J. KRISHNAMURTI

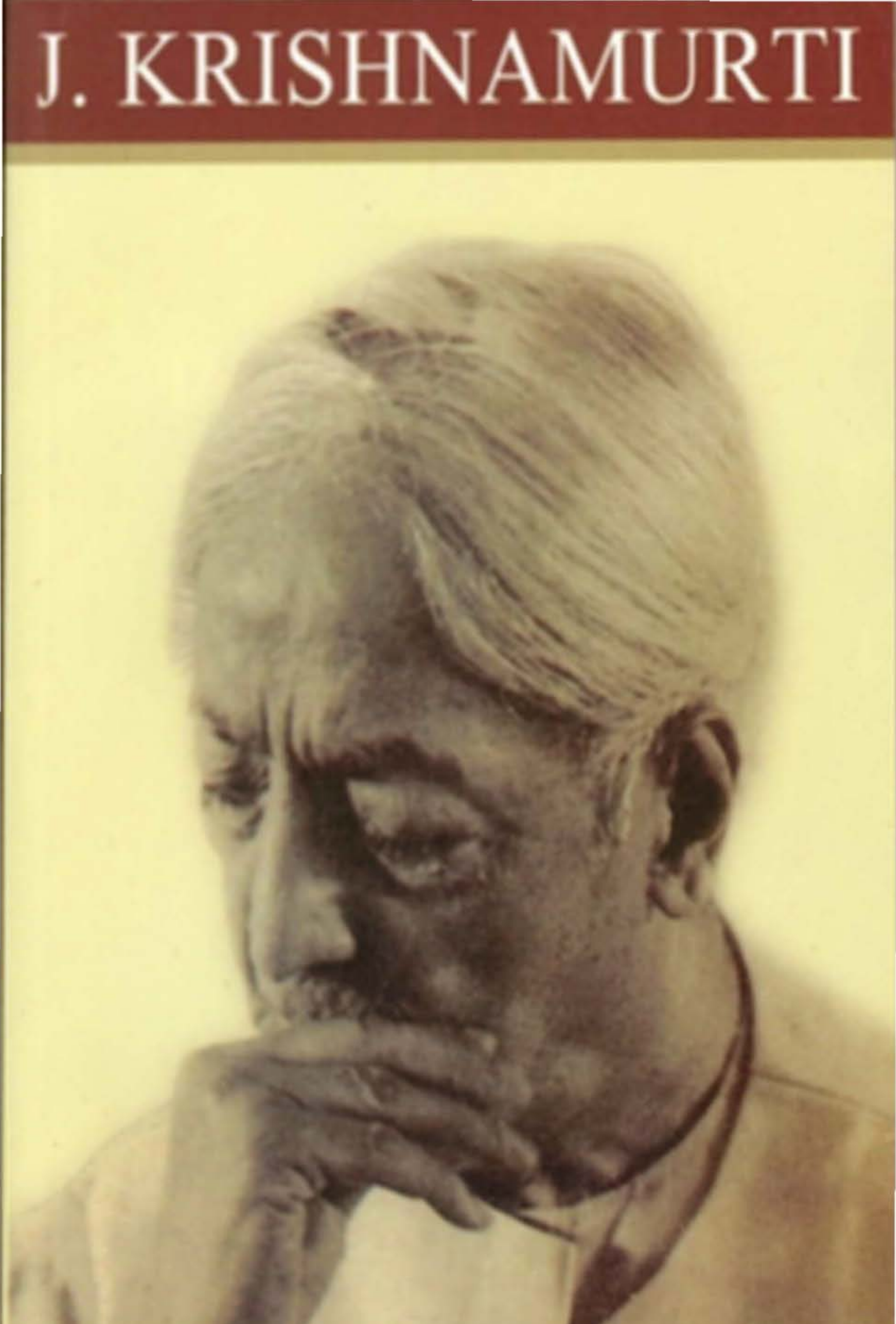

ELIBERAREA de CUNOSCUT

Noi am acceptat că viaţa înseamnă agonie şi suferinţă, ne-am obişnuit cu acest lucru şi ne gândim că moartea este ceva ce trebuie evitat cu grijă. Şi totuşi când ştim să trăim cu adevărat, moartea este extraordinar de asemănătoare cu viaţa. Nu se poate să trăim fără ca, în acelaşi timp, să nu nu murim. Nu putem să trăim dacă nu murim psihologic în fiecare clipă. Acesta nu este un paradox intelectual. Ca să trăim complet, total, ca şi cum fiecare zi ar fi o nouă frumuseţe, trebuie să murim pentru ziua de ieri, altminteri trăim mecanic, iar o minte mecanică nu poate cunoaşte niciodată ce este iubirea, nu poate cunoaşte niciodată ce este libertatea.

Pe noi, în general, ne înfricoşează moartea pentru că nu ştim ce înseamnă cu adevărat viaţa. Nu ştim cum să trăim şi de aceea nu ştim cum să murim. Câtă vreme ne va fi frică de viaţă, ne va fi frică de moarte. Omul pe care viaţa nu îl înspăimântă nu se teme că se va afla într-o nesiguranţă totală, căci el ştie că lăuntric, psihologic, nu există siguranţă.

A nu căuta siguranţa, înseamnă a participa la o mişcare nesfârşită în care viaţa şi moartea sunt unul şi acelaşi lucru. Omul care trăieşte fără conflicte, care trăieşte cu frumuseţe şi iubire, nu se teme de moarte, fiindcă a iubi înseamnă a muri.

J. Krishnamurti

ISBN 973-97577-3-1

Editura Herald

Consultant:
Romulus Maier

Concepția grafică a lucrării:
Dan Sărmășan

Procesare text &
tehnoredactare computerizată:
Radu Frayer

Corectură text:
Angela Dobrinescu

J. Krishnamurti
FREEDOM FROM THE KNOWN
© J. Krishnamurti, 1971
First Published by Victor Gollancz Ltd.
London

J. KRISHNAMURTI

Eliberarea de cunoscut

EDITURA HERALD
București

294
133.2:294

Prezenta lucrare a fost publicată cu sprijinul şi sub patronajul Asociaţiei Culturale Krishnamurti din România, Str. Triumfului nr. 14, Bucureşti, Tel: 6678440 sau 2233890.

01 FEB. 2005

2
K 83

ISBN 973 – 97577 – 3 – 1

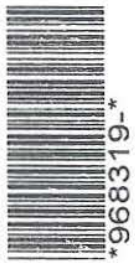

I.M.

© Toate drepturile asupra prezentei ediţii în limba română aparţin în exclusivitate Editurii Herald. Reproducerea integrală sau parţială a textului sau a ilustraţiilor din această carte este posibilă numai cu acordul scris al editorului.

I.A.

Această lucrare – în engleză – a fost alcătuită şi publicată din iniţiativa şi cu aprobarea lui Krishnamurti.

Toate cuvintele îi aparţin. Ele au fost preluate de pe benzile înregistrate în timpul celor mai recente cuvântări ale sale, ţinute în diferite ţări, şi sunt inedite. Alegerea lor şi ordinea în care sunt prezentate îmi aparţin.

Mary Lutyens

I

Căutarea omului – Mintea torturată – Abordarea tradițională – Capcana respectabilității – Ființa umană și individualitatea – Conflictul existenței – Natura fundamentală a omului – Responsabilitatea – Adevărul Transformarea de sine – Risipa de energie – Eliberarea de autoritate

De-a lungul veacurilor omul a căutat ceva dincolo de sine însuşi, ceva dincolo de bunăstarea lui materială: ceva pe care îl numim adevăr, Dumnezeu sau realitate, ceva în afara timpului, ceva care să nu poată fi tulburat de împrejurări, de gândire sau de corupția omenească.

Omul şi-a pus dintotdeauna întrebarea: "Ce rost au toate astea? Are viața vreun înțeles cât de mic?" Azvârlit în imensa confuzie generată de conflicte, revolte, brutalități, nesfârşite războaie religioase, ideologice, naționale, el se întreabă, cu un sentiment de adâncă şi durabilă frustrare: ce este de făcut, cum se poate ieşi din toate acestea, ce înseamnă viața, şi dacă există ceva dincolo de ea?

Şi negăsind acel lucru de nenumit, cu o mie de denumiri, pe care l-a căutat întotdeauna, omul a recurs la credință – credința într-un salvator sau

într-un ideal – însă credința naşte necontenit violență.

În această neîncetată luptă pe care o numim viață, noi încercăm să stabilim un cod de comportament adaptat societății în care am fost crescuți, fie că este vorba de o societate comunistă, fie că este o aşa-zisă societate liberă. Noi ne supunem anumitor reguli de conduită, considerându-le ca o parte din tradiția noastră de hinduşi sau musulmani, ori de creştini, sau de orice s-ar întâmpla să fim. Privim mereu către altcineva ca să aflăm care conduită este bună sau rea, care mod de gândire este corect sau greşit şi, conformându-ne acestui model, conduita şi gândirea noastră devin mecanice, răspunsurile noastre devin automate. Putem observa aceasta cu multă uşurință la noi înşine.

Timp de veacuri, noi am fost îndopați de învățătorii noştri, de autoritățile noastre, de cărțile noastre, de sfinții noştri. Le-am cerut să ne spună ce se află dincolo de dealuri, de munți şi de Pământ, şi dacă poveştile lor ne-au satisfăcut a fost pentru că am trăit din cuvinte, în timp ce viața noastră a rămas goală şi seacă, o viață "de mâna a doua".

Noi trăim din ceea ce ni s-a spus, fie pentru că ne lăsăm călăuziți de înclinațiile noastre, de tendințele noastre, fie pentru că suntem siliți de împrejurările şi de condițiile mediului în care trăim. Noi suntem produsul a tot felul de înrâuriri şi în noi nu există nimic nou, nimic care să fi fost descoperit prin noi înşine, nimic necorupt, original, limpede.

În tot cursul istoriei teologiei, noi am fost învățați de conducătorii religioşi că dacă îndeplinim

anumite ritualuri, dacă repetăm anumite rugăciuni sau mantre[1], potrivit anumitor tipare, dacă ne suprimăm dorințele, dacă ne controlăm gândurile, dacă ne sublimăm pasiunile, dacă ne limităm dorințele şi ne înfrânăm poftele sexuale, vom ajunge, după ce ne-am torturat îndeajuns spiritul şi trupul, să găsim ceva dincolo de această viață măruntă.

Aceasta este ceea ce, de-a lungul veacurilor, au făcut milioane de aşa-zişi oameni religioşi, fie în izolare, retrăgându-se în pustiu, în munți sau în peşteri, fie rătăcind din sat în sat, cu o strachină de cerşetor în mână, ori trăind în grupuri în mănăstiri, silindu-şi mințile să se conformeze unui tipar prestabilit. Însă o minte chinuită, o minte schilodită, o minte care doreşte să evadeze din orice tumult, care neagă lumea exterioară şi care a fost tocită prin disciplină şi conformare – o astfel de minte, oricât de mult ar căuta, nu va găsi decât imaginea propriei sale deformări.

Prin urmare, pentru a descoperi dacă există cu adevărat ceva dincolo de această existență zbuciumată, angoasată, trăită în concurență înfricoşătoare, trebuie să ne orientăm într-o direcție complet diferită.

Abordarea tradițională constă în a merge de la periferie spre interior, cu ideea că timpul, practicile şi renunțările vor permite să se ajungă treptat la acea floare lăuntrică, la acea frumusețe interioară – la iubire. În realitate, nu se întâmplă nimic altceva decât că devenim meschini, mărginiți, mărunți,

[1]Versuri care prezintă o anumită dispunere de sensuri şi ritmuri; prin recitarea lor se stabileşte o legătură subtilă cu anumite puteri cosmice, ceea ce determină producerea de efecte magice sau dobândirea de puteri neobişnuite. (N.T.)

degradați. Și ca să ajungem acolo este nevoie de timp: "Înaintați încetul cu încetul; aveți răbdare; mâine sau poate în viața viitoare veți dobândi realizarea". Și când, în cele din urmă, se ajunge în centru, se constată că acolo nu se află nimic, fiindcă între timp mintea a devenit leneșă, tocită și insensibilă.

Observând acest proces, îți pui întrebarea dacă nu există cumva o abordare inversă, dacă nu este cu putință să se țâșnească din centru spre în afară.

Lumea întreagă acceptă și urmează abordarea tradițională. Cauza primordială a dezordinii din noi înșine este căutarea unei realități făgăduite de altcineva. Urmăm mecanic pe acela care ne făgăduiește o viață spirituală confortabilă. Este un fapt dintre cele mai extraordinare că, deși cei mai mulți dintre noi se opun tiraniei sau dictaturii politice, lăuntric acceptăm autoritatea și tirania celor care ne deformează spiritele și ne falsifică viața. Așadar, dacă respingem complet – nu intelectual ci în fapt – toate așa zisele autorități spirituale, toate ceremoniile, ritualurile și dogmele, înseamnă că rămânem singuri și că suntem în conflict cu societatea; pe scurt, încetăm să mai fim ceea ce îndeobște numim "ființe omenești respectabile". O ființă omenească "respectabilă" nu are putința să se apropie de realitatea infinită, să se apropie de necuprins.

Să presupunem că ați dat la o parte, ca fiind complet falsă, calea tradițională; dar dacă faceți acest lucru doar pentru a reacționa împotriva ei, atunci creați în voi înșivă un alt tipar, în care veți fi prinși ca într-o capcană. Dacă vă spuneți, în mod intelectual, că această negare este o idee foarte bună, însă nu acționați în consecință, nu puteți merge mai departe. Dacă totuși o negați pentru că înțelegeți că este lipsită de maturitate, că este

stupidă, dacă o respingeți cu o inteligență profundă, pentru că sunteți liber și nu înfricoșat, veți crea o mare tulburare în voi înșivă și în jurul vostru, însă veți scăpa din capcana respectabilității. Atunci veți descoperi că nu vă veți mai afla în stare de căutare. Și acesta este cel dintâi lucru ce trebuie învățat: a nu mai căuta. Când căutați adevărul sunteți în realitate simpli privitori de vitrine.

La întrebarea dacă există sau nu Dumnezeu, Adevărul sau Realitatea (oricum ați dori să le numiți), nu pot răspunde niciodată cărțile, preoții, filozofii sau Mântuitorii. Nimeni și nimic nu poate da răspunsul la această întrebare, în afară de voi înșivă și de aceea este atât de importantă cunoașterea de sine. A fi lipsit de maturitate înseamnă a fi lipsit de această capacitate de a te cunoaște pe tine însuți. Cunoașterea de sine este începutul înțelepciunii.

Și cine suntem noi?... Suntem eul individual? Gândesc că există o deosebire între ființa omenească și individ. Individul este o entitate dintr-un anumit loc, trăind într-o anumită țară, aparținând unei anumite culturi, unei anumite societăți, unei anumite religii. Ființa omenească nu este o entitate locală. Ea este pretutindeni. Dacă individul nu acționează decât într-un colț din vastul câmp al vieții, atunci acțiunea lui nu va avea nici un fel de legătură cu întregul. Prin urmare trebuie să avem în minte că vorbim de întreg, nu de parte, fiindcă în mai marele se află puținul, dar în puțin nu este mai multul. Individul este această mică entitate, condiționată, nenorocită, frustrată, mulțumită cu micii săi zei, cu micile sale tradiții, pe când o ființă omenească se preocupă de bunăstarea totală, de mizeria totală și de confuzia totală din lume.

Noi, fiinţele omeneşti, suntem ceea ce am fost timp de milioane de ani; plini de o extremă lăcomie, invidie, agresivitate, gelozie, anxietate şi disperare, cu licăriri întâmplătoare de bucurie şi afecţiune. Noi suntem un amestec ciudat de ură, frică şi omenie; suntem atât violenţi, cât şi paşnici. A fost un mare progres exterior de la carul cu boi la avionul cu reacţie, însă psihologic individul nu s-a schimbat deloc, şi individul este cel care, pretutindeni în lume, a creat structurile societăţii.

Structurile sociale exterioare sunt produsul structurilor interioare, psihologice, care constituie relaţiile noastre omeneşti, deoarece individul este rezultatul experienţei totale a omului, al cunoaşterii sale şi al conduitei sale. Fiecare om este un depozit în care s-a înmagazinat tot trecutul. Individul este omenescul care reprezintă întreaga omenire. Toată istoria omului se află scrisă în noi înşine.

Observaţi ce se petrece în dumneavoastră înşivă şi în societatea concurenţială în care trăiţi: o dorinţă de putere, dorinţa de a dobândi o situaţie socială, prestigiu, un nume, succes şi toate celelalte... Observaţi rezultatele de care sunteţi atât de mândri, acest întreg domeniu pe care îl numiţi trăire; observaţi conflictele din toate domeniile relaţiilor şi ura, brutalitatea, antagonismele, războaiele fără sfârşit pe care acestea le provoacă. Acest domeniu, această viaţă, înseamnă tot ceea ce cunoaştem şi, fiind incapabili să înţelegem imensa bătălie a existenţei, noi suntem pe bună dreptate înfricoşaţi de ea şi căutăm să evadăm din ea prin tot felul de artificii subtile. Suntem de asemenea înspăimântaţi de necunoscut – înspăimântaţi de moarte şi de tot ceea ce se află dincolo de ziua de mâine.

BIBLIOTECA V.A. URECHIA GALAŢI

Ne este teamă de cunoscut şi teamă de necunoscut. Astfel este viaţa noastră zilnică, în care nu se află nici o nădejde şi în care toate filozofiile, toate teologiile nu sunt decât simple evadări dincolo de "ceea ce este", dincolo de adevărata realitate.

Structurile schimbărilor exterioare produse de războaie, revoluţii, sau reforme, de legi sau de ideologii, au dat cu desăvârşire greş, nereuşind să schimbe natura fundamentală a omului şi deci a societăţii. Ca fiinţe omeneşti, care trăim în această lume monstruoasă şi urâtă, să ne întrebăm, aşadar, dacă este posibil să se pună capăt acestei societăţi bazate pe competiţie, brutalitate şi frică. Dar această întrebare să ne-o punem nu ca o speculaţie sau ca o speranţă, ci în aşa fel încât să ne poată reînnoi minţile, să le facă mai proaspete şi mai nevinovate, şi să determine naşterea unei lumi complet noi. Gândesc că aceasta se va putea întâmpla numai dacă fiecare va ajunge să recunoască faptul capital că noi, ca indivizi, ca fiinţe omeneşti, în orice loc din lume s-ar întâmpla să trăim, sau oricărei culturi s-ar întâmpla să-i aparţinem, suntem în totalitate răspunzători de starea întregii lumi.

Noi suntem, fiecare dintre noi, răspunzători pentru orice război, din cauza agresivităţii din propria noastră viaţă, din cauza naţionalismului nostru, a egoismului nostru, a zeilor noştri, a prejudecăţilor noastre, a idealurilor noastre, a tuturor acelor motive care ne dezbină. Şi numai când înţelegem – nu intelectual ci într-un mod tot atât de real cum am încerca foamea sau durerea – că suntem cu toţii răspunzători pentru tot acest haos care există, pentru toată mizeria din întreaga lume, fiindcă noi am contribuit la ea prin viaţa noastră de toate zilele

968319

și pentru că suntem o parte din această societate monstruoasă, cu războaiele ei, cu dezbinările ei, cu urâțenia ei, cu brutalitatea, cruzimea și lăcomia ei – numai când vom înțelege toate acestea, doar atunci vom acționa.

Însă ce poate face o ființă omenească? Ce putem face noi pentru a crea o societate complet diferită? Punem aici o întrebare foarte serioasă: este cu putință să facem ceva? Ce s-ar putea face? Ne-ar putea spune cineva? Așa-zișii conducători spirituali, care au socotit că înțeleg aceste lucruri mai bine decât noi, au încercat să ne spună, căutând să ne deformeze și să ne conformeze la anumite modele, dar aceasta nu ne-a fost de mare ajutor; oameni învățați și rafinați au căutat să ne călăuzească, dar aceasta nu ne-a dus prea departe. Ni s-a spus că toate drumurile duc la adevăr: unii își au cărarea lor ca hinduși, alții ca creștini, alții ca musulmani, și cu toții se întâlnesc la aceeași poartă – ceea ce, dacă ne gândim bine, este complet absurd.

Adevărul n-are cărare și tocmai aceasta este frumusețea lui: el este viu. Ceva mort poate avea o cărare care să conducă la el, fiindcă este static. Însă când ne dăm seama că adevărul este ceva viu, ceva în permanentă mișcare, că nu are nicăieri sălaș, că nici un templu, nici o moschee sau biserică, nici o religie, nici un învățător sau filozof, pe scurt că nimic nu ne poate conduce la el – atunci înțelegem că acest lucru viu este ceea ce suntem noi înșine în realitate: el este mânia noastră, brutalitatea noastră, violența noastră, disperarea noastră. El este chinul și suferința în care trăim.

Adevărul se află în înțelegerea acestor lucruri și îl vom putea înțelege numai dacă vom ști să-l

vedem în viața noastră. Este imposibil să-l privim prin prisma unei ideologii, printr-un paravan de vorbe, prin speranță și frică.

Vedem, așadar, că nu putem să depindem de nimeni. Nu există nici o călăuză, nici un învățător, nici o autoritate. Existăm numai noi și relațiile noastre cu lumea, cu ceilalți; nu există nimic altceva.

Când înțelegem acest lucru, putem fi cuprinși de disperare, din care decurge cinism și amărăciune; sau, înfruntând faptul că numai noi suntem răspunzători de lumea aceasta și de noi înșine, răspunzători pentru ceea ce gândim, simțim sau făptuim, încetăm să ne mai plângem de milă. În general, noi ne simțim bine lovind în ceilalți, ceea ce nu este altceva decât o formă a compătimirii de sine.

Am putea oare să provocăm noi înșine – fără vreo influență din afară, fără să ne lăsăm convinși, fără frica de pedeapsă – am putea oare să provocăm, chiar în esența ființei noastre, o revoluție totală, o mutație psihologică, astfel încât brutalitatea, violența, spiritul de competiție, neliniștea, spaima, lăcomia și toate celelalte manifestări ale naturii noastre, care au clădit această societate putredă, să înceteze de a mai exista?

Este important să se înțeleagă de la bun început faptul că eu nu caut să formulez vreo filozofie, vreun concept, vreo idee sau structură teologică. Mie mi se pare că toate ideologiile sunt complet absurde. Ceea ce este important nu este de a avea o filozofie a vieții, ci de a observa ceea ce se întâmplă cu adevărat, în viața noastră zilnică, sub aspect interior și exterior. Dacă observați și cercetați cu atenție ceea ce se petrece, veți vedea că totul se bazează pe concepții intelectuale; și totuși intelectul nu reprezintă întregul domeniu al

existenței, el nu este decât un fragment, și un fragment, oricât de iscusit ar fi alcătuit, oricât de veche ar fi tradiția sa, nu reprezintă totuși decât o mică parte a existenței, pe când noi avem de înfruntat totalitatea vieții.

Când privim la ceea ce se petrece în lume, începem să înțelegem că aceasta nu este efectul a două procese, unul interior și altul exterior, ci că există un singur proces unitar, o mișcare întreagă, totală, mișcarea interioară exprimându-se ca ceva exterior, iar exteriorul reacționând la rândul său asupra interiorului.

A fi în stare să privești la toate acestea, mi se pare că este singurul lucru de care avem nevoie, căci, dacă știm cum să privim, totul devin foarte limpede și pentru a privi nu este necesară nici o filozofie, nici un învățător. Nu aveți nevoie de nimeni care să vă spună cum să priviți. Priviți numai. Văzând acest întreg tablou – văzându-l nu intelectual ci așa cum este în realitate – ați putea să vă transformați cu ușurință și dintr-o dată? Aceasta este chestiunea esențială: este cu putință să se provoace o totală revoluție lăuntrică, o totală revoluție psihologică?

Mă întreb cum reacționați dumneavoastră în fața unei astfel de întrebări. Gândiți, poate, că nu vă puteți schimba. Este cazul celor mai mulți oameni, mai ales a celor care se simt în siguranță sub aspect social și economic, sau al celor care cred cu tărie în credințele dogmatice și care se mulțumesc să se accepte pe ei înșiși așa cum sunt și lumea așa cum este (sau așa cum ar fi dacă s-ar schimba un pic). Nu ne adresăm unor astfel de persoane. Veți putea gândi, de asemenea, într-un fel și mai subtil, că această întreprindere este prea dificilă, că nu este pentru dumneavoastră. În acest

caz vă veți bloca singuri, veți înceta de a vă mai întreba și va fi greu să mergeți mai departe. Sau alții ar putea să spună: "Văd necesitatea unei schimbări fundamentale lăuntrice, însă cum o voi produce? Mi-ați putea arăta calea, m-ați putea ajuta să-mi ating țelul?" Dacă spuneți aceasta, atunci ceea ce vă preocupă nu este schimbarea însăși; nu sunteți cu adevărat interesați într-o revoluție fundamentală; căutați doar o metodă, un sistem pentru a produce această schimbare.

Dacă aș fi atât de neghiob încât să vă ofer un astfel de sistem și dacă ați fi într-atât de smintiți încât să-l urmați, atunci veți imita numai, veți copia, vă veți conforma, veți accepta și, când veți face aceasta, veți stabili în voi înșivă autoritatea altcuiva; de aici va decurge conflictul între ceea ce sunteți de fapt și acea autoritate. Veți recunoaște că trebuie să faceți un lucru sau altul, fiindcă vi s-a spus să-l faceți, și totuși veți fi incapabili să-l îndepliniți. Aveți propriile voastre înclinații, tendințe și porniri, care vin în conflict cu sistemul pe care considerați că s-ar cuveni să-l urmați, și de aceea se ivește o contradicție. În felul acesta veți duce o viață dublă, între ideologia sistemului și realitatea existenței voastre zilnice. Încercând să vă conformați ideologiei, vă veți anihila pe voi înșivă, pe când ceea ce este adevărat nu este ideologie: adevărul este ceea ce sunteți. Dacă vă veți strădui să semănați cu altcineva, veți rămâne de-a pururi o ființă omenească "de mâna a doua".

Omul care zice: "Vreau să mă schimb, spuneți-mi ce trebuie să fac", poate să pară foarte cinstit și serios, dar nu este deloc astfel. El se află în căutarea unei autorități, în speranța că aceasta îi va pune ordine în viață. Însă este cu putință ca ordinea sa lăuntrică să fie instaurată de vreo auto-

ritate? O ordine impusă din afară provoacă aproape întotdeauna dezordine.

Toate aceste lucruri pot fi înțelese în mod intelectual. Dar le-ați putea trăi cu adevărat, astfel încât mintea dumneavoastră să nu mai proiecteze vreo autoritate, autoritatea unei cărți, a unui învățător, a soției sau soțului, a unui părinte, a unui prieten, sau a societății?

Întrucât am funcționat întotdeauna înlăuntrul unor formule, acestea au devenit idealul nostru și autoritatea noastră. Însă de îndată ce ne dăm seama că întrebarea: "Cum mă pot schimba?" dă naștere la o nouă autoritate, am terminat cu autoritatea, o dată pentru totdeauna.

Să reluăm cu mai multă claritate problema: văd necesitatea de a mă schimba cu desăvârșire din rădăcinile ființei mele; nu mai pot să depind de nici o tradiție, fiindcă tradițiile au dat naștere acestei uriașe paralizii care este acceptarea, supunerea; nu-mi pot pune nădejdea în altcineva ca să mă ajute să mă schimb, în nici un învățător, în nici un Dumnezeu, în nici o credință, în nici un sistem, în nici o influență sau presiune exterioară... Ce se întâmplă atunci?

Și apoi, poate fi respinsă orice autoritate? Dacă se poate, este pentru că nu mai există frică. Atunci ce se întâmplă? Când se respinge ceva fals, a cărui povară a fost purtată generații de-a rândul, ce se întâmplă? Nu simțiți că aveți mai multă energie? Nu simțiți că aveți mai multă putere, mai multă forță, o vitalitate și o tărie mai mare? Dacă nu simțiți acest lucru, înseamnă că n-ați aruncat povara, înseamnă că n-ați înlăturat greutatea moartă a autorității. Însă când ați aruncat-o și aveți acea energie în care nu mai există nici un fel de frică – nici frica de a greși, nici frica de a nu ști să alegi

între rău și bine – atunci acea energie nu este oare chiar mutația radicală? Noi avem nevoie de o cantitate enormă de energie, dar o risipim în frică; dar când această vitalitate provine din faptul că înlăturăm orice formă de frică, atunci însăși această energie este cea care produce în noi o revoluție radicală: noi nu trebuie să mai intervenim în nici un fel.

În felul acesta rămânem singuri cu noi înșine și aceasta este starea reală a unui om care își pune cu seriozitate aceste probleme; și dacă nu mai privim spre cineva sau spre ceva care să ne ajute, înseamnă că suntem deja liberi pentru a descoperi. Și când există libertate, nimic rău nu poate fi făptuit. Libertatea este total deosebită de revoltă. Când există libertate, nu se mai pune problema de "a face bine" sau "a face rău". Când există libertate, se acționează din acest centru și orice frică dispare. O minte liberă de frică este capabilă de o iubire mai mare, iar iubirea poate să schimbe lumea.

Ceea ce căutăm să învățăm împreună, este cunoașterea de sine, dar nu acea cunoaștere despre care vorbesc filozofii sau psihanaliștii, căci atunci am învăța despre noi înșine în funcție de concepțiile altora, și am învăța despre ei, nu despre noi. Or, ceea ce dorim să cunoaștem, este ceea suntem noi în realitate.

Înțelegând că nu putem depinde de nici o autoritate exterioară pentru a provoca o totală revoluție lăuntrică, întâmpinăm o și mai mare greutate în a înlătura propria noastră autoritate interioară: cea care rezultă din măruntele noastre experiențe particulare, precum și din acumularea părerilor noastre, cunoștințelor noastre, ideilor și idealurilor noastre. Ieri, o experiență trăită ne-a învățat ceva

II

Cunoaşterea de sine – Simplitatea şi umilinţa – Condiţionarea

Dacă gândiţi că este important să ajungeţi să vă cunoaşteţi fiindcă eu sau altcineva v-a spus că acest lucru este important, atunci mă tem că orice comunicare între noi ia sfârşit. Dar dacă suntem de acord că este vital să ne înţelegem pe noi înşine în mod complet, atunci între noi va fi o relaţie cu totul diferită şi vom putea explora împreună subiectul, într-un mod inteligent şi atent.

Eu nu vă cer să credeţi în ceea ce spun. Eu nu mă consider o autoritate. Nu am nimic să vă învăţ – nici o filozofie nouă, nici un sistem nou, nici o cărare nouă care să ducă la realitate. Nu există nici o cărare care să ducă la realitate, după cum nu există nici un drum care să conducă la adevăr. Orice autoritate, de orice fel, şi mai ales cea care se exercită în câmpul gândirii şi al înţelegerii, este un lucru distrugător, nefast. Maeştrii au un efect distrugător asupra discipolilor lor, iar discipolii îl distrug pe maestru. Trebuie să devenim propriul nostru maestru şi propriul nostru discipol. Trebuie să punem sub semnul întrebării tot ceea ce omul a acceptat ca fiind valabil şi necesar.

Dacă nu urmaţi pe cineva, v-aţi putea simţi, poate, foarte singuri. Fiţi prin urmare singuri! De

ce vă înspăimântă acest gând? Fiindcă aflându-vă faţă în faţă cu voi înşivă, aşa cum sunteţi de fapt, constataţi că sunteţi goi, stupizi, vinovaţi şi anxioşi? Dacă sunteţi această entitate meschină, "de mâna a doua", măruntă, luaţi-vă inima în dinţi şi înfruntaţi faptul: priviţi-l drept în faţă, nu fugiţi de el. De îndată ce încercaţi să fugiţi, începe frica.

În explorarea pe care o veţi face nu vă izolaţi de restul lumii: ar fi complet nesănătos. Pretutindeni în lume oamenii se zbat cu aceleaşi probleme zilnice ca ale noastre, aşa că cercetarea noastră nu trebuie să ne transforme în nevrotici, fiindcă nu este nici o deosebire între ceea ce este individual şi ceea ce este colectiv. De fapt eu am creat lumea după cum sunt. Prin urmare, nu trebuie să ne risipim în această dispută între parte şi întreg.

Trebuie să devin conştient de întregul câmp al propriului meu eu, şi acest câmp este, în acelaşi timp, starea de conştiinţă a individului şi a societăţii. Numai când mintea merge dincolo de această conştiinţă individuală şi socială, eu pot deveni o lumină pentru mine însumi, o lumină care nu se va stinge nicicând.

Ei bine, de unde voi începe pentru a mă înţelege pe mine însumi? Cum să mă cercetez pe mine însumi, cum să mă observ pe mine însumi, cum să văd ceea ce urmează să se petreacă în realitate în mine însumi? Eu mă pot observa numai în relaţie, fiindcă orice viaţă este relaţie. Nu îmi este de nici un folos să mă aşez într-un colţ şi să încep să meditez despre mine însumi. Eu nu pot exista prin mine însumi. Eu exist numai în relaţie cu oamenii, cu lucrurile, cu ideile şi de aceea numai studiind relaţiile mele cu lumea din afară, precum şi raporturile cu lumea mea lăuntrică, voi începe să mă înţeleg pe mine însumi. Orice altă formă de

înțelegere este numai o abstracție și eu nu mă pot studia într-un fel abstract, eu nu sunt o entitate abstractă.

Prin urmare, trebuie să mă studiez așa cum "sunt", și nu în funcție de cum aș dori să fiu.

Înțelegerea nu este un proces intelectual. A dobândi cunoștințe despre mine însumi și a mă cunoaște pe mine însumi sunt două lucruri diferite, căci cunoștințele pe care le pot acumula despre mine însumi țin întotdeauna de trecut, iar o minte care este împovărată de trecut este o minte în suferință. A cunoaște ceea ce se petrece în mine însumi nu este același lucru cu "a învăța" o limbă, o tehnologie sau o știință – în toate aceste cazuri este necesar să recurgem la memorie și să acumulăm date, căci ar fi absurd să o luăm mereu de la început. Cunoașterea în propriul meu câmp psihologic este întotdeauna un lucru ce ține de prezent; cunoștințele aparțin întotdeauna trecutului și cum cei mai mulți dintre noi trăiesc în trecut și sunt mulțumiți cu trecutul, cunoștințele au dobândit în ochii noștri o importanță extraordinară. De aceea admirăm erudiția, iscusința, verva. Însă dacă suntem dispuși să învățăm observând și ascultând, privind și acționând, atunci vom descoperi că a învăța înseamnă o mișcare neîncetată care n-are trecut.

Dacă gândiți că vă veți putea cunoaște treptat, îmbunătățind din ce în ce mai mult înțelegerea dumneavoastră, înseamnă că nu vă veți putea studia așa cum sunteți acum, în clipa prezentă, ci așa cum vă vedeți prin intermediul cunoștințelor dobândite.

A învăța presupune o mare sensibilitate, dar această sensibilitate este distrusă ori de câte ori o

idee, care ține în mod necesar de trecut, domină prezentul. Atunci mintea nu mai este vioaie, ageră, suplă. Cei mai mulți dintre noi nu sunt sensibili nici măcar fizic, ne supraalimentăm, nu ne preocupăm de un regim potrivit, facem abuz de tutun și de alcool astfel încât corpurile noastre devin greoaie și insensibile; însăși facultatea de atenție a organismului este tocită. Cum ar putea mintea să fie vioaie, sensibilă, clară, dacă organismul este greoi și tocit? Putem fi sensibili la unele lucruri care ne ating direct și personal, însă pentru a fi complet sensibili la tot ceea ce implică viața, nu trebuie să existe nici o separație între organism și psihic, căci ele alcătuiesc o unică și totală mișcare.

Pentru a înțelege un lucru – oricare ar fi acela – trebuie să trăiți cu acel lucru, trebuie să-l observați, trebuie să cunoașteți tot conținutul lui, natura lui, structura lui, mișcarea lui. Ați încercat vreodată să trăiți cu dumneavoastră înșivă? Dacă ați făcut-o, atunci ați văzut că nu sunteți ceva static, ci dimpotrivă ceva viu, întotdeauna nou. Și pentru a trăi cu un lucru viu, mintea însăși trebuie să fie vie. Dar ea nu poate să fie vie dacă este prinsă într-o rețea de păreri, de judecăți și de valori.

Pentru a observa mișcarea propriei noastre minți și a propriei noastre inimi, mișcarea întregii noastre ființe, trebuie să avem o minte clară, nu o minte care aprobă sau care dezaprobă, care ia parte la diferite controverse și care se ceartă pe simple cuvinte, ci o minte care urmărește atent tot ceea ce se petrece, cu intenția de a înțelege. Este un lucru greu de făcut, fiindcă cei mai mulți oameni nu știu să privească sau să asculte la propria lor ființă – după cum nu știu să privească frumusețea unui râu, sau să asculte adierea vântului printre copaci.

Când condamnăm sau justificăm, noi nu putem vedea clar, după cum nu putem vedea clar nici atunci când mintea noastră pălăvrăgeşte fără încetare, căci ne împiedică să vedem "ceea ce este": noi nu vedem decât propriile noastre proiecţii. Fiecare dintre noi are o imagine despre ceea ce crede că este, sau despre cum ar voi să fie, iar această imagine ne împiedică complet să ne vedem aşa cum suntem în realitate.

A privi cu simplitate la "ceea ce este", iată unul dintre lucrurile cele mai grele din lume! Noi am devenit atât de complicaţi încât am pierdut calitatea celor care sunt simpli în spirit. Nu înţeleg prin aceasta simplitatea în îmbrăcăminte, sau în hrană – nu veşmintele sumare sau posturile prelungite, sau alte copilării absurde pe care le practică anumiţi sfinţi – ci acea simplitate care permite ca fiecare lucru să fie privit direct, aşa cum este în realitate, fără nici un fel de deformare; când se minte, să se recunoască acest lucru, fără a recurge la ascunzişuri sau la justificări. De asemenea, pentru a ne înţelege pe noi înşine, avem nevoie de o mare doză de umilinţă. Îndată ce spunem: "mă cunosc pe mine însumi", am încetat să mai învăţăm ceva despre ceea ce suntem; sau dacă spunem "în fond, nu este nimic de învăţat în ceea ce mă priveşte, fiindcă nu sunt decât un pachet de amintiri, de idei, de experienţe şi de tradiţii", atunci de asemenea am încetat să mai învăţăm ceea ce suntem.

În momentul în care ajungem la o anumită realizare, încetăm să mai avem acea calitate de nevinovăţie şi de umilinţă; în momentul în care ajungem la o concluzie, sau când căutăm să învăţăm plecând de la cunoştinţe dobândite, suntem sfârşiţi, căci atunci traducem tot ceea ce este viu în

termenii vechiului. Dar dacă nu există nici un loc bătătorit, dacă nu există nici o certitudine, suntem liberi să privim; dacă nu posedăm nimic, suntem liberi să dobândim. Ceea ce vedem, atunci când privim în deplină libertate, este întotdeauna nou. Un om plin de siguranţă este un om sfârşit.

Dar cum putem fi liberi să privim şi să învăţăm, când, de la naştere şi până în clipa morţii, suntem modelaţi de o anumită cultură în strâmtul tipar al eului nostru? De-a lungul veacurilor noi am fost condiţionaţi de naţionalităţile noastre, de castele noastre, de tradiţiile noastre, de religiile noastre, de limbile noastre; de educaţie, de literatură, de artă; de obiceiuri, de convenţii, de propagande de toate soiurile; de presiuni economice, de clima în care trăim, de felul în care ne hrănim; de familiile şi de prietenii noştri; de experienţele noastre trăite; pe scurt, de orice posibilă influenţă, în aşa fel încât reacţiile noastre la toate problemele care ni se înfăţişează sunt condiţionate.

"Cum îmi pot da seama că sunt condiţionat?" Aceasta este prima întrebare pe care trebuie să mi-o pun, şi nicidecum: "Cum mă pot elibera de condiţionarea mea?" S-ar putea ca acest lucru să nu vă stea în putinţă. Prin urmare, a vă spune: "Trebuie să mă eliberez", v-ar putea împinge într-o nouă capcană şi într-o nouă formă de condiţionare.

Ştiţi oare că în clipa în care priviţi un copac şi vă spuneţi că este un stejar sau un banan, denumirea copacului, fiind o cunoştinţă din domeniul botanicii, v-a condiţionat mintea şi s-a interpus între dumneavoastră şi copac? Pentru a veni în contact cu copacul trebuie să puneţi pur şi simplu mâna pe el. Cuvântul nu vă va ajuta în nici un fel să-l atingeţi.

Când ştim că suntem condiţionaţi? Ce anume ne spune acest lucru?... Cum ştim că ne este foame – nu în teorie, ci atunci când ne este foame cu adevărat? Cum vom descoperi *faptul real* că suntem condiţionaţi? Oare nu prin reacţia noastră la o problemă, la o provocare? Căci noi răspundem la fiecare provocare potrivit condiţionării noastre, şi cum condiţionarea noastră este inadecvată, vom reacţiona întotdeauna inadecvat.

Atunci când devenim conştienţi de ea, această condiţionare de rasă, de religie, de cultură, nu produce oare o senzaţie de încătuşare? Luaţi numai o formă de condiţionare – naţionalismul. Abordaţi-l cu seriozitate, cu deplină luciditate şi vedeţi dacă încercaţi un sentiment de bucurie sau de revoltă atunci când vă gândiţi la el. Aflaţi dacă vă revoltaţi sau dacă doriţi să înlăturaţi tot ceea ce vă condiţionează. Dacă sunteţi mulţumiţi de condiţionarea voastră, este evident că nu veţi face nimic cu privire la ea. Dar dacă nu sunteţi mulţumiţi atunci când deveniţi conştienţi de ea, veţi înţelege că nu veţi face niciodată nimic fără ea: niciodată! În consecinţă veţi trăi întotdeauna în trecut, cu ceea ce este mort.

Noi nu suntem capabili să ne dăm seama dacă suntem condiţionaţi decât atunci când apare un conflict în continuitatea plăcerii, sau în evitarea durerii. Dacă totul este cu desăvârşire fericit în jurul nostru, dacă soţia ne iubeşte, dacă o iubim, dacă avem o casă frumoasă, copii frumoşi şi bani din belşug, atunci nu suntem deloc conştienţi de condiţionarea noastră. Însă când apare o tulburare, când soţia este infidelă, când averea se risipeşte, când există ameninţarea războiului sau o altă durere sau nelinişte, atunci ştim că suntem condiţionaţi. Când luptăm împotriva oricărei forme de tulburare sau când ne apărăm împotriva vreunei ameninţări dinlăuntru sau din afară, atunci ştim că suntem condiţionaţi. Întrucât noi suntem, în cea mai mare parte a timpului, tulburaţi în mod superficial sau profund, chiar această tulburare arată că suntem condiţionaţi. Atâta vreme cât animalul este alintat, el reacţionează cu docilitate, însă în momentul în care este tratat cu ostilitate, iese la iveală întreaga violenţă a naturii sale.

Noi suntem tulburaţi de viaţă, de politică, de situaţia economică, de oroarea, de brutalitatea, de suferinţa din lume, ca şi de suferinţa din noi înşine, şi toate acestea ne fac să înţelegem cât de mult suntem condiţionaţi. Şi atunci ce ar trebui să facem? Să acceptăm această tulburare şi să trăim cu ea, aşa cum fac cei mai mulţi dintre noi? Să ne obişnuim cu ea, aşa cum ne obişnuim să trăim cu durerile de cap? S-o îndurăm?

Există în noi toţi o înclinaţie de a suporta lucrurile, de a ne împăca cu ele, de a condamna împrejurările. "Ah! dacă circumstanţele ar fi fost altele, soarta mea ar fi fost mai bună", spunem noi. Sau: "Daţi-mi o ocazie prielnică şi mă voi realiza". Sau: "Sunt zdrobit de atâta nedreptate." Nu încetăm nici un moment să acuzăm pe alţii de necazurile noastre, să aruncăm vina pe situaţia socială sau economică.

Dacă ne obişnuim să trăim în stare de tulburare şi de confuzie, înseamnă că mintea a devenit tocită, că am devenit la fel ca cei ce s-au obişnuit cu frumuseţea din jur şi pe care n-o mai observă: ei devin indiferenţi, împietriţi şi aspri, iar mintea lor este din ce în ce mai greoaie.

Cei ce nu doresc să se împace cu o astfel de viaţă caută să evadeze, fie aderând la vreun grup

politic, fie drogându-se, fie asistând sau urlând l vreun meci de fotbal, fie mergând la vreo biseric sau la vreun templu, fie căutând o altă formă d distracție.

De ce căutăm noi să evadăm de la faptel reale? Ne este frică de moarte, spre exemplu, ș atunci născocim tot soiul de teorii, speranțe credințe, pentru a ascunde faptul morții. Dar e este întotdeauna acolo. Pentru a înțelege un fapt trebuie să-l privim în față, nu să fugim de el. Ce mai mulți oameni sunt înfricoșați de viață, după cum sunt înfricoșați de moarte. Ne temem pentru familia noastră, ne temem de opinia publică, ne temem că ne pierdem slujba, siguranța... ne temem de o mie de alte lucruri. Adevărul este tocmai această frică și nicidecum teama noastră de un lucru sau altul.

Acestea fiind spuse, suntem noi în stare să înfruntăm acest fapt real? Îl putem înfrunta numai dacă este prezent. Dacă nu îi permitem niciodată să fie prezent, pentru că încercăm să fugim de el, nu-l vom putea întâlni în veci. Întrucât am cultiva o întreagă rețea de evadări, am rămas prizonieri obișnuinței noastre de a evada.

Atât timp cât suntem suficient de sensibili și de serioși, ne vom da seama nu numai de condiționarea noastră, ci și de pericolul care rezultă din aceasta, de ura, de brutalitatea și de cruzimea pe care ea le produce. Văzând, așadar, pericolul condiționării noastre, de ce nu încercăm să facem ceva? Oare pentru că suntem leneși, iar lenevia n are pic de energie? Și totuși energia nu ne-ar lipsi dacă ne-am afla în fața unui pericol imediat – un șarpe pe cărare, o prăpastie sau un incendiu. De ce atunci nu facem nimic când vedem pericolul condiționării noastre? Dacă ați vedea, spre exemplu,

pericolul naționalismului pentru propria securitate, nu ați întreprinde nimic?

Adevărul este că nu vedeți. Poate că printr-un proces de analiză intelectuală ați ajunge să vedeți că naționalismul duce la autodistrugere, însă această analiză nu are nici un conținut emotiv. Ori, numai când există un conținut emotiv, devenim vital interesați. Dacă vedeți pericolul condiționării doar ca un simplu concept intelectual, nu veți face niciodată nimic ca să vă apărați de el.

Atât timp cât perceperea pericolului rămâne în câmpul ideilor, se produce un conflict între idee și acțiune, iar acest conflict vă răpește energia. Doar când vedeți condiționarea și pericolul ei în imediat – ca și cum ați vedea o prăpastie sau un șarpe – numai atunci acționați. Astfel "a vedea" înseamnă "a acționa".

În general, cei mai mulți oameni traversează întreaga existența în mod neatent, reacționând față de mediul în care au fost educați fără să gândească.

Astfel de reacții nu fac decât să sporească înrobirea și condiționarea; dar de îndată ce privim în jurul nostru cu o atenție totală, devenim cu desăvârșire liberi de trecut și trecutul se desprinde de noi în mod firesc.

III

Câmpul conştiinţei – Totalitatea vieţii – Luciditatea

Cei ce devin conştienţi de condiţionarea lor sesizează întregul câmp al conştiinţei lor, adică acel domeniu în care funcţionează gândirea şi în care există relaţiile. Toate fricile, intenţiile, mobilurile, dorinţele, plăcerile, inspiraţiile, năzuinţele, speranţele, suferinţele, bucuriile se află în acest câmp. Însă noi am împărţit această conştiinţă în două, o parte activă şi cealaltă pasivă, considerând că se situează la niveluri diferite: gândurile, sentimentele şi activităţile noastre fiind la suprafaţă, şi dedesubt, aşa-zisul subconştient, care se compune din tot ceea ce nu ne este familiar şi care ocazional se exprimă prin intuiţii şi visuri.

Un mic ungher al conştiinţei noastre ocupă aproape întreaga noastră viaţă; restul, pe care-l numim inconştient, cu toate imperativele sale, cu fricile sale, cu calităţile sale rasiale, înnăscute sau dobândite, ne rămâne complet necunoscut.

Ori, vă întreb, există cu adevărat ceea ce ne-am obişnuit să numim subconştient? Folosim acest cuvânt foarte uşor. Noi am acceptat că există aşa ceva, ca şi frazele şi terminologia pe care psihanaliştii şi psihologii le-au introdus în vorbire – dar există aşa ceva? De ce îi acordăm o atât de mare

importanţă? Mi se pare că subconştientul este tot atât de insignifiant şi de stupid ca şi conştientul: tot atât de îngust, de bigot, de condiţionat şi de neliniştit.

Prin urmare, este cu putinţă să fim pe deplin lucizi în câmpul total al conştiinţei şi nu doar într-unul din fragmentele sale, într-una din părţile sale? Dacă suntem complet conştienţi cu privire la totalitatea conştiinţei, atunci trăim într-o stare de totală atenţie, şi nu suntem doar parţial atenţi. Aceasta este important de înţeles, fiindcă atunci când suntem pe deplin lucizi de întregul câmp al conştiinţei, nu mai există stare de conflict. Când conştiinţa, care este "totalitatea" gândirii, simţirii şi acţiunii, este fragmentată în diferite straturi suprapuse, atunci se produc fricţiunile şi conflictele lăuntrice.

Noi trăim fragmentaţi. Suntem un personaj la birou şi altul acasă; vorbim despre democraţie, însă în inima noastră suntem un dictator; vorbim despre iubirea aproapelui, şi totuşi îl ucidem prin spiritul nostru de competiţie; o parte din noi înşine lucrează, priveşte, acţionează independent de cealaltă.

Suntem oare conştienţi de această fragmentare a existenţei noastre? Şi este oare cu putinţă unui creier care şi-a frânt propria sa unitate de funcţionare, care şi-a fragmentat gândirea, să perceapă întregul câmp al conştiinţei? Este oare cu putinţă, să dobândim întreaga noastră stare de conştiinţă, în mod total, deplin, absolut, adică să devenim fiinţe omeneşti împlinite?

Dacă, în încercarea de a înţelege întreaga structură a "eului", cu toată complexitatea lui extraordinară, vom înainta pas cu pas, dezvăluind strat după strat, cercetând fiecare gând, fiecare sentiment, fiecare mobil, ne vom împotmoli într-un

proces analitic, care poate dura săptămâni, luni, ani – şi dacă introducem timpul în procesul de a ne cunoaşte pe noi înşine, trebuie să prevenim apariţia a tot soiul de deformări, căci eul este o entitate complexă, care se mişcă, trăieşte, luptă, doreşte, neagă şi suferă numeroase constrângeri şi influenţe ce acţionează neîncetat asupra lui.

Aşa încât ne vom da seama că nu aceasta este calea de urmat, vom înţelege că singurul mod de a cunoaşte cu adevărat trebuie să fie total, imediat, în afara timpului – şi acest lucru se poate realiza doar atunci când mintea nu este fragmentată. Adevărat este numai ceea ce se vede ca totalitate.

Ei bine, putem face acest lucru? Cei mai mulţi oameni nu sunt capabili, căci niciodată nu au abordat această problemă în mod serios; n-au încercat niciodată să se vadă pe ei înşişi – niciodată! – mulţumindu-se să dea vina pe alţii, să îngroape problema sub explicaţii vagi, sau fiindu-le teamă să se privească. Dar dacă privim total, cu întreaga noastră atenţie, cu întreaga noastră fiinţă, cu tot ceea ce este în noi, cu ochii noştri, cu urechile noastre, cu nervii noştri, dacă ne vom abandona propriei noastre prezenţe în mod desăvârşit, atunci nu va mai fi loc pentru frică, nici loc pentru contradicţii şi, prin urmare, nici un conflict.

Atenţia şi concentrarea sunt două lucruri diferite. Concentrarea procedează prin excludere, în timp ce atenţia, care este o stare de luciditate totală, nu exclude nimic. Mie mi se pare că suntem, în general, la fel de neatenţi la ceea ce facem, ca şi la ceea ce se află în jurul nostru – la culorile care ne înconjoară, la oameni, la formele copacilor, la nori, la mişcarea apei. Poate că suntem prea preocupaţi de noi înşine, de măruntele noastre

probleme, de ideile noastre, de plăcerile noastre, de ambiţiile şi de căutările noastre, pentru a fi lucizi în mod obiectiv. Şi totuşi noi vorbim foarte mult despre viziunea obiectivă. Odată, în India, călătoream într-un automobil, aşezat lângă şofer, şi trei domni, aflaţi pe bancheta din spate, discutau cu însufleţire, întrebându-mă despre viziunea clară şi obiectivă a lucrurilor. În acel moment şoferul, privind în altă parte, a călcat din nefericire o capră; celelalte trei persoane au continuat să vorbească despre atenţie, fără să fi sesizat cele întâmplate. Când această lipsă de atenţie le-a fost semnalată, faptul a constituit o mare surpriză pentru ele.

La fel se întâmplă cu cei mai mulţi dintre noi. Nu suntem pe deplin conştienţi nici la lucrurile exterioare, nici la cele interioare. Dacă dorim să înţelegem frumuseţea unei păsări, a unei muşte, a unei frunze, sau a unei persoane, cu toate complexităţile ei, trebuie să-i dăruim întreaga noastră atenţie, să fim pe deplin lucizi. Şi putem fi pe deplin atenţi numai atunci când suntem preocupaţi să înţelegem. Când dorim cu adevărat să înţelegem, ne dăruim cu întreaga noastră inimă, cu întreaga noastră inteligenţă.

O stare de conştiinţă atât de total prezentă este asemănătoare cu cea pe care am avea-o dacă am trăi cu un şarpe în cameră; i-am observa foarte atent toate mişcările, am fi foarte, foarte sensibili la cel mai uşor zgomot pe care l-ar face. O astfel de stare de atenţie înseamnă o energie totală şi, într-un asemenea moment, totalitatea fiinţei noastre se dezvăluie pentru o clipă.

Când ne examinăm atât de adânc, este posibil să mergem chiar şi mai adânc. Când folosim cuvântul "mai adânc", noi nu îl folosim în sens comparativ.

În general, noi gândim în termeni de comparație - adânc și superficial, fericit și nefericit. Noi nu încetăm nici o clipă să măsurăm, să comparăm.

Ei bine, există în sine o astfel de stare, ca superficialitatea sau profunzimea? Când îmi spun că mintea mea este superficială, măruntă, îngustă, mărginită, cum ajung să cunosc toate acestea? Comparând inteligența mea cu a dumneavoastră, care este mai strălucitoare și mai vie. Îmi pot cunoaște meschinăria fără să mă compar cu altul? Când sunt flămând, eu nu compar foamea mea de azi cu cea de ieri. Foamea de ieri este o idee, o amintire.

Dacă mă măsor tot timpul cu cel de lângă mine, dacă mă străduiesc să fiu ca el, atunci neg ceea ce sunt eu însumi. Prin urmare, creez o iluzie.

Când am înțeles că orice comparație – oricare ar fi aceasta – duce numai la o și mai mare iluzie, la o și mai mare nenorocire, elimin cu desăvârșire acest mod de a gândi, tot așa cum am eliminat analiza psihologică, cunoașterea de sine realizată treptat, sau identificarea mea cu ceva din afara mea, cu statul, cu un mântuitor, sau cu o ideologie. Când înțeleg că orice proces de acest fel duce la un și mai mare conformism și, prin urmare, la un și mai mare conflict – dacă observ toate acestea, le înlătur cu desăvârșire.

Atunci nu mă mai aflu într-o stare de căutare și tocmai acest lucru este important să fie bine înțeles: nu mai bâjbâi, nu mai caut, nu mai întreb pe nimeni. Aceasta nu înseamnă că sunt satisfăcut cu lucrurile așa cum sunt ele, dar nu mai sunt sufocat de iluzii, și îndată ce mintea s-a eliberat ea se poate mișca într-o dimensiune total diferită. Dimensiunea în care trăim în mod obișnuit această viață de fiecare zi, făcută din durere, din plăcere și

din frică, ne-a condiționat mintea și a limitat natura minții și, când această durere, această plăcere și această frică au dispărut – ceea ce nu înseamnă că a dispărut bucuria: bucuria este ceva cu totul deosebit de plăcere –, mintea poate să funcționeze într-o dimensiune în care nu există nici un conflict, nici un sentiment de separație între "eu" și "celălalt".

Pe plan verbal, nu putem ajunge decât până acolo; ceea ce se află dincolo nu poate fi exprimat în cuvinte, pentru simplul motiv că cuvântul nu este lucrul. Până acolo putem să descriem, putem să explicăm, dar nici vorbele și nici explicațiile nu pot deschide poarta. Ceea ce va putea să deschidă poarta este atenția și luciditatea zilnică; este percepția ascuțită a ceea ce spunem, a felului în care vorbim, acționăm, gândim.

Acest lucru poate fi comparat cu operația de curățire a unei camere și de păstrare a ei în bună ordine. A face ordine în cameră este important într-un sens, dar, într-un alt sens, este cu totul lipsit de importanță, căci ordinea, oricât de necesară ar fi, nu va deschide nici ușa și nici fereastra. Nu voința sau dorința noastră vor fi cele care le vor deschide. Și nici nu putem ruga pe cineva să o facă în locul nostru. Tot ce putem face este să menținem ordinea, adică să fim virtuoși pentru ordinea în sine, și nu pentru ceea ce aceasta ar putea aduce cu sine; să fim sănătoși, raționali, ordonați. Atunci, poate, cu puțin noroc, se va deschide fereastra și adierea va pătrunde înăuntru. Sau, la fel de bine, s-ar putea ca adierea să nu pătrundă; aceasta va depinde de starea minții noastre. .

Această stare a minții nu poate fi înțeleasă decât de noi înșine și numai dacă o vom observa fără a încerca vreodată să o modelăm, să luăm

atitudine, să ne împotrivim, fără a încerca vreodată să consimțim, să justificăm, să condamnăm, să judecăm – adică numai dacă vom observa fără nici un fel de alegere. Şi prin această luciditate fără alegere, poate că uşa se va deschide şi pentru noi, şi vom putea cunoaşte ce înseamnă această dimensiune în care nu există nici conflict şi nici timp.

IV

Căutarea plăcerii – Dorința – Pervertirea gândirii – Memoria – Bucuria

Am afirmat înainte că bucuria este ceva cu totul deosebit de plăcere. Să vedem ce înseamnă plăcerea şi să vedem dacă este cu putință să se trăiască într-o lume care ar fi lipsită de plăcere, dar în care ar exista o bucurie imensă, o stare de preafericire.

Cu toții suntem angajați în căutarea plăcerii, sub o formă sau alta – plăcere intelectuală, senzuală, culturală, plăcerea de a reforma, de a spune altora ce să facă, de a înlătura relele societății, de a face binele; plăcerea unei mai mari cunoaşteri, o plăcere fizică mai mare, o experiență mai mare, o mai mare înțelegere a vieții – toate aceste şiretlicuri şi artificii ale minții – iar cea din urmă plăcere fiind, bineînțeles, aceea de a-l cunoaşte pe Dumnezeu.

Plăcerea reprezintă însăşi structura societății. Din copilărie şi până la moarte noi urmărim, în taină sau pe față, plăcerea. Prin urmare, oricare ar fi forma plăcerii noastre consider că ar trebui să ne clarificăm în privința ei, fiindcă ea ne va călăuzi şi ne va modela viața.

Este important ca fiecare dintre noi să cerceteze îndeaproape, cu delicatețe şi fără grabă, această problemă a plăcerii, fiindcă a găsi plăcerea şi apoi a

o cultiva şi a o menţine, este o cerinţă fundamentală a vieţii şi fără ea existenţa devine searbădă, stupidă, pustie şi fără sens. Aţi putea întreba atunci, de ce viaţa n-ar trebui să fie călăuzită de plăcere. Pentru simplul motiv că plăcerea aduce durere, frustrare, suferinţă şi frică, iar frica produce violenţă.

Dacă doriţi să trăiţi în acest fel, trăiţi astfel; aproape toată lumea trăieşte în felul acesta, însă dacă doriţi să vă eliberaţi de suferinţă, trebuie să înţelegeţi întreaga structură a plăcerii. A înţelege plăcerea, nu înseamnă a o nega. Noi n-o condamnăm, nu spunem că este îndreptăţită sau greşită, însă dacă este s-o căutăm, s-o facem cel puţin cu ochii deschişi, ştiind că ori de câte ori găsim plăcerea găsim şi umbra ei, durerea. Ele nu pot fi despărţite, deşi noi alergăm după una încercând să o evităm pe cealaltă.

Ei bine, de ce este plăcerea o necesitate? De ce facem lucruri nobile sau josnice, împinşi de această nevoie? De ce atâtea sacrificii şi suferinţe înşirate pe firul subţire al plăcerii? Ce este plăcerea şi cum ia fiinţă? Mă întreb câţi oameni şi-au pus aceste întrebări şi au căutat până la capăt răspunsurile.

Plăcerea se formează în patru etape: percepţia, senzaţia, contactul şi dorinţa. Văd, de exemplu, un automobil frumos; percepându-l, se produce în mine o senzaţie; îl ating sau îmi închipui că-l ating, şi mă încearcă dorinţa de a-l poseda şi de a mă afla la volanul lui. Sau văd un nor frumos, sau un munte profilat limpede pe cer, sau o frunzuliţă pe care primăvara tocmai a dat-o la iveală, sau o vale adâncă, plină de frumuseţe şi splendoare, sau un măreţ apus de soare, sau faţa inteligentă, vie, a unei persoane care, încetând să mai fie conştientă

de sine, şi-ar pierde întreaga frumuseţe. Privesc toate aceste lucruri cu o încântare intensă şi în timp ce le observ nu există nici un observator, ci numai frumuseţea pură, asemenea iubirii. Pentru o clipă, eu sunt absent, eu şi problemele mele, neliniştile mele, necazurile mele – nu există decât acel lucru minunat. Îl privesc cu bucurie şi îl dau uitării în clipa următoare; dar dacă mintea şi emoţia intră în joc, problema începe; îmi aduc aminte ce am văzut şi cât de frumos a fost, îmi spun că mi-ar plăcea să-l văd neîncetat. Gândirea începe să compare, să judece şi spune: "Trebuie să încerc şi mâine această experienţă". Continuitatea unei experienţe, care a produs o clipă de încântare este alimentată de gândire.

La fel se petrec lucrurile cu dorinţa sexuală sau cu oricare altă formă de dorinţă. Nu este nimic rău în dorinţă. Orice reacţie este perfect normală. Dacă mă înţepaţi cu un ac, reacţionez, afară de cazul când sunt paralizat. În anumite cazuri gândirea intervine şi reflectează îndelung la o reacţie trecută căutând să o preschimbe în plăcere. Gândirea doreşte să repete experienţa şi cu cât o repetă mai mult, cu atât ea devine mai mecanică. Cu cât reflectăm mai mult asupra plăcerii, cu atât mai multă tărie îi dă gândirea. În felul acesta gândirea creează şi menţine plăcerea prin intermediul dorinţei, îi dă continuitate, astfel încât reacţia naturală ce constă în a dori un obiect frumos este pervertită de gândire. Gândirea preschimbă dorinţa în amintire, iar amintirea este apoi hrănită iarăşi şi iarăşi de gândire.

La un anumit nivel, memoria îşi are, fără îndoială, locul ei determinat. În viaţa noastră de fiecare zi, noi n-am putea exista fără ea. Memoria este eficace în domeniul ei, însă există o stare a minţii

vreți să puneți capăt plăcerii – ceea ce implicit înseamnă și a pune capăt durerii – trebuie să fiți atenți la întreaga structură a plăcerii. Nu se pune problema de a înlătura plăcerea – așa cum fac călugării sau sannyasinii[1] care, neprivind niciodată la o femeie, întrucât gândesc că este un păcat, distrug vitalitatea înțelegerii lor – ci de a înțelege întregul sens și întreaga semnificație a plăcerii.

Când am înțeles acest lucru, viața devine pentru noi o imensă bucurie. Încetăm să ne mai gândim la bucurie: bucuria este un lucru imediat. Gândind la ea, o transformăm în plăcere. Trăirea în prezent înseamnă perceperea imediată a frumuseții și a încântării ce decurge din ea, fără a urmări însă obținerea plăcerii pe care aceasta ar putea s-o procure.

[1]Nume atribuit în India asceților care renunță la toate atracțiile vieții pământești.(N.T.)

V

Preocuparea de sine – Nesațul după o situație – Temerile și frica totală Fragmentarea gândirii Sfârșitul fricii

Înainte de a merge mai departe, aș dori să vă întreb: care este interesul dumneavoastră fundamental și permanent în viață? Înlăturând toate răspunsurile ocolite și ocupându-vă de această chestiune în mod direct și cinstit, ce veți răspunde? Știți oare că centrul nostru de interes suntem noi înșine? Oricum, așa vor răspunde cei mai mulți dintre noi, dacă vor răspunde cu sinceritate. Mă interesează progresul meu, slujba mea, familia mea, micul colț în care trăiesc, dobândirea unei situații mai bune, mai mult prestigiu, mai multă putere, mai multă stăpânire asupra celorlalți etc. Cred că este logic, nu-i așa, să se admită că ceea ce ne interesează în primul rând este: "eu mai întâi".

Unii ar putea să spună că acesta este un lucru rău și că n-ar trebui să ne interesăm în primul rând de noi înșine. Dar ce alt rău ar putea fi în asta, decât faptul că o recunoaștem doar arareori cu deplină sinceritate? Căci dacă o facem suntem mai curând rușinați Dar așa stau lucrurile – fiecare este în mod fundamental interesat de sine însuși, chiar dacă din diferite motive, ideologice sau tradi-

ţionale, gândim că este rău. Dar ceea ce gândi
nu schimbă cu nimic lucrurile: la ce foloseşte
introducem această noţiune de rău? Nu este dec
o idee, un concept. Ceea ce contează ca "fapt" es
că suntem fundamental şi permanent interesaţi
noi înşine.

Mi-aţi putea spune că există o mai ma
satisfacţie în a ajuta pe altcineva decât a te gân
la tine însuţi. Care este însă deosebirea? A-i aju
pe semenii noştri este tot o preocupare de sin
Dacă a-i ajuta pe alţii vă produce o mai ma
satisfacţie, este pentru că de fapt vă interesea
ceea ce vă poate da cea mai mare satisfacţie. De
să introducem aici un concept ideologic? De
această gândire dublă? De ce nu vă spuneţi cinst
că ceea ce doriţi în realitate este să fiţi satisfăcu
fie prin erotism, fie prin compasiune, fie devenin
un mare sfânt, un om de ştiinţă sau un politician
Este întotdeauna acelaşi proces, nu-i aşa? Satis
facţia, acesta este lucrul pe care îl dorim, în toat
felurile, subtile sau vădite.

Când spunem că dorim "eliberarea", o face
pentru că gândim că este vorba de o stare de d
plină şi minunată satisfacţie, iar satisfacţia ultim
este, fără nici o îndoială, ideea ridicolă a "realizări
personale. Ceea ce căutăm în realitate este
satisfacţie în care să nu existe nimic care ne-a
putea nemulţumi.

Cei mai mulţi oameni tânjesc să-şi facă o sit
aţie în societate, temându-se că altfel ar putea
consideraţi nişte neîmpliniţi. Societatea este astf
construită încât un cetăţean care are o situaţ
frumoasă este tratat cu mult respect, în timp ce u
om care n-are nici o situaţie este desconsidera
Orice om de pe pământ doreşte să-şi aibă loc
său în cadrul societăţii, în familie, sau la dreap

lui Dumnezeu, şi această situaţie trebuie să fie recunoscută de ceilalţi, altminteri nu poate fi considerată o adevărată situaţie. Noi trebuie să ne aflăm întotdeauna în frunte. Lăuntric suntem sfâşiaţi de dureri şi de dezordini şi de aceea a ne bucura de respect în societate, a fi consideraţi nişte persoane foarte importante, ne procură o mare compensare.

Acest nesaţ după situaţie, după prestigiu, după putere, şi această dorinţă de a fi recunoscuţi ca atare de societate, este de fapt o dorinţă de a domina pe alţii, ceea ce este o formă de agresiune. Sfântul care aspiră să ajungă la o anumită stare de sfinţenie este la fel de agresiv ca şi cocoşul din bătătură care-şi caută hrana. Şi care este cauza acestei agresivităţi? Este frica, nu-i aşa?

Frica este una dintre cele mai mari probleme inerente vieţii. O minte care este cuprinsă de frică trăieşte în confuzie, în conflict şi de aceea devine violentă, deformată şi agresivă. Nu îndrăzneşte să se îndepărteze de propriile sale şabloane de gândire, iar aceasta dă naştere la ipocrizie. Până ce nu vom fi liberi de frică, chiar dacă ne-am urca pe cel mai înalt munte, chiar dacă am născoci tot felul de zei, vom rămâne întotdeauna în întuneric.

Trăind într-o societate stupidă şi coruptă ca a noastră, în care educaţia bazată pe spiritul de competiţie dă naştere la frică, suntem cu toţii împovăraţi de frici de tot felul, iar frica este ceva înspăimântător, ceva care mânjeşte, deformează şi ne strică viaţa.

Există fără îndoială o frică fizică, dar aceasta nu este decât o reacţie ce trebuie pusă pe seama eredităţii noastre animalice. Aici însă ne interesează numai fricile psihologice, căci atunci când

le vom înțelege așa cum sunt de fapt, adânc înrădăcinate în noi, vom fi în stare să înfruntăm fricile animalice, în timp ce a ne ocupa mai întâi de acestea nu ne va ajuta cu nimic să înțelegem fricile care rezidă în psihic.

Frica are întotdeauna un obiect; ea nu este niciodată abstractă; ea este întotdeauna în relație cu ceva. Știți ce vă face să vă fie teamă? Frica de a vă pierde slujba, de a nu avea suficientă hrană sau bani, frica de a nu deveni victima clevetirilor și calomniilor, frica de a nu reuși în viață sau de a pierde poziția socială, de a fi disprețuit sau ridiculizat; sau frica de durere și de boală, frica de a nu ști niciodată ce este iubirea sau de a nu fi iubit, de a vă pierde soția sau copiii, frica de moarte, frica de a trăi într-o lume care este asemenea morții, frica de a muri de plictiseală, frica de a nu fi la înălțimea imaginii pe care alții și-au făurit-o despre noi, frica de a nu ne pierde credința... din toate acestea și din alte nenumărate frici, știți oare care sunt fricile dumneavoastră? Și ce faceți, de obicei, în legătură cu ele? Fugiți de ele, nu-i așa? Sau inventați idei și imagini cu care să le acoperiți. Însă fugind nu faceți decât să sporiți frica.

Una din principalele cauze ale fricii este refuzul nostru de a ne vedea așa cum suntem de fapt. Va trebui, așadar, nu numai să ne cunoaștem fricile, ci să examinăm și rețeaua de artificii pe care am construit-o pentru a scăpa de ele. Dacă ne punem facultățile la lucru (între care se cuprind și cele ale creierului) pentru a învinge frica, pentru a o suprima, a o disciplina, a o controla, pentru a-i da o altă aparență, se produce o fricțiune, un conflict, iar acest conflict înseamnă o pierdere de energie.

Prin urmare, primul lucru pe care trebuie să-l facem este să ne întrebăm pe noi înșine: Ce este

frica și cum se naște ea? Ce înțelegem de fapt prin cuvântul frică? Mă întreb ce este frica și nu de ce sunt înfricoșat.

Duc un anumit fel de viață; gândesc într-un anumit fel; am credințele mele, accept anumite dogme și nu doresc să pierd aceste structuri de rezistență ale vieții mele, căci ar însemna să-mi pierd rădăcinile. Nu doresc ca ele să fie puse la îndoială, căci această zdruncinare m-ar arunca într-o totală incertitudine. Dacă ar fi să mi se răpească tot ceea ce știu și cred, aș vrea cel puțin să am o anumită siguranță cu privire la noua mea condiție. Constat astfel că celulele creierului au creat anumite șabloane și că ele refuză să traseze altele, căci acestea ar comporta o anumită doză de risc. Trecerea de la siguranță la nesiguranță este ceea ce numesc frică.

În momentul de față, aflându-mă aici, nu sunt înfricoșat. Nu simt nici un fel de teamă, nimic nu se întâmplă, nimeni nu mă amenință și nici nu încearcă să-mi ia ceva. Însă dincolo de momentul de față, există în mintea mea un strat mai profund, care gândește conștient sau inconștient la ceea ce s-ar putea întâmpla în viitor, sau care se îngrijorează că ceva din trecut ar putea da năvală peste mine. Astfel încât sunt înfricoșat atât de viitor cât și de trecut. Am împărțit timpul în trecut și viitor, și gândirea intervine și spune: "Ai grijă, asta nu trebuie să se mai întâmple" sau: "Fii pregătit pentru ceea ce va veni; viitorul poate fi plin de primejdii pentru tine; ceea ce ai azi, mâine s-ar putea risipi; mâine ai putea să mori, soția te-ar putea părăsi, ți-ai putea pierde slujba; singurătatea te pândește; pune-te la adăpost de ziua de mâine."

Luați acum în considerare forma de frică care vă este proprie. Priviți la ea. Observați reacția pe

care o aveți față de ea. Puteți privi la ea fără să vă încerce tentația de a fugi, fără să încercați să o justificați, să o condamnați sau să o suprimați? Puteți privi la ea fără intervenția cuvântului care o provoacă? Puteți privi la moarte, spre exemplu, fără cuvântul care produce frica de moarte? Acest cuvânt produce o vibrație nervoasă particulară, tot așa cum cuvântul iubire, care însoțește propriile sale imagini, are propriul său fior.

Ei bine, imaginea pe care o aveți în minte despre moarte, amintirea multor morți la care ați asistat, asocierea dumneavoastră cu acele evenimente – oare nu aceste lucruri sunt cele care vă sădesc în suflet frica de moarte? Sau, de fapt, dispariția fizică este cea care vă produce frică și nicidecum imaginea acestui sfârșit? Cuvântul moarte este cel care vă înspăimântă sau sfârșitul real? Dacă cuvântul, sau dacă amintirile sunt cele care vă provoacă frica, atunci ceea ce simțiți nu este deloc frică.

Să presupunem că cineva a fost bolnav în urmă cu doi ani, și că memoria a înregistrat amintirea acelei suferințe; ea îi șoptește acum că trebuie să aibă grijă ca nu cumva boala să revină. Prin urmare, memoria și asociațiile ei sunt cele care provoacă în el o frică aparentă, dar care nu este deloc reală fiindcă în momentul de față el se bucură de o sănătate de fier. Gândirea – care este totdeauna veche căci ea este o reacție a memoriei, iar amintirile sunt întotdeauna vechi – gândirea a creat în decursul timpului sentimentul de frică, care nu este un fapt real. Adevărul este că persoana în cauză se simte bine. Însă experiența care a rămas înregistrată ca amintire, face să se ivească gândul: "Trebui să ai grijă, ca nu cumva să te îmbolnăvești din nou".

Vedem astfel că gândirea dă naștere unei frici de o anumită categorie. Dar în afară de această frică produsă de minte, există o alta? Este frica întotdeauna rezultatul gândirii și, dacă este, există și alte forme de frică? Ne este teamă de moarte, adică de un eveniment care se va petrece mâine sau poimâine, în sfera timpului. Există o distanță între ceea ce este și ceea ce va fi. Gândirea a constatat acest fapt, ea a observat moartea și de aceea spune: "Voi muri". În acest fel gândirea creează frica de moarte; dar în cazul în care ea nu o creează, există oare frica într-o formă oarecare?

Este frica produsul gândirii? Dacă este, înseamnă că frica este veche, căci gândirea care a produs-o este întotdeauna veche. Așa cum am mai spus, nu există gândire nouă: dacă o recunoaștem, e tocmai pentru că ea este veche. Ceea ce ne înfricoșează este repetarea vechiului – gândul despre "ceea ce a fost" proiectându-se în viitor. Prin urmare, gândirea este în întregime răspunzătoare de frică. Că așa stau lucrurile, puteți verifica singuri. Atunci când vă confruntați cu ceva imediat, nu există nici un fel de teamă; numai când intervine gândirea apare și frica.

De aici se naște întrebarea firească: "Este oare cu putință să trăim în prezent în mod complet, total? Căci numai în acest fel vom putea învinge frica. Însă pentru a înțelege acest lucru trebuie să înțelegem întreaga structură a gândirii, a memoriei, a timpului, și aceasta nu doar intelectual, nu doar verbal, ci în deplin adevăr, cu inima noastră, cu mintea noastră, cu toată ființa noastră. Numai așa ne vom elibera de frică; numai când vom fi pe deplin liberi de frică, ne vom putea servi de gândire.

Gândirea, ca și memoria, este absolut necesară ca să ne putem duce traiul zilnic. Este singurul

instrument pe care-l avem pentru a comunica, pentru a acționa, pentru a munci. Gândirea este o reacție a memoriei, a memoriei care se acumulează prin experiențe, cunoștințe, tradiții, timp. Noi reacționăm în funcție de fundalul creat de memorie, iar această reacție este gândirea. Gândirea este esențială la anumite niveluri, dar atunci când se proiectează psihologic ca viitor și ca trecut, producând frica și plăcerea, ea face ca mintea să devină obtuză și, prin forța lucrurilor, inactivă. Așa că mă întreb: "De ce, de ce, de ce mă gândesc la viitor și la trecut în termeni de plăcere și de durere, știind că o astfel de gândire dă naștere la frică? Nu este posibil ca psihologic gândirea să se oprească, fiindcă altfel frica nu se va sfârși nicicând?"

Una din funcțiile gândirii este de a fi ocupată tot timpul cu ceva. Ceea ce dorim, în general, este de a ne gândi în permanență la ceva, astfel încât să fim împiedicați să ne vedem pe noi înșine așa cum suntem în realitate. Ne este teamă de golul din noi. Ne este teamă să privim la fricile noastre. La nivelul superior al conștiinței noastre noi le cunoaștem, dar oare le pot percepe straturile cele mai profunde ale conștiinței noastre? Și cum va trebui să procedăm pentru a descoperi fricile ascunse, tainice? Oare putem împărți în mod real fricile în conștiente și inconștiente?

Această chestiune este foarte importantă. Specialiștii, psihologii, psihanaliștii le clasifică astfel în straturi de adâncimi diferite, dar dacă vă bizuiți pe ceea ce spun ei, sau pe ceea ce spun eu, nu veți înțelege decât teorii, dogme, cunoștințe și în nici un caz nu veți ajunge la cunoașterea de sine. Este imposibil să ajungi să te cunoști după ceea ce spune Freud, sau Jung, sau după ceea ce spun eu.

Teoriile altora n-au nici un fel de importanță. Pe noi înșine trebuie să ne întrebăm dacă frica poate fi împărțită în conștientă și inconștientă, sau dacă ea este un fapt indivizibil ce îmbracă forme diferite. Oricare dintre noi are în permanență o singură dorință. Existăm numai noi înșine și, în fiecare, dorința. Obiectele se schimbă, dorința rămâne mereu aceeași. Poate că la fel se întâmplă și cu frica. Ne este frică de tot soiul de lucruri, dar frica este una singură.

Când ne dăm seama de acest lucru, înseamnă că am înlăturat complet problema subconștientului și în felul acesta i-am frustrat pe psihologi și pe psihanaliști de obiectul cercetării lor. Când înțelegem că frica este o singură și unică mișcare care se exprimă în feluri diferite, și când vedem mai degrabă această mișcare decât obiectul spre care ea se îndreaptă, atunci ne confruntăm cu o problemă imensă: cum să o privim fără ca fragmentarea conștiinței noastre, pe care am cultivat-o atât de bine, să intervină ?

Nu există în noi decât o singură frică – totală – dar cum am putea noi, obișnuiți fiind cu o gândire compartimentată, să avem imaginea ansamblului? Este posibil acest lucru? Întrucât am dus o existență fărâmițată, noi nu suntem în stare să vedem frica totală, căci procesul acestei mașinării care este gândirea constă în a fragmenta totul. Eu vă iubesc, vă urăsc, sunteți prietenul meu, sunteți dușmanul meu; am ciudățeniile mele particulare și înclinațiile mele, slujba mea, situația mea, prestigiul meu, soția mea, copilul meu, țara mea; există țara mea și țara ta, Dumnezeul meu și Dumnezeul tău... toate acestea sunt fragmentări ale gândirii. Și această gândire este cea care, căutând să vadă starea totală a fricii, o reduce la frânturi. Înțele-

gem, prin urmare, că această frică totală nu poate fi privită decât atunci când mişcarea gândirii se opreşte.

Puteţi să observaţi frica fără a încerca să trageţi vreo concluzie, fără vreun amestec al cunoştinţelor pe care le-aţi acumulat cu privire la ea? Dacă nu puteţi, înseamnă că ceea ce observaţi este trecutul, nu frica; dacă puteţi, înseamnă că observaţi frica pentru întâia oară fără amestecul trecutului.

Acest lucru se produce numai când mintea este foarte liniştită, tot aşa cum nu puteţi asculta un interlocutor decât atunci când mintea voastră nu pălăvrăgeşte, purtând un dialog cu ea însăşi despre neliniştile şi problemele personale.

Puteţi privi la frica voastră fără a încerca s-o dizolvaţi, fără a încerca să-i faceţi faţă cu contrariul ei, curajul? Să o priviţi cu adevărat fără a încerca să fugiţi de ea? Când spuneţi: "Trebuie s-o stăpânesc, trebuie să scap de ea, trebuie să o înţeleg", nu faceţi altceva decât să încercaţi să vă debarasaţi de ea.

Putem să observăm cu o minte destul de liniştită un nor sau un copac, sau curgerea unui râu, fiindcă ele nu sunt prea importante pentru noi, însă a ne observa pe noi înşine este cu mult mai greu, căci cerinţele noastre sunt de ordin practic, iar reacţiile noastre sunt imediate! Atunci când ne aflăm în contact direct cu frica sau cu disperarea, cu singurătatea sau cu gelozia, sau cu vreo altă stare mizerabilă a minţii, putem oare să o privim suficient de complet încât mintea noastră să se liniştească şi să ne permită să vedem?

Putem noi să percepem frica în totalitatea ei, şi nu doar diferitele sale aspecte, nu doar subiectele fricii noastre? Dacă vom privi numai la amănuntele

fricii, nu vom ajunge niciodată la miezul problemei, care constă în a învăţa să trăim cu frica.

A trăi cu ceva atât de viu cum este frica, cere o minte şi o inimă extrem de subtile, care să nu tragă nici o concluzie despre frică, şi care, în consecinţă, să poată urmări fiecare mişcare a fricii.

Dacă, în acel moment, o observaţi şi trăiţi cu ea – şi pentru aceasta nu este nevoie de o zi întreagă, căci într-un minut sau într-o secundă se poate cunoaşte întreaga sa natură – dacă trăiţi cu ea atât de complet, ajungeţi inevitabil să vă întrebaţi: "Cine este entitatea care trăieşte cu frica? Cine este cel care o observă, care pândeşte mişcările diferitelor sale forme, care este complet conştient de ceea ce înseamnă frica în esenţa sa? Este oare observatorul o entitate moartă, o fiinţă statică, care a adunat o serie de cunoştinţe şi de informaţii despre sine însuşi?"

Ce veţi răspunde la această întrebare? Este oare observatorul o entitate moartă care încearcă să observe un lucru viu, sau o fiinţă vie, care observă o viaţă în mişcare? Căci în cel care observă există cele două stări. Observatorul este cenzorul care refuză frica. Observatorul este suma tuturor experienţelor sale despre frică; el este, aşadar, separat de acel ceva pe care îl numeşte frică, între el şi frică există un spaţiu. Fie că el încearcă să înfrunte frica pentru a o stăpâni, fie că încearcă să fugă de ea, are loc întotdeauna o bătălie, adică o risipă de energie!

Observându-l, veţi învăţa că observatorul este doar un pachet de idei şi de amintiri, fără valoare sau substanţă; şi totuşi frica fiind un fapt real, actual, n-o veţi putea niciodată înţelege cu ajutorul unei abstracţii. Observatorul care spune: "Mi-e

frică", este oare ceva diferit de frică, adică de lucrul pe care îl observă? Frica este el însuşi. Când se înţelege acest lucru nu mai există nici un fel de risipă de energie în efortul de a scăpa de frică, iar spaţiul dintre observator şi frică dispare cu desăvârşire.

Când vă daţi seama că sunteţi o parte integrantă a fricii, că, în realitate, sunteţi frica însăşi, nu va trebui să mai faceţi nimic cu privire la ea, căci frica va dispărea o dată pentru totdeauna.

VI

Violenţa – Mânia
Justificarea şi condamnarea
Idealul şi actualul

Frica, plăcerea, suferinţa, gândirea şi violenţa sunt strâns legate între ele. Mulţi oameni simt o plăcere deosebită în violenţă, în aversiunea faţă de alţii, în ura faţă de anumite grupuri sau rase, în manifestarea unor sentimente potrivnice faţă de alţii. Dar când în noi se naşte acea stare a minţii în care orice violenţă a luat sfârşit, apare şi o bucurie, care este complet diferită de plăcerea pe care o dă violenţa şi manifestările sale precum: urile, conflictele şi spaimele.

Putem ajunge oare la adevăratele rădăcini ale violenţei şi să ne eliberăm de ea? Altfel vom trăi veşnic în luptă unii împotriva celorlalţi. Dacă aceasta este viaţa pe care doriţi să o trăiţi – şi pe care în mod vădit o duc cei mai mulţi oameni – atunci continuaţi să spuneţi că, oricât aţi deplânge această situaţie, violenţa nu se va sfârşi niciodată. În acest caz, între noi nu mai poate exista nici un mijloc de comunicare; însă dacă spuneţi convinşi că ar putea exista moduri de viaţă diferite, atunci vom fi capabili să comunicăm unii cu alţii.

Să luăm în considerare, împreună cu cei care pot comunica, dacă este pe deplin posibil să terminăm definitiv cu orice formă de violenţă din

noi înşine, continuând totuşi să trăim în această lume monstruos de brutală. Eu cred că este posibil. Nu doresc să port în mine nici un sentiment de ură, de gelozie, de nelinişte sau de frică. Doresc să trăiesc în deplină pace... ceea ce nu înseamnă că doresc să mor. Doresc să trăiesc pe acest pământ minunat, atât de bogat, atât de frumos, atât de roditor. Doresc să privesc la copaci, la flori, la râuri, la pajişti, la oameni şi în acelaşi timp să trăiesc în pace deplină cu mine însumi şi cu lumea. Ce trebuie să fac pentru asta?

Dacă vom şti cum să privim la violenţă, nu numai la cea din societate – cu antagonismele ei de clasă, cu răzmeriţele ei, cu conflictele ei naţionale, cu războaiele ei – ci de asemenea şi la violenţa din noi înşine, atunci poate că vom fi în stare să trecem dincolo de ea.

Această problemă este deosebit de complexă. Veacuri după veacuri omul a fost violent; religiile au încercat pretutindeni în lume să-l îmblânzească, dar nici una nu a reuşit. Aşa că, dacă avem intenţia să aprofundăm chestiunea, trebuie să o abordăm cu foarte multă seriozitate, căci ea ne va conduce într-un domeniu cu totul diferit; dar dacă în această problemă vedem doar o simplă distracţie intelectuală, noi nu vom reuşi să ajungem prea departe.

Aţi putea crede că atâta timp cât restul lumii nu va lua hotărârea găsirii unei soluţii la problema violenţei, nu veţi putea face nimic. În ce mă priveşte, nu sunt preocupat de atitudinea altora. Eu abordez această problemă cu cel mai mare interes. Eu nu mă consider paznicul fratelui meu. Ca fiinţă omenească resimt foarte adânc această necesitate de a sfârşi definitiv cu violenţa şi de aceea voi veghea neîncetat pentru a-i pune capăt

mai întâi în mine însumi. Însă eu nu voi încerca să vă spun să nu fiţi violenţi. Aceasta n-ar avea nici un sens, atâta timp cât dumneavoastră înşivă nu veţi dori acest lucru.

Aşadar, dacă doriţi cu adevărat să înţelegeţi ce este violenţa, să continuăm împreună explorarea în acest domeniu.

Oare această problemă a violenţei se află în altă parte sau aici? Căutaţi să o rezolvaţi în lumea exterioară, sau doriţi să cercetaţi violenţa în sine, aşa cum este în dumneavoastră? Dacă sunteţi liberi de orice violenţă, atunci se naşte în mod firesc întrebarea: "Cum voi putea să trăiesc într-o lume plină de violenţă, de ambiţie, de lăcomie, de invidie, de brutalitate? Nu voi fi distrus?"

Aceasta este întrebarea pe care, lăuntric, v-o puneţi în mod inevitabil. Mie mi se pare că puneţi o astfel de întrebare tocmai pentru că nu trăiţi paşnic; în caz contrar problema ridicată nu ar mai avea sens. S-ar putea să fiţi întemniţaţi fiindcă refuzaţi să intraţi în armată, sau să fiţi împuşcaţi fiindcă refuzaţi să luptaţi. Ei bine, veţi fi împuşcaţi – însă nu aceasta este problema. Este extrem de important să înţelegem lucrul acesta.

Noi încercăm să înţelegem violenţa ca fapt, nu ca idee, ca fapt care există în fiinţa omenească, iar această fiinţă omenească sunt eu însumi.

Prin urmare, eu trebuie să fiu "cu desăvârşire" vulnerabil la această problemă, să mă deschid complet la această explorare. Trebuie să mă expun unei analize riguroase, trebuie să fiu într-o stare a minţii care să mă împingă să caut până la capăt, şi fără să mă determine să mă opresc la o anumită etapă considerând că demersul meu a fost suficient.

Ei bine, trebuie să-mi fie evident faptul că sunt o ființă omenească violentă. Am experimentat violența în mânie, în nevoile mele sexuale, în urile mele, în dușmăniile pe care le-a creat, în gelozie etc. Am experimentat-o, am cunoscut-o bine și îmi spun că vreau să o înțeleg în întregime; nu vreau să mă opresc doar la una din manifestările ei (războiul, de exemplu), ci să înțeleg agresivitatea din om.

Violența nu înseamnă doar a ucide pe cineva. Tot violență este atunci când folosim o vorbă aspră, când facem gestul de a înlătura pe cineva din drumul nostru sau când ne supunem fiindcă ne este frică.

Violența nu este doar în acele abatoare umane organizate în numele lui Dumnezeu, în numele societății sau al unei țări.

Violența este mult mai subtilă, mai profundă și de aceea vom căuta s-o cercetăm până în străfund.

Atunci când spuneți că sunteți indian, musulman, creștin sau european, sau în alt fel, sunteți violenți. Înțelegeți de ce? Fiindcă vă separați de restul omenirii și această separare – prin credință, prin naționalitate, prin tradiție – naște violență.

Cel care caută să înțeleagă cu adevărat violența nu aparține nici unei țări, nici unei religii, nici unui partid politic, nici unui sistem parțial; singurul lucru care îl interesează este înțelegerea deplină a umanității.

Cu privire la violență există două curente principale de gândire. Unul consideră că violența este înnăscută omului; celălalt susține că violența este produsul moștenirii sale sociale și culturale. Nici una din aceste două abordări nu ne interesează, le considerăm ca fiind lipsite de orice importanță.

Importantă este problema în sine: faptul că noi suntem violenți, iar nu gândul cu privire la acest subiect.

Una din cele mai obișnuite expresii ale violenței este mânia. Dacă soția mea este atacată, îmi spun că mânia mea este justificată. Dacă este atacată țara mea, ideile mele, principiile mele, felul meu de viață, îmi spun că sunt mânios pe bună dreptate. Același lucru îl simt și când sunt atacate obiceiurile mele sau măruntele, neînsemnatele mele păreri. Dacă cineva mă calcă pe picioare sau dacă mă insultă, sau dacă pleacă cu soția mea, devin mânios și gelos; această gelozie ar putea fi considerată îndreptățită, căci soția mea este proprietatea mea.

Toate aceste manifestări ale mâniei sunt justificate sub aspect moral, ca și faptul de a ucide în numele țării mele. Atunci când vorbim despre mânie, care este o formă de violență, putem oare să distingem, potrivit înclinațiilor noastre și influențelor mediului în care trăim, care mânie este îndreptățită și care nu, sau vom considera mânia în sine? Există oare mânie îndreptățită? Are mânia o calitate intrinsecă pe care o califică, în funcție de presiunea pe care o exercită societatea, drept bună sau rea, după cum îmi convine? Din momentul în care vă apărați familia, țara, o bucată de pânză colorată numită steag, o credință, o idee, o dogmă, obiectul dorințelor dumneavoastră sau ceea ce posedați, chiar această apărare arată mânia.

Puteți privi la această mânie fără a încerca să o explicați sau să o justificați, fără să vă spuneți că trebuie să vă apărați bunurile, sau că aveți dreptate să fiți mânioși, sau că ar fi absurd să vă lăsați cuprinși de mânie? Puteți privi la mânie ca la un lucru în sine? Puteți să o priviți în mod complet,

obiectiv, adică fără să o apărați sau să o condamnați? Puteți?

Oare vă pot vedea cu obiectivitate dacă sunt adversarul dumneavoastră sau dacă gândesc că sunteți niște persoane minunate? Vă pot vedea așa cum sunteți în realitate numai când vă privesc cu o atenție care nu este afectată în nici un fel de raporturile dintre noi. Ei bine, aș putea privi mânia în același fel?... ceea ce înseamnă că nu sunt vulnerabil la acest fenomen extraordinar, că nu mă împotrivesc lui, că îl observ fără să încerc nici o reacție față de el? Este foarte greu să observ mânia fără pasiune, căci mânia face parte din ființa mea, și totuși asta voi încerca să fac.

Iată-mă, sunt o ființă omenească violentă, fie că sunt alb, negru, brun sau roșu. Nu mă preocupă dacă am moștenit această violență sau dacă violența din mine este produsul societății: ceea ce mă interesează este să mă eliberez de ea. A mă elibera de violență, înseamnă totul pentru mine. Acest lucru este pentru mine mai important decât sexualitatea, hrana sau situația, întrucât violența mă distruge și distruge și lumea. Eu doresc să o înțeleg, doresc să trec dincolo de ea. Mă simt răspunzător pentru toată mânia și pentru toată violența din lume. Mă simt cu adevărat răspunzător – nu sunt doar vorbe goale. Îmi spun: "Pot să fac ceva în acest sens numai dacă trec dincolo de mânie, dincolo de violență, dincolo de particularitățile naționale."

Sentimentul pe care îl încerc, că trebuie să înțeleg violența din mine, dă naștere unei vitalități imense, unei dorințe pătimașe de a descoperi. Însă pentru a trece dincolo de violență, nu trebuie nici să o înăbuș, nici să o neg, nici să îmi spun: "Ea face parte din mine, nu pot face nimic" sau "Vreau

să o alung". Trebuie să privesc la ea, să o studiez, trebuie să pătrund în intimitatea ei și, prin urmare, nu trebuie nici să o condamn, nici să o justific. Și totuși, aceasta facem tot timpul. Vă cer, așadar, ca pentru o clipă să suspendați prejudecățile dumneavoastră cu privire la acest subiect.

Dacă doriți într-adevăr să puteți opri violența, dacă doriți să puneți capăt războaielor, întrebați-vă cât din voi înșivă, câtă vitalitate dăruiți pentru acest lucru? Nu sunteți profund zguduiți când vedeți că fiii voștri sunt uciși, că fiii voștri sunt înrolați, instruiți, măcelăriți? Nu vă pasă? Dumnezeule, dacă acest lucru nu vă tulbură, atunci ce vă interesează? Să vă păstrați averea? Să petreceți? Să luați stupefiante? Nu vedeți că violența din voi este pe cale să distrugă lumea? Sau o vedeți doar ca pe o abstracție oarecare?

Dacă problema vă interesează cu adevărat, atunci abordați-o cu toată inima, cu toată mintea, ca s-o puteți înțelege. Nu-i de ajuns să stați pe scaun și să ascultați la ce spun. Vă atrag atenția asupra faptului că este imposibil să înțelegeți cu adevărat mânia și violența dacă încercați să le condamnați sau să le justificați; atâta timp cât ele nu reprezintă pentru fiecare o problemă arzătoare, nu vă veți putea elibera de ele. Înainte de toate trebuie să învățați cum să priviți la mânie, cum să priviți la soțul dumneavoastră, la soția dumneavoastră, la copilul dumneavoastră, cum să-i ascultați pe politicieni. Învățați să vedeți de ce nu sunteți obiectiv, de ce condamnați sau justificați; dacă justificați sau condamnați este pentru că aceasta face parte din structura societății în care trăiți.

Suntem condiționați ca germani, ca indieni, ca negri, ca americani prin pura întâmplare a nașterii

noastre şi această condiţionare ne-a făcut mintea greoaie. Pentru a învăţa, pentru a descoperi un adevăr fundamental, trebuie să avem capacitatea de a explora profunzimile. Dacă avem o cazma tocită, nu putem săpa adânc. Aşa că trebuie să ne ascuţim cazmaua, adică mintea, mintea care a fost tocită prin toate aceste condamnări sau justificări. Putem pătrunde în adâncime numai dacă mintea ne este tot aşa de ascuţită ca o lamă şi tot aşa de dură ca un diamant.

Este inutil să stăm într-un fotoliu şi să ne întrebăm cum putem căpăta o astfel de minte. Trebuie să simţim acest lucru ca şi cum am simţi că ne este foame, şi trebuie să ne dăm seama că ceea ce apasă asupra minţii noastre este sentimentul de invulnerabilitate, acest sentiment care a ridicat ziduri în jurul minţii şi care este prezent în toate condamnările sau justificările noastre. Dacă mintea s-ar putea elibera de acest sentiment, atunci vom putea privi, studia, aprofunda şi vom putea ajunge la o stare de deplină luciditate.

Să revenim însă la chestiunea principală – este oare cu putinţă să stârpim violenţa din noi înşine? Dacă v-aş întreba: "De ce nu v-aţi schimbat?" ar fi o formă de violenţă. Nu asta vreau să vă spun. Nu intenţionez să încerc să vă conving de ceva. Este viaţa fiecăruia şi fiecare trăieşte după cum crede de cuviinţă. Eu întreb numai dacă este cu putinţă ca o fiinţă omenească, integrată psihologic într-o societate, oricare ar fi aceasta, să se elibereze de propria sa violenţă. Dacă acest proces este posibil, atunci va apărea un mod de viaţă complet diferit.

Cei mai mulţi oameni au acceptat violenţa ca un mod de viaţă. Două războaie înspăimântătoare nu ne-au învăţat nimic, poate doar să înălţăm

bariere din ce în ce mai numeroase între noi şi semenii noştri. Dar pentru cei care vor să scape de violenţă, ce trebuie făcut? Nu cred că ei vor putea reuşi încercând să se analizeze sau lăsându-se analizaţi de un specialist. Prin acest mijloc, ei vor putea să se schimbe puţin câte puţin, să trăiască ceva mai liniştit, într-un mediu ceva mai plin de afecţiune, însă nu vor putea dobândi niciodată percepţia totală după care tânjesc.

Trebuie, totuşi, să ştim cum să ne analizăm, căci acest proces de analiză ascute considerabil mintea şi îi conferă atenţia, pătrunderea şi seriozitatea care îi vor permite să ajungă la o percepţie totală. Noi nu avem capacitatea înnăscută de a percepe ansamblul dintr-o singură privire. Această claritate de viziune nu este posibilă decât atunci când am învăţat temeinic să privim detaliile; abia după aceea vom şti cum să "sărim".

Rezultă că pentru a încerca să devenim mai puţin violenţi noi ne sprijinim pe un concept, pe un ideal numit "non-violenţă", gândind că făcând apel la opusul violenţei vom putea să lichidăm faptul în sine. Însă nu vom reuşi. Am avut nenumărate idealuri, toate cărţile sfinte sunt pline de ele, totuşi noi suntem încă violenţi. Aşa că de ce să nu ne ocupăm de violenţa însăşi şi să dăm uitării conceptul care o desemnează?

Dacă dorim să înţelegem actualul, trebuie să-i acordăm întreaga noastră atenţie, întreaga noastră energie. Această atenţie şi această energie sunt distruse atunci când gândim la o lume ideală, la o ficţiune. Dar suntem noi în stare să eliminăm orice ideal din gândirea noastră? O persoană serioasă, care doreşte să descopere ce este adevărul, ce este iubirea în adevăratul sens al cuvântului, nu trebuie

să aibă în minte nici un fel de prejudecată despre ele. Prin urmare, ea trebuie să trăiască numai în "ceea ce este": în actual.

Pentru a vedea ce este de fapt mânia, nu trebuie să faceți nici un fel de judecată asupra ei, căci în momentul în care concepeți contrariul ei o condamnați, ceea ce vă împiedică să o puteți vedea așa cum este. Când spuneți că urâți sau că nu puteți suferi pe cineva, aceasta sună brutal, dar faptul este acolo; dacă îl examinați în profunzime, în mod complet, el dispare, în timp ce dacă spuneți: "Nu trebuie să urăsc; trebuie să iubesc din tot sufletul", atunci trăiți într-o lume ipotetică, cu valori duble.

A trăi complet, din plin, în clipa de față, înseamnă a trăi cu "ceea ce este", cu actualul, fără a-l condamna sau justifica. Orice problemă văzută în această claritate este rezolvată. Puteți vedea, așadar, cu claritate chipul violenței, nu numai în lumea exterioară, ci și adevărata înfățișare pe care aceasta o ia înlăuntrul dumneavoastră, ceea ce înseamnă că sunteți total liberi de violență pentru că n-ați admis nici o ideologie pentru a o combate? Aceasta impune o foarte adâncă meditație și nu doar o consimțire sau o dezaprobare verbală.

Ați auzit acum un întreg șir de afirmații, dar oare le-ați putut înțelege pe deplin? Mintea dumneavoastră condiționată, modul de viață pe care îl duceți, întreaga structură a societății în care trăiți, vă împiedică să vedeți un fapt așa cum este și să vă eliberați de el în clipa următoare. Dumneavoastră spuneți: "Mă voi gândi la el; voi chibzui dacă este cu putință să mă eliberez de violență sau nu; voi încerca". Această declarație "voi încerca" reprezintă unul dintre cele mai mari rele pe care le puteți face. A încerca, a face cât se poate mai bine – acest

lucru nu există. Un lucru se face sau nu se face. Aveți nevoie de timp să luați o hotărâre atunci când vă arde casa? Casa arde datorită violenței instalată pretutindeni în lume, iar dumneavoastră spuneți: "Am nevoie de timp pentru a găsi cea mai bună ideologie cu care să sting focul". În timp ce casa arde, discutați oare despre culoarea părului celui care aduce apă?

VII

Relaţiile dintre oameni – Conflictele
Socialul – Sărăcia – Stupefiantele
Dependenţa – Comparaţiile – Dorinţele
Idealurile – Ipocrizia

Încetarea violenţei, despre care tocmai am vorbit, nu înseamnă neapărat o stare a minţii în pace cu sine însăşi şi, prin urmare, în pace în toate relaţiile sale.

Relaţiile dintre fiinţele omeneşti se întemeiază întotdeauna pe mecanisme de apărare, pe imagini. În relaţiile umane fiecare îşi construieşte o imagine despre celelalte persoane, iar raporturile care se stabilesc sunt raporturi între imagini, şi nicidecum între fiinţe omeneşti. Soţia are o imagine despre soţ – poate nu conştientă, dar ea este totuşi prezentă – iar soţul o imagine despre soţia sa. Avem o imagine despre ţara noastră şi despre noi înşine şi mereu întărim aceste imagini, adăugând din ce în ce mai mult la ele. Aceste imagini determină pretinsele noastre raporturi cu ceilalţi. Relaţia reală dintre două fiinţe omeneşti, sau dintre mai multe fiinţe omeneşti, încetează cu desăvârşire atunci când se produce formarea de imagini.

Este evident că relaţiile întemeiate pe aceste imagini nu pot aduce niciodată pace în raporturile noastre, fiindcă imaginile sunt fictive şi nu se poate

trăi într-o abstracţie. Şi totuşi, aceasta este ceea ce facem cu toţii; trăim într-o lume de idei, de teorii, de simboluri, de imagini pe care le-am creat despre noi înşine şi despre ceilalţi, şi în care nu se află nici o realitate. Toate raporturile pe care le avem, fie cu ideile, fie cu bunurile materiale, fie cu fiinţele omeneşti, se bazează în mod esenţial pe această formare de imagini şi de aici se naşte întotdeauna conflictul.

Cum este atunci cu putinţă să trăim în pace cu noi înşine şi cu ceilalţi? La urma urmei viaţa este o mişcare continuă în relaţii, altfel nu ar exista viaţă şi dacă noi întemeiem această viaţă pe o abstracţie, pe o idee, sau pe opinii speculative, atunci o asemenea trăire abstractă va da naştere neapărat la relaţii ce vor deveni adevărate lupte.

Este oare cu putinţă ca omul să trăiască o viaţă lăuntrică cu desăvârşire ordonată, lipsită de orice formă de constrângere, de imitaţie, de sufocare sau de sublimare? Poate el să instaureze în sine însuşi o ordine care să fie o calitate vie, nu închisă într-un cadru de idei – o linişte interioară care să nu poată fi tulburată în nici un moment – nu în vreo lume fantastică, mitică, abstractă, ci în viaţa sa zilnică, acasă şi la locul de muncă?

Gândesc că ar trebui să aprofundăm această chestiune cu mare grijă, căci nu există nici un colţ al conştiinţei noastre care să fie la adăpost de conflicte. Aceste conflicte există în toate relaţiile noastre, fie cu persoana cea mai apropiată, fie cu un vecin sau cu societatea în care trăim; ele se manifestă în toate contradicţiile noastre, în dezbinările noastre, ele creează între oameni o stare de separaţie, de dualitate. Observându-ne pe noi înşine şi relaţiile noastre cu societatea, vom constata că există conflicte la toate nivelurile

ființei noastre – conflicte mărunte sau conflicte majore ce provoacă reacții superficiale sau rezultate nimicitoare.

Omul a acceptat starea de conflict ca o parte integrantă a existenței zilnice, fiindcă a admis concurența, gelozia, lăcomia, dorința de a acapara și agresivitatea ca un mod de viață cât se poate de firesc. Când acceptăm un asemenea mod de viață, noi acceptăm structura societății așa cum este ea și acceptăm să trăim în conformitate cu șablonul ei de respectabilitate. Este capcana în care cad cei mai mulți dintre noi, fiindcă dorim să fim cât mai respectabili! Dacă cercetăm mințile și inimile noastre, felul în care gândim, simțim sau acționăm în viața noastră zilnică, observăm că atâta timp cât ne conformăm valorilor societății viața noastră trebuie să fie o adevărată luptă. Dacă n-o acceptăm – și nici o persoană religioasă nu o poate accepta – atunci vom fi complet liberi de structura psihologică a societății.

Cei mai mulți dintre noi sunt nespus de bogați în tot ceea ce a produs societatea, în tot ceea ce societatea a creat în noi, și în tot ceea ce noi am creat în noi înșine: bogați în lăcomie, invidie, ură, gelozie, neliniște. Aceasta este averea noastră.

Pretutindeni în lume diferitele religii au predicat sărăcia. Călugărul îmbracă o sutană, își schimbă numele, își rade capul, intră într-o chilie și face un legământ de sărăcie și de castitate. În Orient, el nu are decât o pânză pe șolduri și o masă pe zi – și noi toți respectăm o astfel de sărăcie. Însă acei oameni care au îmbrăcat sutana sărăciei sunt încă, sub aspect psihologic, bogați în toate produsele create de societate, deoarece ei caută situație și prestigiu. Aparținând unui anumit ordin monahal,

unei anumite religii, ei trăiesc întotdeauna în ceea ce divizează și separă culturile și tradițiile.

Aceasta nu este sărăcie; adevărata sărăcie înseamnă să fii complet liber în raport cu societatea, chiar dacă ai putea avea mai multe rânduri de haine și ceva mai multă mâncare. Din nefericire, există multe persoane care caută această formă de exhibiționism.

Sărăcia devine un lucru minunat numai atunci când, sub aspect psihologic, lăuntric, am devenit liberi în raport cu societatea. Trebuie să devii sărac înlăuntrul tău, căci atunci nimic nu mai tulbură mintea, nici căutări, nici cerințe, nici dorințe – nimic. Numai această sărăcie lăuntrică poate percepe adevărul unei vieți în care nu există nici un conflict. O astfel de viață este o binecuvântare pe care nici o biserică și nici un templu nu o pot da.

Prin urmare, este cu putință să ne eliberăm de structura psihologică a societății, adică de ceea ce constituie însăși esența conflictelor? Nu este greu să tăiem sau să curățăm anumite ramuri ale conflictului. Dar ceea ce ne interesează este să ajungem la o pace interioară totală și deci la o perfectă liniște exterioară în care, departe de a vegeta, departe de a ne afla într-o stare de inerție, suntem dinamici, plini de vitalitate și de energie.

Pentru a înțelege o problemă și a ne elibera de ea, avem nevoie de o mare doză de energie susținută și pasionată; nu este suficient ca această energie să fie fizică sau intelectuală, ea trebuie să nu fie dependentă de nici un motiv, de nici un stimulent psihologic, de nici un stupefiant. Dacă sunteți dependenți de vreun stimulent, indiferent de natura lui, acesta nu va întârzia să vă amorțească mintea și să o facă insensibilă. Luând anumite droguri putem căpăta o vreme destulă

energie pentru a vedea lucrurile foarte clar, dar după aceea revenim la starea de dinainte şi devenim din ce în ce mai dependenţi de stupefiante.

Orice stimulent, fie el biserica, alcoolul, stupefiantele, cuvântul scris sau vorbit, ne pune în mod inevitabil într-o stare de dependenţă care ne împiedică să vedem limpede şi să avem energie vitală.

Din nefericire, cu toţii depindem psihologic de ceva. De ce avem cu toţii această imensă dorinţă de a fi subjugaţi? Să cercetăm acest lucru împreună. Nu aşteptaţi de la mine să vă spun cauzele stării de dependenţă în care vă aflaţi. Dacă vom cerceta împreună, descoperirile pe care le vom face vă vor aparţine şi, fiind ale dumneavoastră, vă vor da vitalitate.

Eu descopăr în mine însumi că depind de ceva – să spunem, de exemplu, de un auditoriu care mă stimulează. A vorbi în faţa unui mare număr de oameni, îmi dă o anumită energie; prin urmare, eu depind de aceşti oameni, fie că ei mă aprobă sau nu. Dezaprobarea lor suscită în mine mai multă energie decât consimţământul lor, căci o acceptare pasivă nu stabileşte decât raporturi seci, fără conţinut. Descopăr prin urmare că am nevoie de un auditoriu fiindcă este ceva foarte stimulativ să mă adresez lui. De ce oare? De unde această nevoie? Fiindcă în adâncul meu sunt gol, superficial; fiindcă nu găsesc în mine însumi izvorul vieţii, mereu bogat, plin, mişcător, vital. Mă sprijin, aşadar, pe ceva şi iată că am descoperit cauza dependenţei mele. Dar această descoperire mă eliberează oare de dependenţă? Evident că nu, căci ea este doar o descoperire intelectuală. Simpla acceptare intelectuală a unei idei, sau consimţirea emoţională la o ideologie, nu poate să elibereze

mintea de starea ei de dependenţă: nevoia de a fi stimulat rămâne. Ceea ce eliberează este vederea structurii stimulării, vederea naturii acestei dependenţe care îndobitoceşte mintea şi care o face stupidă şi inactivă. Numai această vedere totală o poate elibera.

Trebuie să înţelegem în ce constă această vedere totală. Câtă vreme privesc viaţa dintr-un anumit punct de vedere sau în lumina unei anumite experienţe pe care am îndrăgit-o, sau plecând de la anumite cunoştinţe pe care le-am adunat (toate aceste date fiind fundamentul meu, adică eul meu), nu voi putea să privesc total. Am descoperit intelectual, verbal, prin analiză, cauza dependenţei mele, însă tot ceea ce explorează gândirea este în mod inevitabil fragmentar. Prin urmare, nu pot vedea în totalitatea sa procesul dependenţei mele decât atunci când mintea nu intervine. Abia atunci văd faptul în sine; îl văd în toată realitatea a "ceea ce este"; îl văd fără plăcere sau dezgust; nu vreau să scap de această dependenţă, şi nici să fiu eliberat de cauza ei; îl observ şi atunci când are loc o observare de acest fel îmi apare imaginea întreagă, nu doar un simplu fragment. Această vedere este o stare de libertate.

Am descoperit acum că fragmentarea înseamnă risipă de energie; am descoperit originea acestei risipe.

Aţi putea gândi că nu există risipă de energie dacă imitaţi, dacă vă supuneţi unei autorităţi, dacă vă subordonaţi unei autorităţi religioase, sau dacă acceptaţi un ritual, o dogmă, un partid sau o ideologie. Dar această supunere, această acceptare a unui mod de gândire – fie că este bun sau rău, fie că este sacru sau profan – nu este decât o activi-

tate fragmentară, care creează o separație între "ceea ce este" și "ceea ce ar trebui să fie". Această separație provoacă întotdeauna un conflict, iar conflictul înseamnă pierdere de energie.

Dacă vă puneți întrebarea: "Cum pot să fiu liber de conflict?", creați o nouă problemă și lupta se intensifică; dar dacă puteți privi această problemă ca un obiect concret, într-un mod clar și direct, atunci veți înțelege în mod esențial adevărul unei vieți în care nu există deloc conflict.

Să abordăm această problemă și din altă perspectivă. Noi nu încetăm nici o clipă să comparăm ceea ce suntem cu ceea ce ar trebui să fim. Acest "ar trebui să fim" este o proiecție a gândirii despre cum s-ar cuveni să fim. Orice comparație antrenează o contradicție, nu numai între două persoane sau între o persoană și un obiect, ci și între ceea ce a fost ieri și ceea ce este astăzi; există, așadar, un conflict între ceea ce a fost și ceea ce este.

"Ceea ce este" nu are realitate pentru noi decât în măsura în care trăim în prezența sa, fără a ne deda la vreo comparație. Numai atunci putem să acordăm, în deplină liniște, întreaga noastră atenție la ceea ce se află în noi: disperare, urâțenie, brutalitate, frică, neliniște, singurătate și să trăim cu ele în mod complet; de îndată ce vom suprima contradicțiile, vom fi liberi de conflict.

Însă noi nu încetăm nici o clipă să ne comparăm cu cei care sunt mai bogați, mai strălucitori, mai inteligenți și mai renumiți decât noi.

Acest "mai" joacă un rol extraordinar în viețile noastre. Această obișnuință de a ne măsura tot timpul cu ceva sau cu cineva este una din principalele cauze ale conflictelor noastre. De ce ne comparăm în permanență cu alții? De ce este atât de înrădăcinat în noi acest simț al comparației?

El ne-a fost inculcat încă din copilărie. În fiecare școală, copilul A este învățat să se compare cu copilul B și el se distruge încercând să fie asemenea lui B.

Când acest proces de comparație este absent, când nu mai există imagine ideală, nici contrariul ei, când nu există nici un factor de dualitate, când încetăm orice luptă pentru a deveni altceva decât ceea ce suntem, ce se produce în noi? Întrucât am încetat să ne mai creăm opusul, inteligența noastră și sensibilitatea noastră se ascut; întrucât am încetat să mai luptăm, nu mai risipim energia vitală care este pasiune; am devenit capabili de acea pasiune imensă, fără de care nimic nu poate fi făcut.

Dacă nu ne comparăm cu altcineva, vom fi ceea ce suntem. Imitând pe cineva noi sperăm să evoluăm, să devenim mai inteligenți, mai frumoși. Însă vom izbuti? "Realitatea" este ceea ce suntem; comparațiile nu fac decât să fragmenteze această "realitate".

Dacă însă vedem cum suntem într-adevăr, fără a ne compara cu cineva, acest fapt ne dă o puternică energie pentru a ne privi. Când ne privim cu adevărat, ne situăm dincolo de orice comparație; asta nu înseamnă că mintea a devenit stagnantă și mulțumită de sine, ci că a înțeles în esență felul în care risipește energia vitală atât de necesară cunoașterii vieții în totalitatea ei.

Nu doresc să știu cu cine sunt în conflict. Nu doresc să cunosc conflictele periferice ale ființei mele. Ceea ce doresc să știu este de ce există conflicte. Când îmi pun această întrebare, descopăr în mine o cauză fundamentală care este complet diferită de elementele periferice ale conflictelor și

de soluţiile lor. Pe mine mă interesează această cauză esenţială şi văd – poate că la fel vedeţi şi dumneavoastră! – că însăşi natura dorinţei, dacă nu este bine înţeleasă, conduce în mod inevitabil la conflicte.

Orice dorinţă este contradictorie. Întotdeauna se doresc două lucruri opuse. Eu nu spun că dorinţa trebuie distrusă, înăbuşită, controlată sau sublimată, spun numai că trebuie să înţelegem natura sa contradictorie. Nu obiectele dorinţei sunt contradictorii, ci însăşi natura dorinţei este contradictorie, şi asta trebuie să înţelegem mai înainte de a înţelege conflictele. Această stare contradictorie există în noi înşine şi ea este produsă de dorinţa fundamentală de a căuta plăcerea şi de a evita durerea, lucru pe care l-am examinat mai înainte.

Vedem, prin urmare, că dorinţa se află la originea unei stări contradictorii care constă în a dori un lucru şi, în acelaşi timp, a nu-l dori. Este, pe scurt, o activitate cu două sensuri. Când înfăptuim ceva plăcut, nu este nici un efort în aceasta, nu-i aşa? Însă plăcerea aduce durere şi atunci se dă o luptă pentru a evita durerea şi această luptă înseamnă iarăşi o risipă de energie.

Pentru ce întreţinem această dualitate? Există fără îndoială o dualitate în natură – bărbat şi femeie, lumină şi umbră, zi şi noapte – însă lăuntric, psihologic, de ce există dualitate? Vă rog să vă gândiţi la acest lucru împreună cu mine. Trebuie să vă exersaţi propriile facultăţi pentru a descoperi. Cuvintele mele sunt numai o oglindă în care să vă puteţi vedea mai bine. Prin urmare, de ce există această dualitate psihologică? Oare pentru că am fost educaţi să comparăm întotdeauna "ceea ce este" cu "ceea ce ar trebui să fie"?

Noi am devenit condiţionaţi prin tot felul de noţiuni contradictorii cu privire la ceea ce este drept şi nedrept, bine şi rău, moral şi imoral. Oare această dualitate a luat fiinţă fiindcă ne imaginăm că gândind la contrariul violenţei, la contrariul geloziei, la contrariul josniciei, aceasta ne va ajuta să scăpăm de ele? Folosim oare contrariul ca pe o pârghie pentru a scăpa de "ceea ce este"? Sau el nu este altceva decât o fugă de realitate?

Folosim oare contrariul ca pe un mijloc de evitare a realului, pe care nu ştim cum să-l abordăm? Sau fiindcă ni s-a spus, de-a lungul a mii de ani de propagandă, că trebuie să adoptăm ca ideal contrariul a "ceea ce este" pentru a putea trăi mai bine în prezent?

Noi gândim că un ideal ne-ar putea ajuta să scăpăm de "ceea ce este", însă idealul nu este capabil de un asemenea lucru. Noi putem să predicăm non-violenţa tot restul vieţii noastre şi tot timpul nu vom face decât să semănăm seminţele violenţei.

Când avem o concepţie despre cum "ar trebui să fie" şi despre cum "ar trebui să făptuim", şi când realizăm că nu încetăm nici un moment să acţionăm într-un mod total contrar acestui ideal, atunci ne dăm seama că de fapt principiile, credinţele, idealurile duc în mod inevitabil la ipocrizie. Idealul însuşi este acela care dă naştere la contrariul a "ceea ce este"; atunci când ştii să trăieşti cu "ceea ce este", idealul devine inutil.

Încercarea de a deveni ca altcineva sau de a ne confunda cu idealul nostru este una din cauzele principale ale contradicţiilor care ne macină, ale stării noastre de confuzie şi de conflict. O minte confuză, indiferent la ce nivel ar acţiona, rămâne

confuză; orice acțiune născută din confuzie, nu face decât să accentueze şi mai mult confuzia. Văd acest lucru foarte limpede; îl văd ca şi cum m-aş afla în faţa unui pericol fizic imediat. Aşa că, ce-mi rămâne de făcut? Încetez să mai acționez în termeni de confuzie, oricare ar fi aceasta.

Această inacțiune este o acțiune totală.

VIII

Libertatea – Revolta – Singurătatea Inocența – A trăi cu noi înşine aşa cum suntem

Nici o încercare de reprimare, nici o brutală încercare de disciplinare prin conformarea la un tipar n-au reuşit să conducă la adevăr. Pentru a ajunge la adevăr mintea trebuie să fie complet liberă, fără nici o umbră de deformare.

Dar mai întâi să ne întrebăm dacă dorim cu adevărat să fim liberi. Când vorbim de libertate, ne gândim oare la o libertate totală sau numai la a scăpa de un lucru neplăcut sau care ne supără? Ne-ar plăcea să dăm uitării amintirile dureroase şi urâte precum şi experienţele nefericite şi să păstrăm numai amintirile, ideologiile, formulele şi contactele care ne-au dat deplină satisfacție. Dar a le respinge pe unele şi a le reține pe altele este cu neputință, căci, aşa cum am văzut, plăcerea şi durerea sunt nedespărțite.

Aşa că fiecare dintre noi trebuie să afle dacă doreşte să fie complet liber sau nu. În caz afirmativ, va trebui să înțelegem mai întâi natura şi structura libertății. Dorim oare să ne eliberăm de "ceva"? De durere? De vreo formă de nelinişte? Acest lucru nu înseamnă a dori libertatea, care este o stare de spirit cu totul deosebită. Să spunem că v-ați elibera

de gelozie. Aţi devenit în felul acesta liber, sau n-aţi făcut decât să reacţionaţi? Atitudinea aceasta nu a modificat cu nimic starea dumneavoastră, nefiind prin urmare libertate.

Ne putem elibera foarte uşor de o dogmă analizând-o, respingând-o, însă motivul acestei încercări de a ne elibera trebuie căutat întotdeauna într-o reacţie precisă, datorată, de exemplu, faptului că acea dogmă nu mai este la modă sau că nu mai este potrivită. Ne putem elibera de naţionalism fiindcă ajungem să credem în internaţionalism sau fiindcă ne dăm seama că această dogmă, cu toate drapelele şi valorile sale stupide, nu mai corespunde necesităţilor economice. Ne-am putea răzvrăti împotriva unui conducător politic sau spiritual, care ne-a făgăduit libertatea. Dar astfel de motivaţii raţionale, astfel de concluzii logice, au oare ceva în comun cu libertatea?

Dacă spunem că suntem liberi de "ceva", aceasta nu este decât o reacţie ce va da naştere la altă reacţie, care, la rândul ei, va aduce cu sine un nou conformism, o altă formă de supunere. În felul acesta se declanşează reacţii în lanţ şi ne închipuim că fiecare dintre ele este o eliberare. Însă aici este vorba doar de o continuitate modificată a trecutului, de care mintea se agaţă.

Tineretul din ziua de azi, ca orice tineret, este în stare de revoltă împotriva societăţii, iar această atitudine este în sine un lucru bun. Însă revolta nu este libertate, căci ea nu este decât o reacţie ce dă naştere propriilor sale valori, propriilor sale şabloane care, la rândul lor, încătuşează. Ne închipuim că acestea sunt ceva cu totul nou, dar ne înşelăm: această lume nouă nu este altceva decât lumea veche într-un tipar diferit. Orice revoltă socială sau

politică se va întoarce la buna şi vechea mentalitate burgheză.

Libertatea nu survine decât atunci când acţiunea urmează unei vederi clare; ea nu este niciodată instaurată printr-o revoltă. A vedea cu claritate înseamnă a acţiona, iar această acţiune este la fel de instantanee ca atunci când avem de-a face cu un pericol imediat.

Atunci nu mai are loc nici un proces de cerebralizare, nici o controversă, nici o ezitare; pericolul însuşi este cel care obligă la acţiune. Prin urmare, *a vedea* înseamnă în acelaşi timp *a acţiona* şi *a fi liber.*

Libertatea este o stare a minţii şi nicidecum faptul de a ne elibera de "ceva"; este un sentiment de libertate; este libertatea de a pune la îndoială şi de a pune sub semnul întrebării orice lucru. Este o libertate atât de puternică, de activă şi de viguroasă încât înlătură orice formă de dependenţă, de robie, de conformism şi de acceptare. Este o stare în care suntem complet singuri. Dar această stare a minţii se poate produce oare atunci când am fost educaţi de o anumită cultură, în aşa fel încât să fim întotdeauna dependenţi de mediu şi de propriile sale tendinţe? Fiind astfel alcătuiţi, este oare cu putinţă să găsim acea libertate, care înseamnă singurătate totală şi în care nu există nici şefi spirituali, nici tradiţii şi nici autorităţi?

Libertatea este o stare interioară a minţii care nu mai este dependentă de vreun stimulent sau de vreo cunoaştere, şi nu mai este rezultatul vreunei experienţe sau concluzii. Cei mai mulţi oameni nu sunt niciodată singuri sub aspect lăuntric. Există o deosebire între izolare, recluziune şi singurătate. Ştim cu toţii ce înseamnă izolarea – înălţarea unor

ziduri în jurul propriei persoane pentru ca nimeni să nu te poată atinge şi nimic să nu te poată răni; detaşarea este o altă formă de agonie, ca să nu mai vorbim de trăirea în minunatul turn de fildeş al unei ideologii. Singurătatea este ceva cu totul deosebit.

Noi nu suntem niciodată singuri câtă vreme suntem plini de amintiri, de condiţionări şi de reziduurile trecutului care ne sufocă mintea. Pentru a fi cu adevărat singur trebuie să mori pentru trecut. Când eşti singur, complet singur, nu mai aparţii nici unei familii, nici unei naţiuni, nici unei culturi, nici unui continent: te simţi un străin. Omul care este complet singur în felul acesta, este inocent şi această inocenţă eliberează mintea de suferinţă.

Noi târâm după noi povara vorbelor a mii şi mii de oameni precum şi amintirea tuturor nenorocirilor noastre. A părăsi toate acestea, în totalitate, înseamnă a fi singur, iar mintea care este singură nu este numai inocentă, ci şi tânără – nu ca număr de ani, ci tânără, nevinovată, vie – şi atunci o astfel de minte poate vedea ce este de fapt adevărul, poate vedea ceea ce niciodată nu poate fi exprimat în cuvinte.

În această singurătate vom începe să înţelegem necesitatea de a trăi cu noi înşine aşa cum suntem, şi nu aşa cum ne închipuim că ar fi trebuit să fim, sau cum am fost. Vedeţi dacă vă puteţi privi fără emoţie, fără falsă modestie sau frică, fără justificare sau dezaprobare; vedeţi dacă puteţi trăi cu voi înşivă aşa cum sunteţi cu adevărat.

Numai când trăiţi în deplină intimitate cu un lucru începeţi să-l înţelegeţi. Însă din momentul în care vă obişnuiţi cu acel lucru – vă obişnuiţi cu propria voastră nelinişte, invidie sau cu ceva asemănător – nu mai trăiţi cu acel lucru. Dacă

trăiţi lângă un râu, după câteva zile nu mai auziţi clipocitul apei, sau dacă aveţi un tablou în casă pe care-l vedeţi zilnic, nu-l mai băgaţi în seamă după o săptămână. Acelaşi lucru se întâmplă cu munţii, cu văile, cu copacii – acelaşi lucru cu familia dumneavoastră. Însă nu trebuie să ajungeţi niciodată să vă obişnuiţi să trăiţi cu gelozia, cu invidia sau cu neliniştea, niciodată să nu acceptaţi aşa ceva.

Trebuie să aveţi grijă de lucrul cu care trăiţi ca şi cum aţi avea grijă de un pom proaspăt sădit, să-l ocrotiţi de arşiţă şi de furtună. Trebuie să aveţi grijă de el, nu să-l condamnaţi sau să-l justificaţi. Abia atunci veţi începe să-l iubiţi. A avea grijă de el, înseamnă a-l iubi. Nu înseamnă că iubind deveniţi invidioşi sau neliniştiţi, aşa cum se întâmplă cu cei mai mulţi oameni, ci că aveţi mai degrabă o înclinare naturală spre a observa.

Prin urmare, putem trăi cu noi înşine aşa cum suntem în realitate, putem trăi cu noi înşine ştiindu-ne şterşi, invidioşi, fricoşi, incapabili de afecţiune atunci când ne credem plini de iubire, uşor de rănit în amorul nostru propriu, uşor de linguşit, plictisitori... putem trăi cu toate acestea, fără a încerca să le acceptăm sau să le negăm, ci numai să le observăm în linişte şi fără exaltare?

Să formulăm o altă întrebare: putem noi să aşteptăm ca această libertate, această singurătate, acest contact cu tot ceea ce reprezintă adevărata noastră structură, să se realizeze în decursul timpului? Cu alte cuvinte: poate fi dobândită libertatea printr-un proces gradual? Este evident că nu, căci de îndată ce intervine timpul, devenim din ce în ce mai înrobiţi. Nu putem deveni liberi în mod treptat. Libertatea nu este o chestiune de timp.

Legat de întrebările precedente, ar trebui să ne punem problema dacă putem deveni conştienţi de

această libertate. Dacă spun: "Sunt liber", înseamnă că nu sunt, tot aşa cum omul care spune că este fericit, nu este, căci dacă o spune, înseamnă că retrăieşte amintirea unui lucru ce ţine de trecut.

Libertatea nu se poate produce decât în mod complet firesc şi nicidecum dorind-o, visând-o, tânjind după ea. N-o vom găsi încercând s-o căutăm cu ajutorul imaginii pe care ne-am făurit-o despre ea. Pentru a o întâlni, trebuie să învăţăm să privim viaţa – care este o mişcare infinită – nelăsându-ne înrobiţi de timp, căci libertatea se află dincolo de câmpul conştiinţei.

IX

Timpul – Suferinţa – Moartea

Sunt ispitit să vă spun povestea unui mare discipol care a mers la Dumnezeu pentru a-i cere să-l înveţe adevărul. Sărmanul Dumnezeu îi spuse: "Prietene, este o zi atât de călduroasă, adu-mi te rog un pahar cu apă." Aşa că discipolul plecă şi bătu la uşa primei case la care nimeri. O tânără fermecătoare se ivi în prag, el se îndrăgosti pe dată de ea, se căsătoriră şi avură împreună mai mulţi copii; discipolul uită cu desăvârşire sarcina pe care o avea de îndeplinit. Într-o bună zi începu să plouă, apa căzu în torente zile de-a rândul, străzile fură inundate iar casele măturate de apele vijelioase. Discipolul îşi luă soţia, puse copiii pe umeri şi, în timp ce se strecura afară, strigă: "Doamne, te implor, îndură-te de noi,", iar Domnul îi răspunse: "Unde este paharul cu apă pe care ţi l-am cerut"?

Este o poveste destul de potrivită, fiindcă cei mai mulţi dintre noi gândesc în termeni de timp. Omul trăieşte în sfera timpului. Născocirea viitorului a fost jocul favorit al evadărilor sale.

Noi gândim că se pot ivi schimbări în noi înşine în decursul timpului, că ordinea în noi înşine poate fi clădită puţin câte puţin, cu mici adăugiri în fiecare zi. Însă timpul nu aduce nici ordinea şi nici pacea, aşa că trebuie să încetăm să mai gândim în

termeni de evoluţie treptată. Aceasta înseamnă că pentru noi nu trebuie să mai existe nici un mâine: chiar în clipa aceasta trebuie să punem ordine în noi înşine.

Când suntem ameninţaţi de un pericol imediat, timpul dispare, nu-i aşa? Acţiunea este imediată. Însă noi nu vedem pericolul multora din problemele noastre şi de aceea inventăm timpul ca un mijloc de a le învinge. Timpul este totuşi înşelător, căci nu ne ajută cu nimic să producem o schimbare în noi înşine. Timpul este o mişcare pe care omul a împărţit-o în trecut, prezent şi viitor. Câtă vreme va împărţi timpul în felul acesta, omul va trăi în permanentă stare de conflict.

Este oare învăţătura o chestiune de timp? Noi nu am învăţat, în ciuda atâtor mii de ani, că există o cale mai bună de a trăi decât să ne urâm şi să ne ucidem unii pe alţii. Problema înţelegerii timpului este foarte importantă dacă vrem să găsim o cale de ieşire din această viaţă monstruoasă şi lipsită de sens.

Primul lucru pe care trebuie să-l înţelegem este că noi nu putem pătrunde natura timpului fără a avea acea prospeţime, acea puritate a minţii despre care am vorbit. Noi suntem sufocaţi de mulţimea problemelor noastre şi ne simţim pierduţi în această confuzie. Ei bine, dacă cineva se rătăceşte într-o pădure, care este primul lucru pe care îl face? Se opreşte şi priveşte în jur, nu-i aşa? Însă noi cu cât suntem mai confuzi, cu cât suntem mai sufocaţi de viaţă, cu atât gonim mai mult de la un capăt la altul, căutând, întrebând, implorând, cerşind.

Primul lucru pe care trebuie să-l facem este să punem capăt cu desăvârşire acestei căutări interioare. Şi dacă ne oprim lăuntric, psihologic, mintea

noastră devine foarte liniştită şi foarte clară. Atunci putem examina cu adevărat procesul timpului.

Probleme psihologice nu există decât în timp; cu alte cuvinte ele se manifestă numai când contactul nostru cu evenimentele este incomplet. Tocmai această abordare incompletă a problemei este cea care creează problema. Când răspundem în mod parţial, fragmentar la o provocare, când încercăm să o evităm sau când nu o întâmpinăm cu întreaga noastră atenţie, noi creăm o dificultate de ordin psihologic care va dura atâta timp cât atenţia noastră va fi incompletă: care va dura atâta timp cât vom spera să o rezolvăm "într-una din zilele următoare".

Ştiţi oare ce este timpul? Nu timpul ceasornicului, nu timpul cronologic, ci timpul psihologic? Este intervalul dintre idee şi acţiune. Mobilul ideii este auto-protecţia, crearea unei stări de siguranţă. Acţiunea este întotdeauna imediată; ea nu se realizează în trecut sau în viitor. Făptuirea se realizează întotdeauna în prezent, însă acţiunea este atât de periculoasă, atât de nesigură, încât ne conformăm unei idei sperând că ea ne va da o oarecare siguranţă.

Să privim, aşadar, la aceasta în noi înşine. Avem o idee despre ceea ce este drept şi nedrept, sau o concepţie ideologică despre noi înşine sau despre societatea în care trăim şi ne pregătim să acţionăm. Acţiunea noastră se va conforma la această idee, va încerca să se apropie cât mai mult de ea şi de aici va rezulta un conflict. În acest fel se produce ideea, intervalul şi acţiunea. În acest interval, care este determinat în mod esenţial de gândire, se află întregul câmp al timpului psihologic.

Când ne gândim la o fericire viitoare, ne imaginăm aşa cum vom fi, după ce vom fi obţinut un

anumit rezultat. Gândirea, observând dorința și continuitatea dorinței pe care ea însăși o susține, șoptește: "Mâine voi fi fericit; mâine voi avea succes; mâine lumea va fi frumoasă." În acest fel gândirea creează acest interval care este timpul.

Dar oare nu am putea opri timpul în loc? Nu am putea trăi atât de complet încât să nu mai existe nici un mâine asupra căruia să reflecteze gândirea? Fiindcă timpul este suferință. Poate că ieri, sau în miile de ieri pe care le-ați lăsat în spate, ați iubit sau ați avut un prieten care s-a dus, iar aceste amintiri rămân. Vă gândiți la acele plăceri sau la acele dureri – priviți înapoi, dorind, nădăjduind, regretând și astfel gândirea, revenind mereu și mereu asupra acelorași teme, naște ceea ce numim suferință și dă continuitate timpului.

Atâta vreme cât există acest interval de timp care a fost creat de gândire, există suferință, există continuitatea fricii. Atunci pe bună dreptate se ridică întrebarea, dacă este cu putință ca acest interval să dispară. Dar dacă vă întrebați: "Se va sfârși el vreodată?", aceasta este o întrebare ieșită dintr-o idee, căci gândiți în termeni de reușită și prin urmare cădeți din nou în plasa timpului.

Să analizăm acum problema morții, care este o preocupare majoră pentru cei mai mulți oameni. Cunoașteți moartea; ea este permanent prezentă, se plimbă zilnic printre noi. Este oare cu putință să o întâmpinăm atât de deplin încât ea să nu mai reprezinte deloc o problemă? Pentru un astfel de contact, orice credință, orice speranță, orice frică cu privire la moarte trebuie să ia sfârșit, altminteri abordăm acest lucru extraordinar prin intermediul unei concluzii, unei imagini, unei neliniști premeditate și de aceea o întâmpinăm în lumina timpului.

Timpul este intervalul dintre observator și lucrul observat; aceasta înseamnă că voi, observatorul, sunteți înfricoșați de întâlnirea cu acest lucru care se cheamă moarte. Voi nu știți ce înseamnă moartea; aveți tot soiul de speranțe și de teorii despre ea; credeți în reîncarnare, în înviere, sau în ceva numit suflet, atman[1], o entitate spirituală care este în afara timpului și căreia îi dați diferite denumiri.

Ei bine, ați descoperit prin voi înșivă că sufletul există? Sau este doar o idee care v-a fost transmisă? Se află oare cu adevărat ceva permanent, continuu, dincolo de gândire? Dacă acest ceva poate fi conceput, înseamnă că el se află în câmpul gândirii și prin urmare nu poate fi permanent, fiindcă nimic nu este permanent în domeniul gândirii. A descoperi că nimic nu este permanent are o importanță imensă, căci numai atunci mintea devine liberă, numai atunci poată să vadă cu claritate, și în aceasta se află o mare bucurie.

Nu putem fi înfricoșați de necunoscut, pentru simplul motiv că nu îl cunoaștem. Moartea nu este decât un simplu cuvânt. Cuvântul, imaginea, iată cine a creat frica. Puteți privi la moarte fără a avea imaginea morții, dat fiind că imaginea dă naștere gândirii?

Această gândire creează frica; când ne dăm seama de acest lucru încercăm să creăm o rezistență împotriva inevitabilului, sau să inventăm nenumărate credințe care să ne pună la adăpost de frica de moarte. De aici provine spațiul dintre noi

[1]Cel mai înalt dintre cele șapte principii ale omului. Este Sinele suprem, esența Sinelui pe toate planurile. Este Sinele universal (Brahman) prezent în fiecare om.(N.T.)

şi lucrul de care suntem înfricoşaţi – spaţiul unei durate, spaţiu care presupune în mod necesar un conflict.

Gândirea care dă naştere la frica de moarte spune: "Să o amân, să o evit, să o ţin cât mai departe cu putinţă, să nu mă gândesc la ea", dar în tot acest timp, ea nu face decât să se gândească la moarte. Când ne propunem să nu ne gândim la ea, deja ne-am gândit la mijloacele prin care s-o evităm. Suntem înfricoşaţi de moarte, tocmai pentru că încercăm să o alungăm.

Omul a separat viaţa de moarte. Intervalul dintre a trăi şi a muri este frica; frica este cea care creează acest interval de timp. A trăi, înseamnă chinul nostru zilnic, blestemul nostru zilnic, suferinţa şi confuzia zilnică şi, din când în când, anumite deschideri către zări fermecătoare. Aceasta numim noi a trăi şi ne este teamă de moartea care pune capăt acestor nenorociri. Mai curând ne agăţăm de cunoscut, decât să facem faţă necunoscutului – cunoscutul însemnând casa noastră, mobila noastră, familia noastră, caracterul nostru, munca noastră, ştiinţa noastră, singurătatea noastră, zeii noştri. Pe scurt, cunoscutul este această entitate care se învârteşte neîncetat în jurul ei înşişi, în limitele existenţei sale amare.

Noi gândim că viaţa înseamnă a ne afla mereu în prezent şi că moartea este un eveniment care ne aşteaptă într-un viitor îndepărtat. Însă nu ne-am întrebat niciodată dacă această bătălie de fiecare zi este cât de cât trăire. Noi dorim să cunoaştem adevărul despre reîncarnare, dorim o dovadă a supravieţuirii, ascultăm vorbele clarvăzătorilor şi concluziile studiilor metapsihice, însă nu ne întrebăm niciodată, niciodată, cum să trăim cu adevărat – cum să trăim cu încântare, cu frumuseţe, fiecare zi.

Noi am acceptat că viaţa înseamnă agonie şi suferinţă, ne-am obişnuit cu acest lucru şi ne gândim că moartea este ceva ce trebuie evitat cu grijă. Şi totuşi, când ştim să trăim cu adevărat, moartea este extraordinar de asemănătoare cu viaţa. Nu se poate să trăim fără ca, în acelaşi timp, să nu murim. Nu putem să trăim dacă nu murim psihologic în fiecare clipă. Acesta nu este un paradox intelectual. Ca să trăim complet, total, ca şi cum fiecare zi ar fi o nouă frumuseţe, trebuie să murim pentru ziua de ieri, altminteri trăim mecanic, iar o minte mecanică nu poate cunoaşte niciodată ce este iubirea, nu poate cunoaşte niciodată ce este libertatea.

Pe noi, în general, ne înfricoşează moartea pentru că nu ştim ce înseamnă cu adevărat viaţa. Nu ştim cum să trăim şi de aceea nu ştim cum să murim. Câtă vreme ne va fi frică de viaţă, ne va fi frică de moarte. Omul pe care viaţa nu îl înspăimântă, nu se teme că se va găsi într-o nesiguranţă totală, căci el ştie că lăuntric, psihologic, nu există siguranţă.

A nu căuta siguranţa, înseamnă a participa la o mişcare nesfârşită în care viaţa şi moartea sunt unul şi acelaşi lucru. Omul care trăieşte fără conflicte, care trăieşte cu frumuseţe şi iubire, nu se teme de moarte, fiindcă a iubi înseamnă a muri.

Dacă muriţi pentru tot ceea ce cunoaşteţi, inclusiv pentru memoria dumneavoastră şi pentru tot ceea ce aţi trăit, atunci moartea devine o purificare, un proces de întinerire; atunci moartea conferă inocenţă şi numai cei inocenţi sunt pasionaţi, şi nicidecum oamenii credincioşi sau cei care caută să afle ce se întâmplă după moarte.

Pentru a descoperi cu adevărat ce se întâmplă atunci când murim, trebuie să murim... aceasta nu este o glumă. Trebuie să murim nu fizic ci psihologic, lăuntric, să murim pentru tot ceea ce ne-a produs plăcere şi pentru tot ceea ce ne-a produs amărăciune. Dacă ştim să murim pentru unul din lucrurile care ne-au încântat, fie acesta deosebit de însemnat sau complet lipsit de importanţă, dar să murim în mod firesc, fără vreo constrângere sau argumentare, înseamnă că ştim ce înseamnă a muri.

A muri înseamnă a ne goli mintea, a ne goli de aspiraţiile, de chinurile şi de plăcerile zilnice. Moartea este o reînnoire, o mutaţie în care gândirea nu mai intervine deloc, fiindcă gândirea înseamnă vechiul. Când există moarte, ia fiinţă ceva cu totul nou.

Eliberarea de cunoscut înseamnă să murim pentru ceea ce este vechi şi abia atunci începem să trăim cu adevărat.

X

Iubirea

A năzui la siguranţă în raporturile noastre înseamnă, în mod inevitabil, a trăi în suferinţă şi frică. Această căutare a siguranţei cheamă nesiguranţa. Am găsit oare vreodată siguranţă în vreuna din relaţiile noastre? Am găsit? Cei mai mulţi oameni doresc siguranţă în iubire şi în a fi iubit, însă există oare iubire când fiecare îşi caută propria sa securitate, propriul său drum? Noi nu suntem iubiţi fiindcă nu ştim să iubim.

Ce este iubirea? Cuvântul acesta este atât de uzat şi de corupt încât abia îndrăznesc să-l folosesc. Fiecare vorbeşte de iubire, fiecare revistă, fiecare ziar; fiecare misionar vorbeşte neîncetat de iubirea veşnică. "Eu îmi iubesc ţara, îl iubesc pe rege, iubesc o carte, iubesc muntele, iubesc plăcerea, îmi iubesc soţia, iubesc pe Dumnezeu."

Este oare iubirea o idee? Dacă este, atunci ea poate fi cultivată, hrănită, apărată, propovăduită, deformată în fel şi chip. Când spunem că iubim pe Dumnezeu, ce vor să însemne vorbele noastre? Înseamnă că iubim o proiecţie a propriei noastre imaginaţii, îmbrăcată într-un fel de respectabilitate conformă cu ceea ce credem că este mai nobil şi mai sfânt. A spune "Îl iubesc pe Dumnezeu" este o

absurditate. Când îl adorăm pe Dumnezeu, noi ne adorăm pe noi înşine – şi aceasta nu este iubire.

Fiindcă nu am putut găsi soluţia iubirii între oameni, ne-am refugiat în abstracţiuni. Iubirea poate fi ultima soluţie la toate dificultăţile omului, la problemele şi la necazurile lui. Prin urmare, cum vom putea descoperi ce este de fapt iubirea? Încercând să o definim? Biserica o defineşte într-un fel, societatea într-alt fel şi, în plus, există tot felul de devieri şi de pervertiri: a adora pe cineva, a te culca cu cineva, a schimba emoţii cu cineva, a trăi în tovărăşia cuiva – sunt oare toate acestea ceea ce numim iubire? Desigur, aceste noţiuni au devenit atât de personale, atât de senzuale, atât de limitate, încât religiile s-au simţit îndreptăţite să declare existenţa unei iubiri transcendentale. În ceea ce religiile numesc iubire omenească ele nu văd decât plăcerea, dorinţa de a poseda, concurenţa, gelozia, dorinţa de a păstra, de a controla şi de a te amesteca în gândirea altuia. Constatând complexitatea acestor lucruri, religiile afirmă că trebuie să existe o altă iubire – divină, sublimă, neprihănită.

Pretutindeni în lume oamenii aşa-zis sfinţi susţin că a privi la o femeie este ceva cu totul greşit; că nu te poţi apropia de Dumnezeu dacă ai raporturi sexuale; procedând în felul acesta ei caută să-şi înăbuşe dorinţele care îi mistuie. Dar negând sexualitatea, ei nu fac decât să-şi astupe privirea, căci neagă întreaga frumuseţe a pământului. Ei şi-au înfometat inima şi mintea, au devenit nişte fiinţe uscate, au izgonit frumuseţea, pentru că frumuseţea este întotdeauna asociată femeii.

Poate fi împărţită iubirea în sacră şi profană, în divină şi omenească, sau iubirea este indivizibilă?

Este iubirea rezervată numai unuia şi nicidecum celor mulţi? Când o persoană spune altei persoane: "Te iubesc", exclude prin asta iubirea pentru ceilalţi? Este iubirea personală sau impersonală? Este iubirea morală sau imorală? Este iubirea rezervată familiei? Şi dacă iubim întreaga omenire, putem să iubim şi o anumită persoană? Este iubirea un sentiment? O emoţie? O plăcere? O dorinţă?

Toate aceste întrebări arată, nu-i aşa, că noi avem idei despre iubire, idei despre ce ar trebui sau nu ar trebui să fie iubirea, pe scurt un tipar sau un cod elaborat de cultura căreia îi aparţinem. Pentru a vedea limpede în această problemă, va trebui mai întâi să ne eliberăm de amprentele veacurilor trecute, să ne distanţăm de toate idealurile şi ideologiile referitoare la ceea ce ar trebui sau nu ar trebui să fie iubirea. A crea o separaţie între "ceea ce este" şi "ceea ce ar trebui să fie" constituie mijlocul cel mai amăgitor de a trata viaţa.

Cum voi descoperi ce este această flacără numită iubire – nu cum s-o exprim, ci să înţeleg ce înseamnă ea de fapt? Voi începe prin a elimina tot ceea ce au spus despre ea bisericile, societatea, părinţii mei, prietenii mei, tot ceea ce am putut afla de la persoanele pe care le-am cunoscut sau din cărţile pe care le-am citit, căci eu doresc să descopăr prin mine însumi ce înseamnă iubirea.

Aceasta este o problemă uriaşă, care priveşte întreaga omenire. Au existat mii de moduri de a defini iubirea şi eu însumi sunt prins într-un astfel de tipar, într-o reţea de lucruri care îmi fac plăcere. Prin urmare, pentru a înţelege limpede problema iubirii, n-ar trebui să încep prin a mă elibera de înclinaţiile şi de prejudecăţile mele? Iată-mă într-o stare de confuzie, sfâşiat de propriile mele dorinţe, aşa încât îmi spun: "Mai întâi scapă de această

confuzie; atunci vei descoperi, poate, ce este iubirea, prin intermediul a ceea ce nu este iubire."

Guvernul ne spune să mergem să ucidem pentru țară. Să fie aceasta iubire? Religia ne cere să renunțăm la sexualitate din iubire pentru Dumnezeu. Să fie aceasta iubire? Să fie iubirea dorință?... Nu spuneți nu! Pentru cei mai mulți oameni iubirea înseamnă dorință: este dorința și plăcerea sa, plăcerea care izvorăște din simțuri, din atașament sexual, din starea de deplină satisfacție.

Eu nu sunt împotriva practicilor sexuale, dar luați seama la implicațiile lor: ele vă dau pentru moment senzația unui abandon total și, când vă întoarceți din nou în dezordinea obișnuită, doriți să se repete această stare în care nu există nici necazuri, nici probleme, nici "eu".

Pretindeți că vă iubiți soția. Această iubire cuprinde plăcerea sexuală, plăcerea de a avea pe cineva acasă care să îngrijească de copii, care să gătească. Aveți nevoie de această femeie care v-a dat trupul ei, emoțiile ei, încurajarea ei, un anumit sentiment de siguranță și de bunăstare. Apoi, deodată, ea se îndepărtează de voi, se plictisește sau vă părăsește pentru un altul și întregul echilibru emotiv vă este distrus. Această situație nefericită vă tulbură adânc, o numiți gelozie; ea presupune suferință, neliniște, ură și violență. Ceea ce îi spuneți în realitate soției dumneavoastră este: "Atâta vreme cât îmi aparții, te iubesc, dar de îndată ce mă vei părăsi, te voi urî. Atâta vreme cât mă pot bizui pe tine că îmi vei satisface cerințele sexuale și de alt gen, te voi iubi; de îndată ce nu-mi vei mai da ceea ce doresc, te voi scoate din inima mea."

Iată cum între două persoane apare un antagonism și un sentiment de separație în care iubirea nu mai are loc. Dacă totuși puteți trăi cu soția fără

ca gândirea să creeze toate aceste stări contradictorii, fără să vă întrețină aceste nesfârșite sfâșieri, atunci poate... poate... că veți ști ce înseamnă iubirea, și veți fi liberi. În general, noi suntem sclavii persoanei de care depind plăcerile noastre; dar când iubim trebuie să fim cu desăvârșire liberi, nu numai față de cealaltă persoană, ci și față de noi înșine.

Această situație de a aparține cuiva, de a fi psihologic hrănit de cineva, de a depinde de cineva, presupune întotdeauna neliniște, frică, gelozie, vinovăție – și câtă vreme există frică, nu există iubire; o minte copleșită de suferință nu va ști niciodată ce este iubirea. O stare de suferință, sentimentală sau emoțională, plăcerea și dorința n-au nimic de-a face cu iubirea.

Iubirea nu este produsul gândirii. Gândirea fiind trecutul, n-are putința de a cultiva iubirea. Iubirea nu este închisă între zidurile geloziei, căci gelozia înseamnă trecutul, în timp ce iubirea este prezentul viu. Cuvintele "voi iubi", "iubesc" sunt lipsite de sens. Când știți cu adevărat ce înseamnă a iubi, nu depindeți de nimeni. Iubirea nu se supune. Ea este dincolo de cuvintele de respect sau de intimitate.

Știți oare ce înseamnă a iubi cu adevărat pe cineva – a iubi fără ură, fără gelozie, fără mânie, fără dorința de a te amesteca în ceea ce face sau gândește, fără a compara sau judeca? Când iubești, mai există comparație? Când iubești pe cineva cu toată inima ta, cu tot trupul tău, cu întreaga ta ființă, mai există oare comparație? Când te abandonezi total acestei iubiri, "celălalt" nu mai există.

Oare există în iubire responsabilități și datorii? Se folosește iubirea de astfel de cuvinte? Dacă faceți

ceva din datorie, există oare iubire în ceea ce faceți? În datorie nu există iubire. Structura datoriei îl ține pe om încătușat și îl distruge. Atâta vreme cât suntem siliți să facem ceva din datorie, nu vom iubi ceea ce facem. Când este iubire, nu mai există nici datorie și nici răspundere.

Din nefericire cei mai mulți părinți gândesc că sunt răspunzători pentru copiii lor și sentimentul răspunderii îi determină să le spună ce trebuie să facă, ce nu trebuie să facă, ce trebuie să devină. Părinții doresc pentru copiii lor o situație sigură în societate. Ceea ce ei numesc responsabilitate este o parte din acea respectabilitate la care ei se închină; și mi se pare că unde se află această respectabilitate nu există iubire. Părinții nu sunt preocupați decât ca odraslele lor să devină niște burghezi perfecți. Când își educă copiii ca să se adapteze societății, ei nu fac altceva decât să perpetueze conflictele, războaiele, brutalitatea. Această grijă poate fi numită iubire?

A crește cu dragoste un copil, înseamnă a te comporta asemenea grădinarului care își îngrijește florile, le udă, le urmărește cu delicatețe și gingășie nevoile, le pune pământul cel mai bun. Dar când vă pregătiți copiii să se încadreze în societate, îi pregătiți ca să fie uciși. Dacă v-ați iubi copiii cu adevărat, n-ar mai exista războaie.

Dacă pierdeți pe cineva pe care-l iubiți, vărsați lacrimi amare. Le vărsați pentru voi înșivă sau pentru cel care a murit? Vă plângeți pe voi înșivă sau îl plângeți pe celălalt? Ați plâns vreodată pe altcineva? V-ați plâns vreodată fiul ucis pe câmpul de luptă?... Ați plâns, bineînțeles, dar acele lacrimi au curs pentru că vă înduioșa propria voastră soartă și nicidecum pentru că a fost ucisă o ființă omenească.

Dacă plângeți pentru că vă este milă de voi înșivă, aceste lacrimi nu au nici un rost. Dacă plângeți pentru că ați fost lipsit de o persoană în care ați investit multă afecțiune, înseamnă că în realitate n-a existat afecțiune. Dacă spuneți că vă plângeți fratele mort, atunci plângeți pentru el. Este foarte ușor să plângeți pentru voi gândindu-vă că el s-a dus. În aparență plângeți pentru că inima vă este rănită, dar nu pentru fratele vostru suferiți, ci pentru voi înșivă, căci sunteți înduioșați de voi înșivă și această înduioșare de sine vă împietrește, vă determină să vă aplecați asupra voastră înșivă, vă face șterși și stupizi.

A vă plânge de milă, înseamnă oare iubire? A plânge pentru că ați rămas singuri, pentru că ați fost părăsiți, pentru că nu vă mai simțiți puternici sau pentru că soarta vă este potrivnică – întotdeauna lacrimile pe care le vărsați sunt pentru voi înșivă.

Dacă înțelegeți acest lucru, dacă veniți în contact direct cu această realitate ca și cum ați atinge un copac sau o mână, atunci veți vedea că suferința este o creație proprie, că suferința este creată de gândire. Suferința este produsul timpului. "În urmă cu trei ani mi-a murit fratele și acum am rămas singur, îndurerat, nu este nimeni care să vină să mă mângâie și să-mi țină de urât; simt cum mă podidesc lacrimile"; asta este ceea ce se petrece înlăuntrul vostru și puteți vedea pe deplin, complet, dintr-o singură privire, fără să fie nevoie de timp pentru a analiza ceea ce se petrece.

Într-o clipă puteți vedea întreaga structură și natură a acestui biet și mărunt lucru care este "eul", cu lacrimile lui, cu familia lui, cu națiunea lui, cu credințele lui, cu religia lui, cu toată urâțenia lui; toate acestea se află în noi, și când le vedem cu

toată inima noastră şi nu doar cu mintea noastră, atunci avem cheia care pune capăt suferinţei. Suferinţa şi iubirea nu pot merge împreună, dar în lumea creştină a fost idealizată suferinţa, a fost pusă pe cruce şi adorată, dându-se astfel de înţeles că nu este cu putinţă omului să se elibereze de ea decât pe această cale. Aceasta este întreaga structură a unei societăţi bazată pe exploatare religioasă.

Atunci când vă întrebaţi ce este iubirea, s-ar putea să fiţi prea înfricoşaţi de răspuns pentru a-l putea accepta, căci el ar putea să provoace o răsturnare totală, ar putea sfărâma legăturile familiale. Aţi putea descoperi că nu vă iubiţi soţia, soţul sau copiii... (Dar oare îi iubiţi?).. s-ar putea ajunge până acolo încât să se prăbuşească întregul edificiu pe care vi l-aţi construit în jur, s-ar putea să nu vă mai întoarceţi niciodată la templu.

Dar dacă, în ciuda acestor lucruri, veţi dori totuşi să descoperiţi ce este iubirea, veţi vedea că frica nu este iubire, dependenţa nu este iubire, gelozia nu este iubire, posesiunea şi dominarea nu sunt iubire, chinul de a nu fi iubit nu este iubire. Iubirea nu este contrariul urii, după cum umilinţa nu este contrariul înfumurării. Dacă puteţi înlătura toate aceste lucruri, nu prin constrângere, ci îndepărtându-le, aşa cum ploaia îndepărtează praful depus de multe zile pe o frunză, atunci poate veţi reuşi să găsiţi acea minunată floare după care omul a tânjit întotdeauna.

Atâta timp cât n-aţi obţinut iubirea – nu doar în mici fărâme ci din belşug – atâta timp cât nu sunteţi plini de ea, lumea va fi condamnată la dezastru. Cunoaşteţi din punct de vedere intelectual că unitatea omului este esenţială şi că

iubirea este singura cale, însă cine vă va învăţa să iubiţi? Există vreo autoritate, vreo metodă, vreun sistem care să vă poată spune cum să iubiţi? Ceea ce încearcă unii să vă spună, fiţi siguri că nu este iubire.

Aţi putea spune: "Voi încerca să practic iubirea; mă voi gândi zilnic la ea, mă voi strădui să fiu blând şi milos, mă voi sili să fiu atent cu ceilalţi". Credeţi că v-aţi putea disciplina, că v-aţi putea exersa voinţa pentru a iubi? Dacă o veţi face, iubirea va zbura pe fereastră. Practicând o anumită metodă sau un anumit sistem cu scopul de a dobândi iubirea, aţi putea deveni extrem de iscusiţi sau ceva mai binevoitori, sau veţi putea ajunge la o anumită stare de non-violenţă, însă toate acestea n-au nimic în comun cu iubirea.

În această lume pustie şi sfâşiată nu există iubire, fiindcă plăcerea şi dorinţa joacă rolurile cele mai importante. Şi totuşi fără iubire viaţa de fiecare zi n-are nici un înţeles, fără iubire nu există frumuseţe. Frumuseţea nu se află în ceea ce poate fi văzut; nu despre frumuseţe este vorba atunci când se spune: "Iată un copac frumos, un tablou frumos, o clădire frumoasă, o femeie frumoasă." Nu există frumuseţe decât atunci când mintea şi inima ştiu ce este iubirea.

Fără iubire şi fără frumuseţe nu există virtute, şi ştiţi foarte bine că încercând să ameliorăţi societatea sau să daţi de pomană la cei săraci nu veţi face altceva decât să adânciţi mizeria, căci în absenţa iubirii inima este plină de urâţenie şi de uscăciune. Dar când există iubire şi frumuseţe orice veţi face va fi drept, orice veţi face va fi desăvârşit. Dacă ştiţi cum să iubiţi, atunci puteţi face orice, căci cu iubire totul este cu putinţă.

Atingem acum un punct esențial: putem oare să ajungem la iubire fără vreo disciplină, fără constrângeri, fără cărți sacre, fără ajutorul unor conducători spirituali, și chiar fără intervenția gândirii? Putem oare să o întâlnim, așa cum uneori întâlnim un frumos apus de soare?

Mi se pare că pentru aceasta este nevoie de o pasiune arzătoare, însă de o pasiune pură, lipsită de orice țel, de orice determinare senzuală. Un om care nu știe ce este pasiunea, nu va cunoaște niciodată ce este iubirea, fiindcă iubirea se naște numai atunci când există o totală lepădare de sine.

O minte care caută iubirea sau adevărul nu este o minte cu adevărat pasionată. A întâlni iubirea fără a o căuta este singura cale de a o găsi: a ajunge la ea pe neașteptate și nu ca rezultat al unor sforțări sau al unor experiențe. O astfel de iubire nu se supune timpului; o astfel de iubire este în același timp personală și impersonală, este atât pentru individ cât și pentru mulțime.

Iubirea este asemenea unei flori care își dăruiește parfumul: o putem mirosi sau putem trece nepăsători pe lângă ea. Floarea se află acolo pentru toți, dar mai ales pentru cei care își dau osteneala să-i soarbă parfumul și să o privească cu încântare. Puțin importă pentru floare faptul că suntem în grădină alături de ea, sau că ne aflăm departe; ea continuă să împrăștie în jur suavul său parfum pentru toată lumea.

Iubirea este întotdeauna vie, nouă, proaspătă. Pentru ea nu există ieri sau mâine. Ea se află dincolo de tumultul gândirii. Numai mintea inocentă știe ce este iubirea și numai mintea inocentă poate trăi în această lume care nu este inocentă. Acest lucru extraordinar pe care omul l-a căutat veșnic prin sacrificiu, prin adorare, prin sexualitate, prin

plăceri și dureri de tot felul, va putea fi întâlnit numai atunci când gândirea, înțelegându-se pe sine, își va găsi în mod firesc propriul sfârșit. Atunci iubirea nu mai are contrar, atunci iubirea nu mai are conflict.

Vă întrebați poate: "Dacă găsesc o astfel de iubire, ce se va întâmpla cu soția mea, cu copiii mei, cu familia mea? Ei au nevoie de o anumită siguranță." Dacă vă frământați în felul acesta, este pentru că nu v-ați aflat niciodată dincolo de câmpul gândirii, dincolo de câmpul conștiinței. Dacă v-ați fi aflat acolo măcar o singură dată, n-ați mai fi ridicat o astfel de problemă, căci ați fi știut prea bine ce înseamnă acea iubire în care nu există gândire, în care nu există timp.

Poate că ceea ce vă spun vă încântă și, într-o anumită măsură, vă produce o stare de hipnoză, dar a merge dincolo de gândire și de timp – ceea ce înseamnă a merge dincolo de suferință – înseamnă a fi conștient că există o dimensiune diferită numită iubire.

Neștiind cum să ajungeți la această sursă extraordinară, ce vă rămâne de făcut? Nimic, nu-i așa? Absolut nimic. Atunci, lăuntric, sunteți cu desăvârșire tăcuți. Înțelegeți oare ce înseamnă asta? Înseamnă că nu mai căutați, că nu mai doriți, că nu mai urmăriți nimic – pe scurt, că nu mai există centru. Atunci există iubire.

XI

A privi şi a asculta – Arta
Frumuseţea – Austeritatea – Imaginile
Problemele – Spaţiul

Am cercetat natura iubirii şi am ajuns la un punct care, mi se pare, necesită o şi mai mare luciditate, întrucât trebuie să ne pătrundem şi mai mult de importanţa acestei probleme.

Noi am descoperit că, pentru cei mai mulţi oameni, iubirea înseamnă acea stare consolatoare pe care o dă o existenţă lipsită de griji, acea garanţie a unei satisfacţii emoţionale capabile să dureze toată viaţa. Şi atunci vine cineva, cum sunt eu de pildă, şi vă întreabă: "Să fie aceasta cu adevărat iubire?", şi vă cere să aflaţi răspunsul privind înlăuntrul dumneavoastră. Este mai mult ca sigur că veţi refuza să o faceţi, căci răspunsul pe care l-aţi găsi v-ar putea tulbura, aţi vrea mai degrabă să discutăm despre suflet sau despre situaţia economică şi politică. Presupunând însă că v-aş pune cu spatele la zid, v-aţi putea da seama că ceea ce aţi gândit în permanenţă că este iubire, nu este deloc iubire; că nu este decât o satisfacţie reciprocă, o exploatare reciprocă.

Când spun: "Pentru iubire nu există ieri sau mâine", sau: "Acolo unde nu există centru, există iubire", aceasta este o realitate pentru mine, dar

nu şi pentru dumneavoastră. Puteţi să citaţi aceste fraze şi să faceţi din ele lozinci, însă acest lucru este complet lipsit de valoare. Fiecare trebuie să ajungă să vadă aceasta prin sine însuşi, însă pentru a o face trebuie să existe libertatea de a privi fără a face vreo apreciere: fără a condamna sau a justifica, fără a aproba sau dezaproba.

A privi reprezintă unul din cele mai grele lucruri din viaţă: a privi sau a asculta, sunt două percepţii asemănătoare. Dacă ochii noştri sunt orbiţi de necazuri, nu pot vedea frumuseţea unui apus de soare. Mulţi dintre noi au pierdut contactul cu natura. Civilizaţia ne împinge din ce în ce mai mult spre marile oraşe; devenim din ce în ce mai mult citadini, trăind în apartamente aglomerate, având din ce în ce mai puţin spaţiu, uitând să mai privim cerul în zori sau în amurg. Pierdem în acest fel o mare cantitate de frumuseţe. Nu ştiu dacă aţi remarcat cât de puţini oameni privesc un răsărit sau un apus de soare, lumina lunii ori răsfrângerea luminii pe luciul apei.

Fiind lipsiţi de astfel de contacte cu natura, noi tindem firesc să ne dezvoltăm capacităţile intelectuale. Citim foarte multe cărţi, mergem la muzee şi la concerte, privim la televizor şi avem nenumărate alte distracţii. Citâm neîncetat ideile altora, gândim şi vorbim foarte mult despre artă. De ce depindem atât de mult de artă? Oare nu pentru că arta este o formă de evadare, un stimulent? Dacă suntem în contact direct cu natura; dacă privim la zborul unei păsări planând pe o aripă; dacă vedem frumuseţea schimbătoare a cerului; dacă vedem jocul umbrelor pe dealuri sau frumuseţea unui chip, credeţi că vom mai dori să mergem într-un muzeu pentru a admira un tablou? Recurgem la artă sau la un alt stupefiant tocmai pentru că nu

ştim cum să privim la frumuseţea care ne înconjoară.

Există o scurtă istorioară despre un maestru religios care le vorbea în fiecare zi discipolilor săi. Într-o dimineaţă, pe când era gata să-şi înceapă predica, o păsărică se aşeză pe pervazul ferestrei şi începu să cânte; viersul ei umplu întreaga încăpere. După ce păsărica îşi luă zborul, maestrul spuse: "Lecţia de astăzi s-a încheiat."

Mi se pare că una din cele mai mari dificultăţi este de a vedea limpede prin noi înşine, de a vedea cu adevărat nu numai lumea exterioară ci şi viaţa noastră lăuntrică. Când spunem că vedem un copac, o floare, sau o persoană, le vedem oare cu adevărat? Sau vedem doar imaginea pe care a creat-o cuvântul respectiv? Când priviţi un copac sau un nor, într-un amurg luminos şi plin de farmec, le vedeţi doar cu ochii şi cu mintea, sau le priviţi total, complet, cu întreaga fiinţă?

Aţi încercat vreodată să priviţi la un lucru din lumea obiectivă – un arbore, de exemplu – fără să faceţi vreo asociaţie, fără să faceţi apel la cunoştinţele pe care le aveţi despre el, fără prejudecată, fără judecată, fără cuvinte care să formeze un paravan între dumneavoastră şi copac, şi care să vă împiedice să-l vedeţi aşa cum este el în realitate? Încercaţi deci şi vedeţi ce se petrece atunci când observaţi copacul cu toată fiinţa, cu toată energia de care dispuneţi. Veţi descoperi că în această intensitate nu mai există observator, nu există decât atenţie. Numai lipsa de atenţie separă observatorul de lucrul observat.

În atenţia totală nu există loc pentru concepte, formule sau amintiri. Este foarte important să înţelegem acest lucru, fiindcă vom intra într-un

domeniu care presupune o investigare deosebit de atentă.

Numai cei care ştiu să privească la un copac, la stele, la apele scânteietoare ale unui râu, într-o deplină lepădare de sine, ştiu ce înseamnă frumuseţea. Această viziune "reală" a lucrurilor înseamnă iubire.

De obicei noi vedem frumuseţea prin comparaţie sau prin intermediul a ceea ce omul a conceput ca fiind frumuseţe, şi pe care o atribuim obiectelor cu care venim în contact. Văd ceea ce consider a fi o clădire frumoasă, iar această frumuseţe o apreciez prin intermediul cunoştinţelor mele de arhitectură care îmi permit să o compar cu alte clădiri pe care le-am văzut anterior.

Însă acum mă întreb: "Există oare o frumuseţe fără obiect?" Atunci când observatorul – care este gânditorul, cenzorul, cel care a mai trăit experienţa – este prezent, frumuseţea nu este decât un atribut exterior pe care observatorul îl vede şi îl judecă. Dar când observatorul nu mai este prezent – lucru care presupune nesfârşite căutări şi îndelungi meditaţii – atunci se iveşte o frumuseţe lipsită de obiect.

Frumuseţea se află în totala abandonare a observatorului şi a lucrului observat, iar această lepădare de sine nu este posibilă decât într-o stare de austeritate absolută. Nu e vorba de austeritatea preotului cu asprimea sa, cu constrângerile sale, cu regulile sale şi cu supunerea sa; nu este vorba de austeritatea în îmbrăcăminte, în regimul alimentar, în concepţii sau în purtare – ci austeritatea unei simplităţi totale, care înseamnă o umilinţă desăvârşită. Atunci nu mai există nimic de dobândit, nici o scară de urcat; trebuie făcut doar un singur pas, dar acel pas este pasul veşniciei.

Să presupunem că vă plimbați singur sau însoțit de cineva și că încetați dintr-o dată să mai vorbiți. Sunteți în mijlocul naturii, nu se aude nici un lătrat, nici un zgomot de mașină, nici un fâlfâit de aripi. Sunteți cu desăvârșire tăcut, iar natura care vă înconjoară este la fel de tăcută. Această stare de tăcere a observatorului și a lucrului observat, când martorul nu mai traduce în gânduri ceea ce observă, această tăcere degajă o frumusețe de o calitate deosebită. Nu mai există natură și nici observator, ci numai starea de deplină singurătate: singurătate, nu izolare, singurătate într-o imobilitate care este frumusețe.

Când iubiți, există oare vreun observator? Există observator doar când iubirea înseamnă dorință și plăcere. Dacă dorința și plăcerea nu sunt asociate cu iubirea, atunci iubirea este intensă; ea este, ca și frumusețea, ceva cu totul nou în fiecare zi. După cum am mai spus, în iubire nu există ieri sau mâine.

Numai când suntem capabili să vedem fără vreo idee preconceputâ, fără vreo imagine, doar atunci putem intra în contact direct cu viața. Toate raporturile noastre sunt imaginare, adică sunt bazate pe imaginile create de gândire. Dacă aveți o imagine despre mine și eu am o imagine despre dumneavoastră este evident că nu ne putem vedea așa cum suntem în realitate. Ceea ce vedem sunt imaginile pe care ni le-am format unii despre alții. Aceste imagini ne împiedică să fim în contact direct și de aceea relațiile noastre nu sunt dintre cele mai bune.

Când spun că vă cunosc, eu vorbesc de fapt de persoanele pe care le-am cunoscut-o ieri. În realitate nu vă cunosc așa cum sunteți "chiar în clipa aceasta". Tot ce cunosc este imaginea mea despre

dumneavoastră. Această imagine este alcătuită în funcție de vorbele elogioase sau insultătoare pe care le-ați spus ieri despre mine sau de purtarea pe care ați avut-o față de mine; această imagine a fost alcătuită din amintirile pe care le am despre dumneavoastră, tot așa cum imaginea dumneavoastră despre mine s-a format în același mod. Relațiile care se stabilesc între aceste imagini fac ca orice comunicare între noi să devină imposibilă.

Două persoane care au trăit împreună un timp îndelungat au, una despre cealaltă, imagini care le împiedică să vadă adevăratele raporturi dintre ele. Dacă am înțelege în ce constă aceste relații autentice dintre persoane, am putea să cooperăm unii cu alții, însă cooperarea nu este posibilă câtă vreme există imagini, simboluri, concepții ideologice. Atât timp cât nu înțelegem ce înseamnă relațiile directe dintre oameni, nu poate exista iubire; imaginile ucid iubirea.

Prin urmare, este important să înțelegem – dar nu intelectual ci în toată "realitatea"- felul în care am construit în viața noastră zilnică imagini despre aproapele nostru, despre copiii noștri, despre vecinii noștri, despre țările noastre, despre politicienii noștri, despre conducătorii noștri, despre zeii noștri. În noi nu există decât imagini și acestea creează un spațiu între noi și ceea ce observăm, un spațiu care generează conflicte.

Vom încerca acum să descoperim împreună dacă este posibil să eliminăm acest spațiu pe care l-am creat nu numai în afara noastră ci și în noi înșine, spațiu care îi separă pe oameni în toate relațiile lor.

Ei bine, atenția însăși care se acordă unei probleme este energia care rezolvă acea problemă. Dacă îi dăruim toată atenția noastră – adică atenția

întregii noastre ființe – nu mai există nici un observator. Există numai starea de atenție, care este o energie totală, iar această energie totală este cea mai înaltă formă de inteligență. Firește, în această stare de atenție mintea este complet tăcută; această tăcere, această imobilitate se produce numai când atenția este totală și nu într-o stare de imobilitate impusă.

Această tăcere totală, în care nu mai există nici observatorul și nici lucrul observat, este forma cea mai înaltă a spiritului religios. Dar ceea ce se petrece în această stare nu poate fi exprimat în cuvinte, pentru că ceea ce se relatează în vorbe nu este faptul în sine. Ca să-l putem descoperi cu adevărat trebuie să trecem noi înșine prin această stare.

Fiecare problemă este strâns legată de celelalte probleme, în așa fel încât dacă veți rezolva complet una dintre ele – oricare ar fi aceasta – veți fi în măsură să le rezolvați și pe celelalte. Desigur, vorbim de probleme psihologice. Am văzut deja că problemele există în timp tocmai pentru că nu le acordăm o atenție completă.

Prin urmare, noi trebuie să fim conștienți nu numai de natura și de structura unei probleme și să o vedem în întregime ci trebuie să o întâmpinăm de îndată ce se ivește și s-o rezolvăm imediat, astfel încât aceasta să nu prindă rădăcini în mintea noastră. Dacă îngăduim unei probleme să dureze o lună, o zi sau chiar câteva minute numai, aceasta ne va deforma mintea.

Este oare cu putință să întâmpinăm o problemă numaidecât, fără deformări și, rezolvând-o, să ne eliberăm de ea fără a îngădui ca vreo amintire sau vreo cicatrice să ne rămână în minte? Amintirile sunt imaginile pe care le purtăm în noi; prin inter-

mediul acestor imagini noi luăm contact cu acest lucru extraordinar pe care îl numim viață, și de aici rezultă contradicțiile și conflictele noastre. Viața este cât se poate de reală, viața nu este o abstracțiune; problemele noastre psihologice provin din faptul că întâmpinăm viața prin intermediul imaginilor.

Este oare cu putință să abordăm evenimentele fără acest interval de spațiu-timp, fără această prăpastie dintre noi înșine și lucrul care ne înspăimântă? Fără îndoială este posibil, dar numai dacă observatorul n-are continuitate – observatorul, acest constructor de imagini, această colecție de amintiri și de idei, acest pachet de abstracțiuni.

Când priviți stelele, voi sunteți cei care le zăriți pe firmament. Cerul este plin de stele strălucitoare, aerul este răcoros, și voi sunteți aceia – voi, observatorul – care trăiți evenimentul; voi, gânditorul; voi și inima voastră îndurerată; voi, acest centru care creează spațiul.

Nu veți înțelege niciodată spațiul care există între voi și stele, între voi și aproapele vostru, pentru că niciodată nu ați privit fără imagini și de aceea nu știți ce este frumusețea sau ce este iubirea. Vorbiți despre ele, scrieți despre ele, dar nu le-ați cunoscut niciodată cu adevărat, în afară, poate, de rarele momente de totală lepădare de sine.

Atâta vreme cât există un centru care creează spațiu în jurul său, nu există iubire, nici frumusețe. Când nu mai există centru, nici circumferință, există iubire. Iar când iubiți, "sunteți" această frumusețe. Dacă privim un chip care se află dinaintea noastră, privim dintr-un centru, iar centrul creează spațiul dintre oameni și de aceea viețile noastre sunt atât de goale și de împietrite.

Noi nu putem să cultivăm iubirea sau frumusețea și nici nu putem să inventăm adevărul. Dar dacă suntem tot timpul conștienți de ceea ce facem, vom putea cultiva această luciditate și, grație ei, vom începe să vedem natura plăcerii, a dorinței, a durerii, a singurătății și a oboselii morale a omului. Poate că atunci vom începe să ne dăm seama de acel lucru pe care îl numim "spațiu".

Când percepem un spațiu între noi și obiectul pe care îl observăm, vom ști că în această distanță nu există iubire; fără iubire oricâtă înflăcărare am depune pentru restructurarea lumii, pentru reformarea ordinii sociale sau pentru instaurarea progresului, vom produce numai suferință.

Totul depinde numai de noi. Nu există maestru, nu există învățător, nu există nimeni care să ne spună ce trebuie să facem. Fiecare este singur în această lume urâtă, smintită și brutală.

XII

Observatorul și lucrul observat

Vă rog să aprofundați împreună cu mine această problemă. S-ar putea să fie destul de complicat, destul de subtil, însă vă rog să mă urmăriți cu atenție.

Când îmi formez o imagine despre un anumit lucru, am capacitatea să o observ. Există, așadar, imaginea și observatorul imaginii. Văd, de exemplu, pe cineva îmbrăcat cu o cămașă roșie și reacția mea imediată este că îmi place sau că nu-mi place. Aprobarea sau dezaprobarea este rezultatul culturii mele, al educației mele, al asociațiilor mele, al înclinațiilor mele, al particularităților mele moștenite sau dobândite. Din acest centru eu observ și fac aprecieri și astfel observatorul se separă de ceea ce observă.

Însă observatorul n-a creat doar o singură imagine ci mii de imagini. Este, însă, observatorul diferit de aceste imagini? Nu este oare, el însuși, o altă imagine? El nu încetează nici o clipă să adauge sau să scadă la ceea ce este; el este o ființă vie care tot timpul cântărește, compară, judecă, modifică și schimbă, nefiind altceva decât rezultatul presiunilor din exterior și din interior. El trăiește în câmpul conștiinței sale, care este alcătuită din cunoștințele

sale, din influențele pe care le primește și din nesfârșite calcule.

În același timp, dacă îl priviți pe observator – care este voi înșivă – vedeți că el este alcătuit din amintiri, din experiențe, din întâmplări, din tradiții și dintr-o varietate infinită de suferințe, toate acestea fiind trecutul. Prin urmare, observatorul este în același timp trecutul și prezentul, iar ziua de mâine, care așteaptă să vină, este și ea o parte din el. Observatorul este pe jumătate viu și pe jumătate mort și el privește prin această moarte-viață.

Și în această stare, care se află în câmpul timpului, observatorul privește la frică, la gelozie, la război, la acea entitate mărginită care se numește familie, și încearcă să rezolve problema pe care i-o pune ceea ce observă, adică provocarea, noul. El nu face decât să traducă noul în termenii vechiului și, în consecință, se află într-un veșnic conflict.

O imagine – observatorul – observă alte zeci de imagini din afara și dinlăuntrul său, și spune: "Această imagine îmi face plăcere, o voi păstra" sau: "Această imagine nu-mi este pe plac, voi căuta să scap de ea". Dar însuși observatorul a fost creat de diversele imagini care au luat ființă ca urmare a reacțiilor la diferite alte imagini.

Ajungem astfel în punctul în care putem spune că observatorul însuși este o imagine, numai că el s-a separat de celelalte și le observă. Acest observator, care a fost creat de diferite alte imagini, gândește totuși despre sine că este permanent și că între el și imaginile pe care le-a creat există o separație, un interval de timp. Această atitudine creează un conflict între el și imaginile pe care le consideră cauza necazurilor sale. Atunci el își spune:

"Trebuie să scap de acest conflict", dar însăși dorința de a scăpa de conflict creează o altă imagine.

Devenind conștienți de toate acestea – iată adevărata meditație! – ajungem să înțelegem că există o imagine centrală alcătuită din toate celelalte imagini: această imagine este observatorul, cenzorul, cel care experimentează, cel care evaluează. Este judecătorul care, incitat fiind de imaginile care rezultă din judecățile sale, din părerile sale, din concluziile sale, vrea să cucerească sau să supună imaginile care l-au creat, ba chiar să le distrugă. Dar aceste imagini, la rândul lor, îl văd pe observator și atunci observatorul "este" lucrul observat.

Astfel luciditatea ne-a dezvăluit diferitele stări care compun starea noastră de conștiință; ea ne-a arătat imaginile contrastante aflate în conștiință și natura contradicțiilor lor; ea ne-a dezvăluit conflictele care dau naștere la contradicții și disperarea de a nu putea face nimic cu privire la ele, precum și diferitele mijloace la care se recurge pentru a evada din starea de conflict. Toate acestea au fost dezvăluite printr-o luciditate șovăielnică, prudentă, în urma căreia a rezultat că observatorul "este" lucrul observat. Nu o entitate superioară a devenit conștientă, nu un supra-eu a devenit lucid. Eul este o pură invenție, o imagine care se adaugă altor imagini; luciditatea însăși este cea care ne-a arătat că observatorul este lucrul observat.

Dacă vă puneți o anumită întrebare, care este entitatea care va primi răspunsul? Și care este entitatea care vrea să descopere? Dacă ea este o parte a conștiinței, o parte a gândirii, atunci ea este incapabilă să descopere. Ceea ce poate descoperi, este doar o stare de luciditate. Dar dacă în această stare mai există o entitate care spune: "Trebuie să

fiu lucid, trebuie să încerc să fiu lucid", aceasta nu este decât o altă imagine.

Înţelegerea faptului că observatorul este lucrul observat nu este un proces de identificare cu lucrul observat. A ne identifica cu ceva este foarte uşor. Cei mai mulţi oameni se identifică cu ceva – cu familia, cu soţul sau soţia, cu naţiunea – ceea ce conduce la mari suferinţe şi la războaie.

Identificarea despre care vorbim noi este ceva cu totul diferit şi trebuie să o înţelegem nu verbal, ci în inima noastră, în adâncul fiinţei noastre.

În China antică pictorul, mai înainte de a se apuca să picteze ceva – un copac, de pildă – se aşeza dinaintea lui zile în şir, uneori luni şi ani, timpul nu avea nici un fel de importanţă, până când "devenea" copacul. Pictorul nu se identifica cu copacul, ci "era" acel copac. Prin urmare, nu mai exista nici un spaţiu între el şi copac, nici un spaţiu între observator şi lucrul observat, nu mai exista o entitate care să experimenteze frumuseţea, mişcarea, umbra sau intensitatea culorii unei frunze. El era în totalitate copacul şi numai în starea aceasta putea să picteze.

Orice mişcare a observatorului – dacă acesta nu a devenit conştient de faptul că el este lucrul observat – creează noi serii de imagini care îl încătuşează şi mai mult. Dar ce se petrece în cazul în care observatorul îşi dă seama că el este lucrul observat? Să examinăm această chestiune pe îndelete, căci acum aprofundăm un lucru foarte complex. Ce se petrece, aşadar? Observatorul, devenit conştient, nu mai intervine deloc. El şi-a spus mereu: "Trebuie să fac ceva în legătură cu aceste imagini, trebuie să le suprim sau să le dau o formă diferită". El a fost întotdeauna activ cu privire la ceea ce observa, acţionând şi reacţionând fie cu pasiune,

fie cu indolenţă. Acest mod de a acţiona, bazat pe plăcut sau pe neplăcut, a fost considerat întotdeauna pozitiv: "Aceasta îmi face plăcere, o voi păstra, aceasta mă dezgustă, voi căuta să scap de ea".

Când observatorul îşi dă seama că obiectul asupra căruia acţiona nu era altceva decât "el însuşi" (în calitatea sa de observator), orice conflict între el şi imaginile sale dispare cu desăvârşire. El "este" lucrul observat şi prin urmare orice separaţie este eliminată. Când era separat el acţiona, sau încerca să acţioneze asupra lucrului observat, dar acum, ştiind că acele tentative se exercitau asupra lui însuşi, încetează orice act de aprobare sau de dezaprobare şi conflictul ia sfârşit.

Dar ce poate face observatorul? Ce poate face cu acel ceva care este el însuşi? Nu poate nici să se răzvrătească împotriva lui, nici să fugă de el, nici chiar să-l accepte. Acel ceva este "acolo". Atunci orice acţiune care este rezultatul reacţiei la plăcut sau la neplăcut ia sfârşit, şi apare o luciditate care a devenit extrem de vie, şi care nu mai depinde nici de activitatea unui centru, nici de imagini.

Din intensitatea acestei lucidităţi se naşte o atenţie de o calitate atât de specială, încât mintea – care este această luciditate – devine extrem de sensibilă şi deosebit de inteligentă.

XIII

Ce este gândirea? – Ideile şi acţiunea
Provocarea – Materia
Originea gândirii

Să examinăm acum în ce constă gândirea şi să începem prin a distinge gândirea care trebuie exersată cu grijă, în mod logic şi sănătos în viaţa de fiecare zi, de cealaltă formă de gândire. Până ce nu vom cunoaşte bine natura lor diferită, nu vom putea înţelege acel ceva mult mai adânc, pe care mintea nu-l poate atinge.

Să încercăm, prin urmare, să înţelegem ansamblul acestei structuri complexe care este mintea. Să vedem ce este memoria, cum ia naştere gândirea şi cum condiţionează ea toate actele noastre; şi ajungând să înţelegem toate aceste lucruri, poate că vom da peste ceea ce gândirea n-a putut descoperi nicicând.

De ce a devenit gândirea atât de importantă în viaţa noastră? Vorbesc de acea gândire care manipulează ideile, de cea care este reacţia amintirilor acumulate în celulele creierului nostru. Poate că mulţi oameni nu şi-au pus o astfel de întrebare, sau dacă şi-au pus-o nu i-au acordat prea mare atenţie, considerând că ceea ce este cu adevărat important este emoţia. Însă eu nu văd cum pot fi despărţite cele două. Dacă gândirea nu dă continuitate simţirii, simţirea piere numaidecât.

Prin urmare, din ce cauză în viaţa noastră zilnică, în viaţa noastră plină de spaime şi atât de agitată, a căpătat gândirea o atât de mare importanţă?

Întrebaţi-vă, aşa cum mă întreb şi eu, de ce am devenit atât de tributari acestei gândiri atât de iscusite, de dibace, de viclene, atât de capabilă să organizeze, să pună lucrurile în mişcare, să inventeze, să declanşeze războaie, să semene frică, să provoace nelinişti, să multiplice imagini la nesfârşit, să urmărească himere?

De ce am devenit atât de dependenţi de această gândire care s-a bucurat de plăcerea de ieri şi care caută să-i dea continuitate atât în prezent, cât şi în viitor; de această gândire mereu activă, neastâmpărată, care nu încetează să construiască, să dărâme, să adauge, să presupună?

Ideile pe care intelectualii le expun cu atâta talent au devenit pentru noi cu mult mai importante decât acţiunea. Cu cât ideile sunt mai abile şi mai subtile, cu atât le admirăm mai mult, atât pe ele cât şi cărţile care le cuprind. Noi "suntem" acele idei, noi "suntem" acele cărţi, într-atât de condiţionaţi am devenit de ele. Discutăm la nesfârşit despre idei şi idealuri şi, în mod dialectic, ne exprimăm opiniile. Fiecare religie are dogmele ei, lozincile ei, scara ei proprie care duce la zei. Dar atunci când ne propunem să cercetăm originile gândirii trebuie să contestăm importanţa acestui întreg edificiu.

Noi am separat ideile de acţiune pentru că ele ţin întotdeauna de trecut, în timp ce acţiunea aparţine prezentului: trăirea este întotdeauna prezentul. Ne este teamă să trăim şi de aceea trecutul, sub formă de idei, a devenit atât de important pentru noi toţi.

Este într-adevăr extraordinar de interesant să observăm modul în care operează gândirea noastră, să observăm cum gândim, şi de unde se iveşte această reacţie pe care o numim gândire. Este evident că sursa ei trebuie căutată în memorie. Există oare un început al gândirii? În caz afirmativ, putem oare să-l descoperim, adică să descoperim felul în care ia naştere memoria, căci, fără ea, n-ar exista nici gândire?

Am văzut modul în care gândirea hrăneşte plăcerea şi îi dă continuitate, şi cum tot ea alimentează şi contrariul plăcerii, adică frica şi durerea, şi am văzut că acela care reprezintă locul experienţei trăite – gânditorul – "este" în acelaşi timp plăcerea, durerea şi entitatea care le hrăneşte. Gânditorul desparte plăcerea de durere şi nu vede că atunci când caută plăcerea cheamă totodată suferinţa şi frica. În raporturile umane gândirea caută întotdeauna plăcerea, pe care o acoperă cu tot soiul de cuvinte precum loialitate, ajutor, dăruire, servire.

Mă întreb de ce dorim atât de mult să ne slujim semenii. Staţiile de benzină oferă un serviciu bun: ce înseamnă toate aceste cuvinte a ajuta, a dărui, a servi? Despre ce este vorba în definitiv? Oare o floare plină de frumuseţe, lumină şi gingăşie spune vreodată: "Eu dăruiesc, ajut, servesc"? Ea "este". Şi pentru că nu încearcă să facă ceva, acoperă pământul întreg.

Gândirea este atât de iscusită, atât de şireată încât deformează totul după bunul ei plac. Dar căutând în permanenţă plăcerea, ea se pune singură în stare de robie. Gândirea este cea care naşte dualitatea în toate relaţiile noastre: există violenţă în noi care ne procură plăcere, dar există şi dorinţa de a fi blând, paşnic, binevoitor. Această dualitate

se produce tot timpul, de-a lungul întregii noastre vieţi. În afară de aceste contradicţii, gândirea acumulează nenumărate amintiri despre plăcerile sau despre durerile pe care le-am avut, şi din aceste amintiri ea renaşte. Aşa cum am spus, gândirea este trecutul, gândirea este veşnic veche.

Întrucât noi întâmpinăm provocările vieţii în termenii trecutului – provocările fiind întotdeauna noul! – luările noastre de contact sunt inadecvate şi de aici se ivesc contradicţiile, conflictele, necazurile şi suferinţele ce reprezintă zestrea noastră.

Micul nostru creier este în conflict "orice ar face". Fie că năzuieşte, fie că imită sau se conformează, fie că respinge sau sublimează, fie că se află sub influenţa stupefiantelor, "nimic" din toate acestea nu poate pune capăt stării de conflict. Din contră, conflictul se adânceşte.

Cei care gândesc mult sunt foarte materialişti, fiindcă gândirea este materie. Gândirea este materie tot aşa cum zidul, telefonul, pardoseala sunt materie. Energia care lucrează în cadrul unei forme este materie. Există energie şi există materie. Toate acestea înseamnă viaţă. N-avem decât să spunem că gândirea nu este materie; ea este totuşi materie. Materia şi energia sunt strâns legate între ele: unde există energie, există şi materie. Una nu poate exista fără cealaltă şi cu cât există între ele o mai mare armonie, cu atât celulele creierului sunt mai echilibrate, mai active. Gândirea a creat o structură de plăcere, de durere, de frică, şi a funcţionat înlăuntrul acestei structuri, pe care ea nu o poate sfărâma, căci a format-o în decursul a mii şi mii de ani.

Nici un fapt cu adevărat nou nu poate fi văzut de către gândire. Acesta poate fi înţeles de ea în

mod intelectual şi la o dată ulterioară, însă perceperea unui fapt nou nu constituie o realitate pentru gândire. Gândirea nu poate rezolva nici o problemă psihologică. Oricât ar fi de iscusită, oricât ar fi de şireată, oricât ar fi de erudită, oricâte structuri ar crea prin intermediul ştiinţei şi al creierilor electronici, prin constrângere sau necesitate, gândirea nu este niciodată nouă, şi de aceea nu poate da răspunsuri urgente la problemele esenţiale. Bătrânul creier este incapabil să rezolve problema fundamentală a trăirii.

Gândirea este diformă, întortocheată, căci ea poate să inventeze orice şi să vadă lucruri care nu există. Ea poate să joace cele mai extraordinare farse. Prin urmare, nu se poate conta pe ea. Dar dacă înţelegem întreaga structură a modului nostru de gândire – cum şi de ce gândim; cuvintele pe care le folosim; felul în care ne comportăm în viaţa de fiecare zi; modul în care ne adresăm oamenilor şi cum îi tratăm; felul în care mergem sau mâncăm – dacă suntem atenţi la toate astea, nu vom mai fi înşelaţi de gândirea noastră: ea nu va mai dispune de nici un element ca să ne inducă în eroare. Atunci mintea nu va mai fi ceva care cere, care impune, care subjugă; ea devine extrem de liniştită, de suplă, de sensibilă, de singură – şi în starea aceasta nu mai există nici un fel de amăgire sau închipuire.

Aţi remarcat vreodată că atunci când ne aflăm într-o stare de atenţie desăvârşită, observatorul, gânditorul, centrul, "eul" îşi găseşte sfârşitul? În această stare de atenţie gândirea începe să se ofilească, să dispară.

Când dorim să vedem un lucru foarte clar, mintea trebuie să fie foarte liniştită, fără toate acele prejudecăţi, flecăreli, dialoguri, imagini sau

tablouri. Ca să putem privi cu adevărat, toate acestea trebuie date la o parte. Numai în tăcere poate fi observat începutul gândirii – nu când se caută, punând întrebări şi aşteptând răspunsuri. Doar când suntem complet liniştiţi, liniştiţi până în străfundul fiinţei noastre, putem vedea cum din această linişte desăvârşită gândirea prinde formă.

Dacă ne dăm seama de modul în care ia naştere gândirea, atunci nu mai este necesar să o dirijăm. Cheltuim mult timp şi risipim multă energie în cursul vieţii noastre încercând să ne controlăm gândurile. "Iată – spunem noi – un gând bun, trebuie să revin la el adesea; iar aici, iată un gând rău, trebuie să-l înlătur." Există o luptă continuă între un gând şi altul, între o dorinţă şi alta, între o plăcere şi alta. Dar dacă suntem conştienţi de modul în care se formează gândirea, atunci dispare orice contradicţie din gândire.

Când auziţi afirmaţii de genul: "gândirea este întotdeauna veche" sau: "timpul înseamnă suferinţă", gândirea dumneavoastră începe pe dată să le traducă şi să le interpreteze. Aceste traduceri şi aceste interpretări se bazează pe cunoştinţele şi pe experienţele căpătate în trecut, aşa că le veţi traduce în mod invariabil potrivit condiţionării dumneavoastră.

Dar dacă, auzind aceste afirmaţii, nu încercaţi să le interpretaţi, ci le acordaţi în schimb o atenţie totală (care nu înseamnă o stare de concentrare), veţi constata că nu există nici observator, nici lucru observat, nici gânditor, nici gândire. Nu încercaţi să aflaţi care a fost mai întâi. Această argumentaţie abilă nu vă va duce nicăieri.

Oricine poate observa prin sine însuşi că atât timp cât nu există gândire (ceea ce nu înseamnă o

stare de amnezie, de vid), câtă vreme nu există gândire care să provină din amintire, din experiență, din cunoştinţe – adică din trecut – nu există nici gânditor.

Aceasta nu e o chestiune filozofică sau mistică. Noi vorbim despre fapte reale şi veți vedea, dacă m-ați urmărit cu atenție, că nu veți mai răspunde provocărilor vieții făcând apel la vechiul creier, ci într-un mod complet nou.

XIV

Poverile trecutului – Tăcerea minții
Comunicarea – Realizarea – Disciplina
Liniştea – Adevăr şi realitate

În viața pe care o ducem există prea puțină singurătate. Chiar când suntem singuri viețile noastre sunt copleşite de atât de multe influențe, de atât de multe cunoştinţe, de atât de multe amintiri, de atât de multe necazuri, suferințe şi nenorociri, încât mințile noastre devin din ce în ce mai tocite, din ce în ce mai insensibile, funcționând într-o rutină monotonă. Suntem noi vreodată singuri? Sau purtăm cu noi toate poverile zilei de ieri, toate poverile trecutului?

Există o scurtă istorioară despre doi călugări cerşetori care rătăceau din sat în sat. Într-una din zile întâlniră o tânără fată care şedea plângând pe malul unui râu. Unul dintre călugări se duse la ea şi o întrebă: "- Surioară, pentru ce plângi?" Fata răspunse: "- Vedeți casa aceea de dincolo de râu? Azi dimineață am trecut râul prin vad fără nici o greutate, dar acum apele au crescut şi nu mă mai pot întoarce acasă. Şi nu este nici o barcă prin apropiere. "- Oh, spuse călugărul, nu mai plânge, am să te ajut eu." Şi luând fata pe umeri, călugărul o trecu pe celălalt mal. Nu mult timp după ce se aşternură la drum, celălalt călugăr spuse: "Frate, noi ne-am legat cu jurământ că nu vom atinge

niciodată o femeie. Ceea ce ai făcut tu este un păcat îngrozitor. Nu te-a încercat o plăcere, o senzație puternică îmbrățișând o femeie?" Primul călugăr se întoarse spre el și-i spuse: "Eu am lăsat-o pe mal acum două ceasuri. Tu o porți încă, nu-i așa?"

Același lucru îl facem și noi în permanență. Cărăm poverile noastre tot timpul, nu le lepădăm niciodată, nu murim niciodată pentru trecut. Doar când acordăm o atenție totală unei probleme și o rezolvăm imediat, nelăsând-o niciodată pe a doua zi, nici chiar pe clipa următoare, numai atunci ne aflăm într-o stare de singurătate. Atunci, chiar dacă trăim într-o casă aglomerată, chiar dacă ne aflăm într-un autobuz, putem să rămânem în această singurătate care indică o minte proaspătă, o minte inocentă.

Este foarte important să avem această singurătate și acest spațiu interior, căci aceasta implică o libertate de a fi, de a merge, de a funcționa, de a zbura. La urma urmei, binele nu poate înflori decât în acest spațiu, așa cum virtutea nu poate înflori decât în libertate.

Nu ne putem bucura de libertate politică dacă lăuntric, psihologic, nu suntem liberi, dacă nu avem acel spațiu interior despre care vorbeam. Nici o virtute, nici o calitate nu poate să funcționeze sau să crească fără acest vast spațiu din noi înșine. Iar spațiul și tăcerea ne sunt foarte necesare, căci nu putem întâmpina noul atâta timp cât nu suntem singuri, atâta timp cât suntem supuși la diferite influențe, discipline, experiențe.

Se poate vedea direct și clar doar atunci când mintea este complet tăcută. Scopul meditației în Orient este de a produce o stare a minții capabilă să controleze gândirea – procedeu asemănător cu

repetarea neîncetată a unei rugăciuni pentru calmarea minții – în speranța că în acest fel omul își va putea înțelege și rezolva problemele proprii. Însă până nu se pun adevăratele temelii, care înseamnă eliberarea de frică, de suferință, de neliniște și de toate capcanele pe care ni le punem nouă înșine, nu văd cum ar fi posibil ca mintea să devină cu adevărat liniștită.

Această înțelegere este un lucru foarte greu de transmis. Comunicarea dintre noi nu implică doar ca dumneavoastră să înțelegeți cuvintele mele, ci ca noi toți, împreună, să fim în aceeași stare de intensitate și în același moment, fără nici un fel de decalaj, astfel încât, aflându-ne cu toții la același nivel, să ne putem întâlni.

O astfel de comunicare nu este posibilă atâta timp cât vă limitați să interpretați ceea ce auziți potrivit cu propriile dumneavoastră cunoștințe, plăceri sau păreri sau atâta timp cât depuneți mari eforturi pentru a înțelege.

Mie mi se pare că una din cele mai mari piedici în viață este această neîncetată luptă pentru a parveni, a realiza, a dobândi. Noi am fost educați în acest spirit încă din copilărie, ba chiar celulele creierului nostru au creat această nevoie de împlinire, de siguranță fizică. Însă siguranța psihologică scapă acestei sfere de acțiune. Noi aspirăm la siguranță în toate relațiile noastre, în purtarea noastră, în faptele noastre dar, așa cum am văzut deja, nu există nimic pe lume care să se poată numi siguranță. A descoperi prin noi înșine că în relațiile noastre nu există nici un fel de siguranță, că nimic nu este permanent în lumea psihologică, ne poate modifica radical modul obișnuit de a trăi. Fără îndoială, este esențial să avem o siguranță

fizică; dar această siguranță este distrusă de nevoia noastră de siguranță psihologică.

Spațiul și tăcerea sunt necesare pentru a trece dincolo de limitările conștiinței. Dar cum poate o minte, care este atât de constant activă în urmărirea propriului interes, să devină liniștită? Mintea poate fi disciplinată, controlată, modelată, însă asemenea torturi nu o pot face liniștită: dimpotrivă, o abrutizează. Simpla urmărire a idealului de a avea o minte calmă este fără valoare, căci cu cât forțăm mai mult mintea cu atât ea devine mai limitată și mai stagnantă. Controlul sub orice formă, sau încercarea de a o reprima, produce numai stări conflictuale. Disciplinele bazate pe constrângerea minții nu constituie calea cea bună; ele sunt la fel de lipsite de efect ca și o viață indisciplinată.

Viețile noastre sunt disciplinate de presiunile exterioare exercitate de societate sau de familie, de suferințele pe care le-am încercat, de experiența noastră, de modul în care ne conformăm la o ideologie sau la un șablon – toate aceste forme de disciplină sunt ucigătoare. Noi trebuie să ne disciplinăm fără nici o constrângere, fără reprimări, fără vreo formă de frică.

Cum se învață o astfel de disciplină? Nu se pune problema ca mai întâi să ne disciplinăm și apoi să dobândim libertatea: libertatea trebuie găsită de la bun început, nu la sfârșit. A înțelege libertatea înseamnă a ne elibera de conformarea la o anumită disciplină, și acest fapt este disciplina în sine.

Însuși actul de a învăța înseamnă disciplină (în definitiv, rădăcina cuvântului disciplină înseamnă a învăța); însuși actul de a învăța devine claritate. Pentru a înțelege întreaga natură și structură a controlului, a reprimării și a îngăduinței este nevoie

de o mare atenție. Pentru a studia o disciplină, nu este nevoie să ne-o impunem, căci însuși actul învățării produce propria sa disciplină, în care nu există nici un fel de constrângeri.

Pentru a respinge autoritatea (vorbesc de autoritatea psihologică, nu de cea a legii), pentru a nega autoritatea organizațiilor religioase, autoritatea tradițiilor, autoritatea experienței, trebuie să vedem de ce avem tendința de a ne supune. Pentru a studia această înclinație trebuie să ne eliberăm de tot ce înseamnă condamnare, justificare, opinie sau acceptare. Nu putem să acceptăm autoritatea și în același timp să o studiem – acest lucru este cu neputință. Pentru a studia în noi înșine întreaga structură psihologică a autorității, trebuie să ne eliberăm de ea. Acest studiu presupune negarea întregii structuri a autorității, iar când negăm, însăși această negare reprezintă lumina minții care s-a eliberat de autoritate. A nega tot ceea ce a fost considerat valoros în acest domeniu, a nega disciplina impusă, idealismul, supunerea față de conducători etc., înseamnă pur și simplu a le studia, iar această acțiune nu este doar disciplină, ci negația sa, care este un act pozitiv. Negăm astfel tot ceea ce a fost considerat important pentru a produce acea tăcere a minții.

Vedem, așadar, că încercarea de a controla mintea nu o face mai calmă. Dacă mintea e complet absorbită de un anumit subiect, nu înseamnă că ea a atins starea de liniște. Când copilului i se dă o jucărie interesantă, el este atât de absorbit de ea încât devine foarte cuminte, dar de îndată ce i se ia jucăria, el redevine agitat. Avem cu toții jucăriile noastre care ne absorb și gândim că suntem foarte liniștiți; de fapt, ne putem dedica unei activități

ştiinţifice, literare sau de altă natură, chiar dacă nu suntem într-o stare de calm total, într-o stare de calm desăvârşit.

Singura formă de tăcere cunoscută de cei mai mulţi oameni este starea care se aşterne după încetarea oricărui zgomot. Însă liniştea este ceva cu totul deosebit, ca şi frumuseţea, ca şi iubirea. Ea nu este produsul unei minţi în repaus. Ea nu este efectul opririi anumitor celule cerebrale care, înţelegând întregul proces al agitaţiei, încearcă să-i pună capăt; atunci celulele însele sunt cele care produc tăcerea. Ea nu este consecinţa stării de atenţie în care observatorul este lucrul observat; în acea stare nu există fricţiune, este adevărat, dar nu există linişte.

Dumneavoastră aşteptaţi ca eu să vă spun ce este această linişte, astfel încât să o puteţi compara cu ceea ce aveţi în minte, să o interpretaţi, să o traduceţi, să o înmormântaţi. Ea nu poate fi descrisă. Ceea ce poate fi descris este întotdeauna cunoscutul, şi nu ne putem elibera de cunoscut decât murind în fiecare zi pentru el, pentru linguşeliile sale, pentru rănile sale, pentru toate imaginile pe care el le-a format, pentru orice experienţă trăită; murind în fiecare zi pentru ca celulele creierului să redevină proaspete, tinere, inocente. Însă această inocenţă, această prospeţime, această însuşire de gingăşie şi de tandreţe nu poate produce iubirea: această însuşire nu este însuşirea frumuseţii şi a liniştii.

Această linişte, care nu este defel tăcerea ce urmează zgomotului, este numai un mic început, ca şi cum s-ar trece printr-o mică peşteră pentru a ajunge la întinderea imensă a oceanului, la o stare nemăsurabilă, atemporală. Dar acest lucru nu poate

fi înţeles pe deplin dacă nu aţi priceput întreaga structură a conştiinţei, semnificaţia plăcerii, durerii, disperării şi dacă celulele cerebrale nu s-au pus ele însele în stare de repaus. Atunci, poate, veţi întâlni acel mister pe care nimeni nu vi-l poate dezvălui şi pe care nimic nu îl poate distruge.

O minte vie este o minte tăcută care nu are centru şi, în consecinţă, nici spaţiu şi nici timp. O astfel de minte este nemărginită; este singurul adevăr, singura realitate.

XV

Experiențele trăite – Satisfacția
Dualitatea – Meditația

Orice om dorește să trăiască anumite categorii de experiențe – experiențe mistice, experiențe religioase, experiențe sexuale sau experiențe legate de deținerea unei mari averi, de exercitarea puterii, de manifestarea autorității. Pe măsură ce îmbătrânim cerințele noastre fizice se reduc, în schimb crește dorința de a trăi experiențe mai profunde, mai vaste și mai semnificative, pe care căutăm să le obținem prin tot felul de mijloace: lărgirea conștiinței – care este o întreagă artă – sau intensificarea senzațiilor prin stupefiante.

Întrebuințarea drogurilor este un șiretlic care există din vremuri străvechi. Se mestecă o bucată de frunză sau se experimentează produsul chimic cel mai recent pentru a obține, prin alterarea temporară a structurii celulelor cerebrale, o mai mare sensibilitate și o percepție mai vie, care dau iluzia unei realități.

Nevoia din ce în ce mai răspândită de experiențe de acest gen arată sărăcia interioară a omului. Noi ne închipuim că aceste experiențe ne permit să evadăm din noi înșine, dar ele sunt condiționate de ceea ce suntem. Dacă avem o minte meschină, geloasă, anxioasă, orice stupefiant am lua, nu vom

vedea decât propriile noastre creații mărunte, propriile noastre proiecții meschine care emană din planul condiționării noastre.

Cei mai mulți oameni aspiră la experiențe durabile, care să le dea deplină satisfacție și care să nu poată fi distruse de gândire. Îndărătul acestei aspirații există o dorință de satisfacție care determină natura experienței. De aceea trebuie să înțelegem nu numai această dorință de satisfacție, ci și senzațiile pe care le furnizează experiența în sine.

Este o plăcere deosebită să încercăm o mare satisfacție. Cu cât experiența este mai durabilă, mai profundă, mai vastă, cu atât este mai plăcută. Această plăcere dictează natura experienței la care aspirăm, și tot ea îi dă măsura. Ori, tot ceea ce se poate măsura se află înlăuntrul limitelor gândirii și poate să creeze iluzii. Putem să avem experiențe minunate și totuși să fim păcăliți. Viziunile pe care le poate avea o persoană sunt determinate de condiționarea sa. Putem să-l vedem pe Christos sau pe Buddha sau pe oricare alt personaj al cultului nostru și, cu cât vom fi mai credincioși, cu atât mai intense vor fi aceste viziuni, aceste proiecții ale dorințelor noastre.

Dacă în căutare de ceva fundamental, cum este adevărul, vedem că măsura sa – pentru noi – este plăcerea noastră, noi proiectăm deja ideea despre cum ar urma să fie această experiență, și ea nu va mai avea valoare.

Ce înțelegem noi prin a trăi o experiență? Există oare ceva nou, ceva original în ceea ce încercăm în cursul unui eveniment?

Răspunsul nostru la o provocare a vieții nu este decât reacția unui pachet de amintiri. Aceste amintiri nu pot răspunde decât în funcție de ceea

ce se află în spatele lor şi, cu cât suntem mai abili în interpretarea experienţei, cu atât mai complex va fi acest răspuns. Va trebui, prin urmare, să punem în discuţie nu numai experienţele altora, ci şi pe ale noastre.

Dacă nu recunoaştem o experienţă, este pentru că de fapt nu există o experienţă. Orice experienţă a fost deja trăită, căci altfel n-am putea să o recunoaştem. Noi o recunoaştem ca fiind bună, rea, frumoasă, sfântă etc., în funcţie de condiţionarea noastră, şi de aceea recunoaşterea ei trebuie să fie în mod inevitabil veche.

Cu toţii dorim să trăim experienţa realului, nu-i aşa? – dar ca să trăim realul înseamnă să-l cunoaştem şi, îndată ce îl recunoaştem, l-am proiectat deja şi el nu mai este real pentru că se află în câmpul gândirii şi al timpului. Ceea ce poate fi gândit ca fiind real, nu mai este real. Noi nu putem "recunoaşte" o experienţă nouă: aceasta este cu neputinţă. Noi recunoaştem numai ce cunoaştem deja, şi de aceea, când spunem că am avut o experienţă nouă, ea nu este deloc nouă. A continua căutarea unor experienţe prin expansiuni ale conştiinţei, aşa cum se petrece în cazul stupefiantelor psihedelice, înseamnă a rămâne la nesfârşit în câmpul limitat al conştiinţei.

Descoperim acum un adevăr fundamental şi anume că mintea care caută, care tânjeşte după experienţe mai profunde este o minte stupidă şi limitată, căci ea trăieşte doar din amintiri.

Dacă n-am avea experienţe, ce ni s-ar întâmpla? Noi avem nevoie de provocările lor pentru a fi tot timpul treji. Dacă nu ar exista conflicte înlăuntrul nostru, nici tulburări, nici schimbări, am fi complet adormiţi. Prin urmare aceste provocări ne sunt

foarte necesare. Noi gândim că fără ele minţile noastre ar deveni stupide şi greoaie şi, în consecinţă, avem nevoie tot timpul de provocări şi de experienţe care să ne facă să trăim mai intens şi să ne ascută minţile. În realitate, această stare de dependenţă nu face decât să ne toceasscă minţile; mai mult, nu ne ţine deloc treji.

Mă întreb, aşadar, dacă este cu putinţă să fiu treaz în întregime şi nu doar în câteva puncte periferice ale fiinţei mele, ci în întregime treaz, fără provocări sau experienţe. Acest lucru implică o mare sensibilitate, atât fizică cât şi psihologică. El presupune că trebuie să mă eliberez de orice năzuinţă, căci altfel aş provoca experienţa de îndată ce aş chema-o. Şi pentru a fi liber de năzuinţele mele lăuntrice, de dorinţele şi de satisfacţiile mele, va trebui să mă cercetez pe mine însumi pentru a înţelege întreaga natură a dorinţei mele.

Orice exigenţă interioară provine dintr-o dualitate: "Sunt nefericit, aş vrea să fiu fericit". În chiar această dorinţă de a fi fericit se află nefericirea, tot aşa cum în orice efort pentru bine se află şi contrariul său, răul. Orice afirmaţie cuprinde şi opusul ei, şi orice efort de a birui întăreşte obiectivul care trebuie cucerit. Când dorim să trăim experienţa adevărului sau a realului, această dorinţă se naşte din insatisfacţia noastră faţă de "ceea ce este", şi de aceea creează contrariul ei. În acest contrariu se află "ceea ce a fost".

Prin urmare, trebuie să ne eliberăm de aceste neîncetate cerinţe, căci altfel nu vom putea pune capăt dualităţii. Aceasta presupune să ne cunoaştem pe noi înşine atât de complet încât mintea să nu mai caute, să fie liniştită.

O astfel de minte nu mai cere experienţe, nu mai vrea să fie provocată, nu mai cunoaşte provo-

carea, nu mai spune "vreau" şi nici "sunt trează". Ea este pe deplin "ceea ce este". Numai mintea frustrată, limitată, superficială, numai mintea condiţionată caută întotdeauna "mai mult". Este oare cu putinţă să trăim în această lume fără acest "mai mult", fără aceste nesfârşite comparaţii? Fără îndoială, dar trebuie să învăţăm aceasta prin noi înşine.

A investiga toată această problemă, înseamnă a medita. Acest cuvânt a fost folosit, atât în Orient cât şi în Occident, în modul cel mai nefericit. Există diferite şcoli şi diferite sisteme de meditaţie. Sunt anumite şcoli care spun: "Observă mişcarea degetului mare de la picior, observă, observă, observă"; există alte sisteme care recomandă aşezarea într-o anumită poziţie, exersarea unei respiraţii regulate sau practicarea concentrării. Toate aceste lucruri sunt complet mecanice.

O altă metodă vă indică un anumit cuvânt şi vă spune că dacă îl veţi repeta un timp îndelungat, veţi avea o experienţă transcendentală extraordinară. Este o absurditate, o formă de auto-hipnotism. Repetând la nesfârşit cuvântul Amin, sau Aum, sau Coca-Cola, veţi avea cu siguranţă o anumită experienţă, fiindcă prin repetarea unui cuvânt mintea devine mai calmă. Este o practică cunoscută în India de mii de ani, numită Mantra-Yoga. Prin repetarea unui cuvânt vă puteţi îndupleca mintea să fie blândă şi blajină, însă ea va continua să rămână o minte măruntă şi meschină. La fel de bine puteţi lua o bucată de lemn din grădină şi, aşezând-o pe şemineu, să-i dăruiţi în fiecare zi o floare. După o lună veţi începe să o adoraţi şi din acel moment veţi comite un sacrilegiu dacă nu îi veţi mai aduce ofrande.

Meditaţia nu înseamnă a urma un anumit sistem; nu este o constantă repetare sau imitare; nu este concentrare. Una dintre metodele favorite ale profesorilor care predau meditaţia, este de a-i îndemna pe elevii lor să înveţe concentrarea – adică fixarea minţii asupra unui gând şi înlăturarea celorlalte gânduri. Este lucrul cel mai neplăcut, cel mai stupid pe care îl poate face un elev, dacă este obligat să-l facă. În tot acest timp elevul este locul unde se dă o adevărată bătălie între voinţa de a se concentra şi mintea care hoinăreşte, nemaivorbind de faptul că el trebuie să urmărească atent fiecare mişcare a minţii, oriunde s-ar afla aceasta. Când mintea hoinăreşte la întâmplare, înseamnă că suntem interesaţi de cu totul altceva decât de ceea ce facem.

Meditaţia presupune o minte uimitor de ageră; meditaţia înseamnă înţelegerea totalităţii vieţii în care a încetat orice formă de fragmentare. Meditaţia nu înseamnă voinţa de a controla gândirea. Când gândirea este controlată, ea dă naştere unui conflict în minte, dar atunci când este înţeleasă structura şi originea sa – ceea ce am examinat mai înainte – gândirea nu mai intervine. Această înţelegere a structurii gândirii este propria ei disciplină, este meditaţia.

Meditaţia constă în a fi conştient de fiecare gând şi de fiecare sentiment, în a nu spune niciodată că ceva este drept sau nedrept, ci numai de a observa şi a te mişca cu acel fenomen lăuntric. În această stare de observare începem să înţelegem întreaga mişcare a gândirii şi a simţirii. Din chiar această luciditate ia naştere tăcerea.

Liniştea produsă de minte înseamnă stagnare, este un lucru mort, însă tăcerea care se aşterne

atunci când mintea a înțeles propria sa origine, propria sa natură, când a înțeles că nici o gândire nu este niciodată liberă ci totdeauna veche, această tăcere este o meditație în care cel ce meditează este complet absent, deoarece mintea s-a golit de tot trecutul.

Dacă ați citit cu atenție această carte timp de o oră, aceasta este meditație. Dar dacă n-ați făcut altceva decât să extrageți niște cuvinte sau să culegeți câteva idei la care să vă gândiți mai târziu, atunci nu este meditație.

Meditația este o stare a minții care privește cu atenție desăvârșită orice lucru în totalitatea sa, și nu doar anumite părți ale acestuia. Nimeni nu vă poate învăța cum să fiți atenți. Dacă vreun sistem încearcă să vă învețe cum să fiți atenți, atunci sunteți atenți la sistem, iar aceasta nu înseamnă atenție.

Meditația este una dintre cele mai mari arte în viață - poate "arta supremă"! - și n-o puteți învăța de la nimeni: în asta constă frumusețea ei. Ea nu are tehnică și de aceea nu are autoritate. Când învățați să vă cunoașteți, observați-vă cu atenție, observați cum mergeți, cum mâncați, ce spuneți, observați flecăreala, ura, gelozia, fiți conștienți de tot ceea ce se petrece înlăuntrul ființei, fără vreo alegere; toate astea fac parte din meditație.

Astfel meditația poate avea loc atunci când vă aflați în autobuz, sau când vă plimbați în pădurile pline de lumini și de umbre, sau când ascultați atent cântecul păsărilor, sau când priviți la chipul soției.

A înțelege ce este meditația implică iubire: iubirea nu este produsul sistemelor, al obiceiurilor sau al unor metode. Iubirea nu poate fi cultivată de

gândire. Iubirea poate să ia ființă numai în liniștea desăvârșită în care cel ce meditează este complet absent. O minte devine cu adevărat tăcută doar atunci când își înțelege propria sa mișcare ca simțire și gândire și, pentru a o înțelege, ea nu trebuie să condamne nimic din ceea ce observă.

A observa în acest mod este o disciplină supă, liberă, care n-are nici o legătură cu disciplina conformării.

XVI

Revoluţia totală – Mintea religioasă
Energia – Pasiunea

Obiectivul pe care ni l-am propus în cuprinsul acestei cărţi a fost de a provoca în noi înşine, şi prin urmare în vieţile noastre, o revoluţie totală, care n-are nimic comun cu structura societăţii. Societatea, aşa cum e alcătuită, este ceva îngrozitor, cu nesfârşitele ei războaie, fie că aceste agresiuni sunt ofensive sau defensive.

Avem nevoie de ceva cu totul nou – o mutaţie, o revoluţie totală a fiinţei. Bătrânul creier nu are putinţa de a rezolva problema relaţiilor umane. Bătrânul creier este asiatic, european, american sau african. Pe scurt, ne întrebăm dacă este cu putinţă să se provoace o mutaţie în însăşi celulele cerebrale.

Să ne mai întrebăm o dată, acum când am ajuns să ne înţelegem mai bine pe noi înşine, dacă este cu putinţă ca o fiinţă omenească, care duce zilnic o viaţă obişnuită în această lume brutală, violentă, crudă – în această lume care devine din ce în ce mai eficientă, deci din ce în ce mai crudă – dacă îi este cu putinţă să realizeze o revoluţie, nu numai în relaţiile sale exterioare, ci şi în câmpul gândirii sale, al simţirii sale şi al faptelor sale.

În fiecare zi citim despre înfiorătoarele cruzimi care se petrec în lume ca o consecinţă a violenţei din om. Am putea gândi: "Cum aş putea eu să influenţez lumea?" sau: "Nu pot face nimic". Eu cred că putem influenţa lumea în mod considerabil dacă, în noi înşine, nu suntem violenţi, dacă ducem cu adevărat, în fiecare zi, o viaţă paşnică, o viaţă lipsită de competiţie, de ambiţie şi de invidie, o viaţă care nu creează duşmănie. Focurile mici pot deveni incendii.

Noi am adus lumea la starea prezentă de haos datorită faptelor noastre egocentrice, urilor noastre, naţionalismelor noastre, prejudecăţilor noastre, şi când spunem că nu putem face nimic cu privire la soarta lumii înseamnă că acceptăm dezordinea din noi ca fiind inevitabilă. Noi am fărâmiţat această lume în fragmente şi dacă noi înşine suntem fragmentaţi raporturile noastre cu lumea vor fi pe măsură. Dar dacă atunci când făptuim noi acţionăm în mod total, relaţiile noastre exterioare vor suferi o formidabilă revoluţie.

La urma urmei, orice mişcare legitimă, orice acţiune cu adevărat semnificativă, trebuie să înceapă cu fiecare dintre noi. Eu trebuie mai întâi să mă schimb. Eu trebuie să văd mai întâi care este natura şi structura relaţiei mele cu lumea. În chiar această "vedere" se află "făptuirea"; abia atunci eu, ca fiinţă omenească trăind în această lume, produc o nouă însuşire, o însuşire care, după părerea mea, este calitatea unei minţi religioase.

Mintea religioasă este complet diferită de mintea care crede într-o religie. Nu putem fi religioşi şi în acelaşi timp să fim hinduşi, musulmani, creştini, budişti. O minte religioasă nu caută ceva, nu încearcă să experimenteze adevărul. Adevărul nu

este ceva care să poată fi dictat de dorință sau de suferință sau de vreo condiționare, oricare ar fi aceasta. Mintea religioasă este mintea în care nu există frică, deci nici un fel de credință, în care există numai "ceea ce este", ceea ce este în toată realitatea sa. În mintea religioasă există acea liniște pe care am analizat-o deja. Această liniște nu este produsă de gândire, ci este rezultatul lucidității, al meditației în care cel ce meditează este complet absent.

În această liniște există o stare de energie lipsită de orice conflict. Energia este acțiune și mișcare. Orice acțiune este mișcare și orice acțiune este energie. Orice dorință este energie. Orice gândire este energie. Orice trăire este energie. Orice viață este energie. Dacă această energie este lăsată să curgă fără contradicții, fără rezistențe, fără conflicte, atunci ea este nesfârșită și nemărginită. Dacă nu există opoziție, energia n-are limite.

Odată ce am înțeles lucrul acesta, ne întrebăm: de ce oare ființa omenească pune obstacole în calea energiei, de ce ridică zăgazuri în calea acestei mișcări pe care o numim viață? Oare pentru că energia pură, energia fără limite reprezintă pentru om doar o simplă idee, o simplă formulă lipsită de suport real?

Noi avem nevoie de energie, nu numai pentru a produce o revoluție totală în noi înșine, ci și pentru a investiga, pentru a vedea, pentru a făptui. Câtă vreme vor exista conflicte în relațiile noastre – conflicte între soț și soție, între om și om, între o comunitate și alta, între o țară și alta sau între o ideologie și alta – rezistențele interioare sau formele exterioare de conflict, oricât de subtile ar fi, vor însemna o pierdere de energie.

Câtă vreme există un interval de timp între observator și lucrul observat, se creează o fricțiune care se traduce într-o risipă de energie. Această energie este concentrată în cel mai înalt grad atunci când observatorul "este" lucrul observat, fără nici un interval de timp. Atunci există o energie pură, fără nimic care să încerce să-i canalizeze acțiunea, deoarece atunci "Eul" dispare cu desăvârșire.

Noi avem nevoie de o cantitate enormă de energie pentru a înțelege confuzia în care trăim, iar sentimentul că "eu trebuie să înțeleg" produce vitalitatea necesară descoperirii. Însă explorarea, căutarea, reclamă timp și, așa cum am văzut, decondiționarea treptată a minții nu este mijlocul cel mai indicat.

Timpul nu este deloc calea pe care trebuie să apucăm. Fie că suntem tineri, fie că suntem în vârstă, "acum" trebuie să dăm un alt înțeles vieții noastre.

Nici căutarea contrariului a ceea ce suntem nu este calea potrivită, nici disciplinele artificiale impuse de sisteme, de maeștri, de preoți, de filozofi – toate aceste sunt copilării!

Când înțelegem acest lucru, ne întrebăm dacă este cu putință să scăpăm imediat de această apăsătoare condiționare de secole, fără să intrăm într-o altă condiționare. Ne întrebăm dacă este cu putință să fim într-atât de liberi încât mintea să devină cu totul nouă, sensibilă, vie, lucidă, ascuțită, intensă, puternică.

Aceasta este problema noastră. Nu există o altă problemă, fiindcă de îndată ce mintea devine liberă, ea poate să rezolve orice fel de problemă. Aceasta este singura chestiune pe care ar trebui să ne-o punem.

Dar noi refuzăm să ne-o punem. Noi dorim doar să ni se explice, dorim ca altcineva să ne instruiască. Una din caracteristicile cele mai curioase ale psihicului nostru este această dorință de a fi instruit – consecința firească a miilor de ani de propagandă. Noi dorim ca modul nostru de a gândi să fie confirmat și întărit de altcineva, în timp ce a întreba înseamnă, de fapt, a ne întreba pe noi înșine.

Ceea ce vă spun este lipsit de valoare. Veți uita cuvintele mele de îndată ce veți închide volumul, sau vă veți aminti și veți repeta anumite fraze, sau veți compara ceea ce ați citit în această carte cu ceea ce este scris în altă parte. Ceea ce este cu adevărat important este să vă înfruntați propria viață; să vă înfruntați pe voi înșivă, existența voastră măruntă, superficialitatea voastră, brutalitatea voastră, violența voastră, lăcomia voastră, ambiția voastră, chinul vostru zilnic și suferința voastră fără de sfârșit.

Voi înșivă trebuie să înțelegeți toate aceste lucruri, deoarece numai voi înșivă vă puteți elibera de ele și nimeni altcineva de pe pământ sau din cer.

Văzând ceea ce se petrece în viața voastră de fiecare zi, în activitățile voastre zilnice – când scrieți, când vorbiți, când ieșiți în oraș sau când vă plimbați singuri prin pădure – sunteți oare în stare ca dintr-o singură suflare, dintr-o singură privire, să vă cunoașteți în mod simplu așa cum sunteți în realitate?

Atunci când vă cunoașteți așa cum sunteți de fapt, înțelegeți cu adevărat întreaga structură a faptelor omenești, înțelegeți iluziile, ipocriziile, căutările omului.

Pentru a vă cunoaște, trebuie să fiți extrem de cinstiți cu voi înșivă, cinstiți până în străfundul ființei voastre. Dacă acționați potrivit unor principii, atunci sunteți nesinceri, fiindcă acționați în funcție de ceea ce gândiți că ar trebui să fiți, și nu în funcție de ceea ce sunteți de fapt.

A avea idealuri este ceva brutal. Dacă aveți principii, idealuri, credințe – oricare ar fi natura acestora – nu vă puteți vedea așa cum sunteți. Prin urmare, sunteți în stare să deveniți complet negativi, complet liniștiți, fără nici un gând, fără nici o teamă, și totuși să fiți extrem de pasionați, extrem de vii?

Această stare în care mintea nu mai face nici un fel de eforturi, fiind pe deplin liniștită, este starea religioasă; numai în această stare a minții putem ajunge la acel lucru numit adevăr, sau realitate, sau fericire, sau Dumnezeu, sau frumusețe, sau iubire.

Acel lucru nu poate fi chemat. Vă rog să înțelegeți acest fapt foarte simplu. Acel lucru nu poate fi chemat, nu poate fi căutat; mintea noastră este prea meschină și prea măruntă, emoțiile noastre sunt prea lipsite de vlagă, modul nostru de viață este prea confuz pentru ca acel lucru imens, acel lucru extraordinar să se lase chemat în mica noastră casă, în micul colț al existenței noastre în care s-a intrat cu cizmele murdare și s-a scuipat. Nu îl putem chema în acel loc.

Pentru a-l chema trebuie să-l cunoașteți. Dacă spuneți că îl cunoașteți, fiți siguri că nu îl cunoașteți. Dacă spuneți că l-ați găsit, fiți siguri că nu l-ați găsit.

Dacă spuneți că l-ați trăit, fiți siguri că nu l-ați trăit. Astfel de declarații nu sunt decât moduri de a vă exploata prietenii sau dușmanii.

Şi totuşi, este cu putinţă să întâlnim acel lucru, fără să-l chemăm, fără să-l aşteptăm, fără să-l căutăm, în aşa fel încât el să se producă tot aşa cum se întâmplă ca o adiere răcoroasă să intre în cameră atunci când lăsăm fereastra deschisă? Nu putem să chemăm adierea, dar putem să lăsăm fereastra deschisă, ceea ce nu înseamnă că suntem în stare de aşteptare – aceasta n-ar fi decât o altă formă de amăgire. Nu înseamnă că trebuie să ne deschidem pentru a primi – aceasta n-ar fi decât o altă formă de gândire.

V-aţi întrebat vreodată de ce lipseşte acest lucru fiinţelor omeneşti? Ele nasc prunci, au raporturi sexuale, au afecţiune, au însuşirea de a se împărtăşi în comun din aceleaşi bunuri în deplină camaraderie, dar le lipseşte acel "lucru".

V-aţi pus vreodată în mod serios această întrebare – cu prilejul vreunei plimbări pe o stradă murdară, sau în timp ce vă aflaţi într-un autobuz, sau în timpul unei vacanţe pe malul mării, sau pe când vă plimbaţi în pădure înconjurat de păsări, de pâraie şi de sălbăticiuni – v-aţi pus vreodată în mod serios întrebarea de ce omul, care trăieşte de milioane şi milioane de ani, n-a căpătat acel "lucru" extraordinar, acea floare care nicicând nu se ofileşte?

Cum se face că fiinţele omeneşti, care sunt atât de capabile, atât de abile, atât de dibace, atât de competitive, care au o tehnologie atât de minunată, care merg în cer, sub pământ şi în adâncul mării şi care inventează maşini electronice extraordinare – cum se face că n-au căpătat singurul lucru care are importanţă? Dacă vreodată v-aţi pus cu seriozitate această problemă, cum se face că aveţi inima uscată şi goală?

Ce aţi răspunde dacă v-aţi pune o astfel de întrebare? Care ar fi răspunsul vostru direct, fără nici un echivoc sau şiretlic? Răspunsul va fi determinat de intensitatea cu care aţi formulat întrebarea şi de urgenţa pe care o aveţi. Însă oamenii nu sunt profund interesaţi şi nici în stare de urgenţă, şi de aceea nu au energie, căci energia înseamnă pasiune. Şi nu vor putea găsi adevărul fără pasiune, fără acea pasiune mistuitoare, fără acea pasiune în care nu există nici o dorinţă ascunsă.

Pentru cei mai mulţi oameni pasiunea este un lucru înfricoşător, fiindcă odată dobândită nu ştiu încotro îi va purta. Sau poate că frica este motivul pentru care oamenii nu au căpătat acea energie, acea pasiune atât de necesară pentru a descoperi, prin ei înşişi, de ce le lipseşte această însuşire de a iubi, pentru a afla de ce nu există această flacără în inima lor.

Dacă şi-ar fi cercetat atent inima şi mintea ar fi ştiut de ce nu au căpătat-o. Atunci când vor fi cu adevărat mistuiţi de dorinţa de a afla de ce nu o au, vor afla că de fapt ea este acolo. Numai prin negare completă, care este cea mai înaltă formă de pasiune, se va putea naşte acel lucru minunat care este iubirea.

Ca şi umilinţa, iubirea nu poate fi cultivată. Umilinţa se naşte numai atunci când sfârşeşte vanitatea; altfel nu veţi şti niciodată ce înseamnă să fii cu adevărat umil. Un om care ştie ce este umilinţa este un om vanitos. Tot aşa, dacă vă dăruiţi cu mintea şi cu inima, cu ochii şi cu nervii, cu întreaga fiinţă descoperirii procesului vieţii, dacă sunteţi mistuiţi de dorinţa de a vedea "ceea ce este" cu adevărat, şi de a trece dincolo, şi dacă negaţi complet, total, viaţa pe care o duceţi acum,

în chiar această negare a urâtului, a cruzimii, se naşte "cealaltă viaţă".

Un om care crede că este liniştit, care crede că iubeşte, nu ştie cu adevărat ce este iubirea, nu ştie cu adevărat ce este tăcerea.

Postfaţă

Autorul prezentului volum nu mai este de mult un necunoscut pentru publicul român. Lucrările apărute în ultima vreme[1] reflectă interesul crescând pentru opera acestui remarcabil gânditor pe care mulţi critici l-au considerat un adevărat Socrate al timpurilor moderne. Dacă la prima vedere formula ar putea suscita anumite reţineri, lectura cărţilor sale ne descoperă o conştiinţă trează ce ne propune în termeni maieutici analiza lucidă a problemelor fundamentale cu care se confruntă fiinţa umană a acestui veac.

Opera lui Krishnamurti, însumând peste 40 de volume, a fost tradusă în 47 de limbi. Dintre lucrările sale menţionăm pe cele mai importante:

Prima şi ultima libertate (1954)
Revoluţia tăcerii (1972)
Eliberarea de cunoscut
Trezirea inteligenţei (1975)
Tradiţie şi revoluţie (1978)
Viitorul omenirii
Comentarii asupra vieţii, (3 vol.)
Mintea care nu măsoară
Jurnalul lui Krishnamurti

---

[1] *Viaţa eliberată* (antologie de lucrări din perioada interbelică), trad. rom. Stefania şi Silviu Rusu, Edit. Herald, Bucureşti, 1994; *Comentarii asupra vieţii* (vol. I, II şi III), trad. rom. Remus Silvianu şi Radu Duma, Edit. Herald, Bucureşti, 1996-1998; *Sfârşitul timpului*, trad. rom. Ioan Raica, Edit. Herald, 2000; *Prima şi ultima libertate*, trad. rom. I. Argintescu, Edit. Litera, Bucureşti.

Zborul vulturului
Dincolo de violență
Educația și semnificația vieții
Sfârșitul timpului

Krishnamurti a rămas în afara oricărui curent de gândire, în afara oricărui sistem filozofic academic, în afara oricărei mistici tradiționale. El se adresează oamenilor obișnuiți. Vorbele lui sunt limpezi, dar el ne invită în permanență să trecem dincolo de cuvinte și să înțelegem realitatea pe care acestea o desemnează. Krishnamurti nu are nevoie de interpreți; pentru a-i pătrunde mesajul nu sunt necesare cunoștințe filozofice, științifice sau religioase, este nevoie doar de abandonarea tuturor prejudecăților care ne înlănțuie.

Krishnamurti atrage atenția asupra faptului că ființa umană este fragmentată psihologic, că este sfâșiată de tendințe de natură diferită. El susține că omul, pentru a putea înțelege raporturile sale cu lumea obiectivă și cu lumea de simboluri pe care el însuși a creat-o, trebuie să se înțeleagă mai întâi pe sine însuși. Această cunoaștere de sine implică nu doar luciditatea totală cu privire la reacțiile ce au loc la nivelul ființei ca urmare a influențelor pe care le exercită mediul, ci și examinarea modului specific în care funcționează gândirea.

După Krishnamurti cauza majoră a tuturor suferințelor rezidă în dezordinea și în confuzia instaurate în conștiință, în faptul că suntem complet ignoranți cu privire la natura procesului gândirii. Soluția la această criză este înțelegerea condiționărilor care ne împiedică să fim liberi, este atenția îndreptată permanent către tot ceea ce este legat de procesul gândirii; dar această atitudine nu este una de intervenție, de critică, de alegere de respingere, ci este o "pasivitate creatoare". Această

"meditație" face ca mintea să devină complet liniștită. Și, spune Krishnamurti, când mintea este tăcută are loc întâlnirea cu "ceea ce este", se petrece ceva miraculos, ceva ce nu poate fi redat în cuvinte: "energia adâncului descoperă un câmp adecvat și se exprimă în mod liber ".

Citind opera lui Krishnamurti nu se pune problema de a-i înțelege învățătura ci de a ne înțelege pe noi înșine. Învățătura lui nu este o culegere de abstracții goale și uscate, ci o *soluție reală* la problemele atât de complexe cu care se confruntă omul contemporan. Ea provoacă o adevărată revoluție interioară, care mătură toate valorile trecutului – oricare ar fi natura acestora – și invită ființa umană la o autentică trăire a Vieții.

Editorul

Krishnamurti şi mesajul său[1]

În ciuda faptului că esenţialul gândirii lui Krishnamurti este, ca formă, de o certă precizie, totuşi ceea ce ţinteşte se află dincolo de gândire, esenţialmente dincolo de conceptele noastre. Prin urmare, este vorba de un domeniu care scapă posibilităţilor de expresie ce ne sunt familiare.

Dar cine este Krishnamurti? Iată un foarte scurt rezumat al vieţii sale. S-a născut la 11 mai 1895, la Madanapalle, în sudul Indiei. A fost descoperit de teozoful C.W.Leadbeater pe când se juca, împreună cu fratele său Nitya, lângă râul Adyar. Cei care l-au "descoperit" spun că au fost izbiţi de o anume iradiere pe care o degaja persoana lui, o anumită exteriorizare a potenţialului psihic. De atunci teozofii l-au luat sub oblăduirea lor, considerând că tânărul va deveni instrumentul exprimării unui mesaj de o deosebită importanţă, că el va îndeplini rolul unui iluminat sau mesia, ori că va fi fondatorul unei noi religii. În anul 1909 s-a constituit "Ordinul Stelei Orientului", destinat să adune laolaltă oamenii de pretutindeni, fără deosebire de rasă sau clasă socială, în aşteptarea venirii unui nou instructor spiritual.

În 1925, Nityananda, fratele mai mic al lui Krishnamurti, se îmbolnăveşte grav. Moartea lui Nitya, survenită în 1925, a însemnat pentru Krishnamurti o profundă durere – punct de plecare pentru o întreagă serie de frământări de o asemenea intensitate încât el a traversat o gravă criză psihologică, în cursul căreia a început să se îndoiască serios de toate valorile "spirituale" cu care îl înzestraseră prietenii săi teozofi. A trecut astfel prin clipe nu de disperare, ci mai degrabă de non-speranţă, căci a redus la zero toate valorile, toate simbolurile, toate învăţăturile primite. A străbătut acea fază în cursul căreia a avut loc o dezgolire psihologică, o anume eliberare faţă de tot ceea ce învăţase, rămânând într-o stare de non-speranţă. Nu mai aştepta nimic. Şi tocmai în această situaţie de gol interior, în această stare de moarte – dacă putem spune astfel – faţă de elementele structurale ale trecutului său psihologic, în această stare de ne-aşteptare, de ne-speranţă, a erupt în el acea binecuvântare care se realizează numai într-o stare de autentică linişte. S-a petrecut ceea ce el numeşte "erupţia explozivă a iubirii". Această experienţă a determinat în el o înnoire spirituală, o adevărată revoluţie, o profundă mutaţie.

Din acel moment Krishnamurti a declarat că nu va mai fonda o nouă mişcare religioasă sau un nou sistem filozofic, considerând că şi aşa există prea multe, că nu va încerca să creeze un nou sistem de idei, care ar sfârşi prin a înrobi şi condiţiona mintea oamenilor. În urma acestei revoluţii lăuntrice Krishnamurti a dizolvat "Ordinul Stelei", ce fusese fondat special pentru el şi, începând din 1928-29, a luat o orientare complet independentă de orice fel de organizaţie.

După o perioadă dificilă, marcată de nenumărate confruntări, Krishnamurti îi întâlneşte în 1946 pe Aldous Huxley şi pe Charles Morgan, împreună cu care va fonda o şcoală la Ojai, California; de altfel Huxley i-a prefaţat lucrarea *Prima şi ultima libertate*. Din acel moment, mesajul său a devenit mai cuprinzător şi s-a răspândit în întreaga lume, până când – lucru extraordinar – în anul 1974 a

[1] Conferinţă susţinută de Robert Linssen, renumit orientalist, despre viaţa şi opera lui Krishnamurti.

avut loc incidența mesajului său cu o anumită elită intelectuală.

De atunci s-au întâlnit de două ori pe an, o dată în Anglia și o dată în California, savanții cei mai iluștri ai lumii contemporane, primii fizicieni ai lumii: Kapra, care a condus multă vreme centrul de studii nucleare de la Geneva, D. Bohm, profesor de fizică la Universitatea din Londra, cei mai mari specialiști în neuropsihiatria și anatomia creierului, pe scurt, vreo cincizeci de savanți, toți niște enciclopedii vii. Și nu este oare un suprem paradox? Ei îl întâlnesc pe Krishnamurti, cel care denunță pericolul condiționării prin cultivarea creierului.

Cert este că aceste întâlniri s-au succedat și au dat rezultate de cel mai mare interes, atât din partea unor psihanaliști eminenți, ca Steinberg și alții, cât și din partea unor fizicieni ca Bohm. Putem spune că în prezent Bohm, împreună cu Costa de Beauregard, Kapra și alții, sunt marile figuri de avangardă ale fizicii: Bohm este fondatorul "mecanicii subcuantice de tranziție virtuală", proces ce a fost luat în considerare de toți marii biologi care studiază problema mutațiilor biologice și mutațiile care au loc la nivelul celulelor mari organice.

Acesta este, pe scurt, rezumatul istoriei lui Krishnamurti care, independent de mesajul pe care îl aduce, este fondatorul unei serii de școli în India, America și Anglia. El scris o lucrare intitulată *Despre educație*[1] și, în aceste școli noi, încearcă să orienteze elevii spre împlinirea facultăților lor creatoare, încearcă să facă din ei niște creatori și nu niște imitatori; să trezească în ei facultatea atenției și observării extrem de clare. Pentru realizarea acestui obiectiv, nu numai metoda folosită

[1] În curs de apariție la Editura Herald.

este importantă ci și calitatea educatorilor. Am urmărit îndeaproape aceste școli, căci le-am vizitat ani de-a rândul; s-au dezvoltat mult, după o perioadă inițială foarte dificilă, ca orice lucru în faza de încercare, însă acum s-au dezvoltat în mai multe locuri din India – Rishi Valley, Rajghat, Madras, Bangalore, din America – Ojai, California și din Anglia – Brockwood Park.

Ceea ce mă emoționează profund la Krishnamurti – al cărui discipol nu sunt, pentru că el nu acceptă discipoli – este marea lui prietenie. Din 1928 îl urmăresc cu interes, și vorbesc despre el pe răspunderea mea; Krishnamurti nu are nici un interpret și insist subliniind că ceea ce voi spune nu mă angajează decât pe mine. Pe cei interesați de ideile cuprinse în vorbele mele îi sfătuiesc să studieze textele originale ale lui Krishnamurti.

Este impresionant să constați că la Krishnamurti nu există nici o fisură între om și operă. El este de o dezinteresare materială și psihologică totală. În ceea ce privește dezinteresarea materială, am avut dovezi absolut evidente în diferite circumstanțe. În același timp, el manifestă o dezinteresare psihologică totală: Krishnamurti nu vorbește pentru plăcerea auditorilor săi. El enunță imperturbabil un anumit sens al valorilor, care nu este doar diferit, ci uneori total opus celui convențional, căci el denunță caracterul conflictual al egoismului omenesc, tensiunile conflictuale dintre diferitele fragmente ale constituției noastre psihologice.

Discursul său se referă la toate obstacolele care se opun deplinei cunoașteri de sine. Și, inevitabil, o expunere de obstacole îmbracă un caracter negativ care, adesea, descurajează pe cititor sau ascultător. Căci există două căi de prezentare a învățăturii. O cale "pozitivă" și una "negativă". Pe

prima o numim pozitivă, deoarece dă rezultate: la ora X vă veţi fixa mintea asupra simbolului Y, veţi repeta fraza cutare, veţi respira într-un anumit fel etc., etc. În mod inevitabil, dacă intraţi în acest proces de imitare, veţi avea anumite "experienţe". Însă Krishnamurti declară: "Aceste experienţe sunt adevărate, însă voi sunteţi cei care aţi construit mijloacele care au condiţionat rezultatul. Orice experienţă care se inspiră dintr-un model, dintr-o tehnică oarecare, duce inevitabil, poartă chiar în rezultatul ei pecetea premiselor sale."

Altfel spus, în căile pozitive aveţi experienţe, dar acestea sunt efectul auto-hipnozei, a ceea ce se numeşte "starea proiectată", rezultatul manevrărilor mentale personale; şi, în funcţie de fervoarea dumneavoastră, veţi sfârşi prin a fi martorii propriei creaţii. Încă de pe vremea Cha'n-ului şi taoismului, încă de pe vremea marilor Maeştri ai trezirii, cei interesaţi erau puşi să facă distincţie între propriile producţii mentale, între propriile interpretări cu privire la realitatea supremă şi Realitatea Supremă însăşi. În calea negativă nu se oferă nici un model de imitat, nici o disciplină de urmat, nu se dă decât sfatul pe care îl dădea şi Buddha: de a avea o vigilenţă şi o atenţie ascuţită în fiecare clipă.

Krishnamurti nu postulează nimic "a priori", el ne ia aşa cum suntem, adică nişte fiinţe condiţionate limitate, şi ne ajută să descoperim prin noi înşine condiţionările care ne împovărează. Dintre aceste condiţionări, cea mai importantă şi cea mai constantă este cea a memoriei. Aceasta este motivul pentru care Krishnamurti a scris lucrarea intitulată *Eliberarea de cunoscut*. Şi totuşi, în mod fatal, atunci când denunţăm diferitele condiţionări ne mărginim să enunţăm lucruri negative. Dar

atunci când am depăşit realmente nivelul verbal şi când, prin exercitarea unei vigilenţe de fiecare clipă, ne-am dezgolit printr-o perfectă claritate procesul gândirii, când ştim cum gândim şi ce este gândirea, în acel moment avem posibilitatea realizării unei autentice linişti interioare. Când liniştea aceasta se realizează, elementul suprem pozitiv ţâşneşte în noi în mod instantaneu. Această erupţie explozivă a iubirii este o binecuvântare în care se revelează înălţimile iubirii. Ea reprezintă totodată şi culmea inteligenţei.

Toată opera lui Krishnamurti este un apel constant la realizarea unei depline cunoaşteri de sine. "Cunoaşte-te pe tine însuţi" – toată lumea repetă aceste cuvinte de mii de ani; însă foarte puţini înţeleg implicaţiile enorme ale acestei expresii. Pentru cei mai mulţi, aceasta înseamnă că în seara unei zile active revedem împrejurările prin care am trecut, facem un examen de conştiinţă formulând judecăţi de valoare în conformitate cu anumite criterii prestabilite. Fără îndoială, este deja mult mai bine decât să nu faci nimic. Dar cunoaşterea de sine, în sensul pe care i-l dă Krishnamurti, nu are nimic comun cu aceste lucruri, căci instrumentul cunoaşterii de sine, instrumentul de lucru pe care l-aţi folosit, este evident gândirea. Înainte de a începe să lucrăm cu un instrument, noi îl cercetăm cu atenţie pentru a vedea modul în care îl vom folosi, pentru a înţelege care îi este funcţia. Fără această examinare prealabilă, noi folosim anapoda gândirea, căci ea este un instrument cu o funcţie psihologică, care se înscrie într-o ierarhie infinit mai vastă.

Atât partizanii lui Freud cât şi adepţii lui Jung sunt de acord în a defini psihologia ca o ştiinţă a comportamentului. Iar învăţătura lui Krishnamurti

este o știință a comportamentului. Dar ea nu se mărginește să enunțe, ci cercetează foarte clar și profundele mobiluri ce conduc la aceste comportamente. Prin urmare, pentru a cunoaște care sunt mobilurile ce ne dirijează comportamentul este indispensabil să putem răspunde la următoarele întrebări esențiale:

1. Ce gândim? 2. Cum gândim? Care este procesul operațional al gândirii? 3. De ce gândim? De unde vine și unde se duce gândul? Și întrebarea fundamentală: 4. Cine gândește? Aici Krishnamurti răstoarnă toate valorile: el spune că nu există o entitate "gânditor" mereu aceeași, nu există decât o succesiune extrem de rapidă și dezordonată de gânduri. Iar ca psiholog practic Krishnamurti ne sugerează să facem ordine în dezordinea dinlăuntrul nostru.

1. Ce gândim? La această întrebare psihologia modernă ne prezintă conținutul foarte vast al vieții noastre interioare, divizat între un conștient periferic, obișnuit să trateze problemele cotidiene, și un vast inconștient, în profunzime. Însă Krishnamuri enunță niște noțiuni extrem de precise, care actualmente sunt confirmate de mediile universitare: nu există gândire, spune el, fără un cuvânt sau mai multe cuvinte, conștiente sau nu. Nu există gândire fără o imagine clară sau vagă, conștientă sau nu. Și aceste cuvinte și imagini noi le-am înregistrat anterior în creierul nostru; ele nu sunt, așadar, decât memorie. Acest lucru joacă un rol absolut fundamental în învățătura lui Krishnamurti. Prin urmare, la întrebarea ce este gândirea Krishnamurti răspunde: gândirea nu este decât memorie.

2. Cum gândim? Ei bine, aici vedem că gândurile se prezintă în mintea noastră într-o dezordine

absolut îngrozitoare. Noi avem impresia că ne putem alege gândurile, și asta se întâmplă într-adevăr, în câteva momente ale zilei, când discutăm cu cineva sau în alte situații. În rest, există o mulțime de alte gânduri care se ivesc în mintea noastră fără să le fi invitat în mod conștient. Prin urmare, procesul gândirii nu este deloc un proces liber. Cum spunea un psihanalist francez, noi suntem mai degrabă "gândiți" decât gândim. Noi credem că alegem, dar de fapt suntem aleși.

3. De ce gândim? Care este mobilul profund ce conduce gândirea noastră? Aici Krishnamurti arată că gândurile sosesc continuu, de-abia apare un gând în conștientul nostru, că altul se ivește, nici acesta n-apucă să-și termine cursa că vine un altul... Există o serie întreagă de gânduri, un fel de vacarm mental continuu. Și care este cauza acestei neîncetate defilări de gânduri? Care sunt energiile care întrețin agitația mentală? Studiind atent gândirea lui Krishnamurti, găsim și aici răspunsuri extrem de precise. Pe scurt, iată câteva aspecte care ne-au determinat să aplicăm învățăturii lui Krishnamurti, în mod destul de neadecvat, eticheta de "psihologie". Neadecvat, deoarece pe drept cuvânt nici o etichetă nu îi este aplicabilă.

Putem spune că învățătura lui Krishnamurti este profund religioasă – în sensul etimologic al acestui termen, acela de a stabili o legătură, *religare* = a lega din nou. Ce anume să lege? Să lege pe fiecare din noi, ființă gânditoare condiționată, născută cu câțiva ani în urmă și murind peste alți câțiva ani, de această realitate fundamentală pe care el o numește "necunoscutul", "supremul". Care este în mod evident o realitate divină. Însă el evită să folosească acest termen, căci cuvântul "Dumnezeu" a fost atât de ridiculizat, atât de călcat

în picioare şi atât de minimalizat încât ne este frică să-l folosim.

Învăţătura lui Krishnamurti este profund religioasă: ea ne permite, prin deplina cunoaştere de sine, adică prin luarea la cunoştinţă a condiţionărilor care ne stăpânesc, să ne eliberăm de ele, să ne eliberăm de toate tensiunile conflictuale, de tot vacarmul nostru interior, pentru a realiza o anumită linişte, o linişte care nu este produsul voinţei, o linişte care nu este rezultatul unei discipline personale, ci este o linişte rezultată dintr-o profundă înţelegere. Când s-a produs această linişte, se produce instantaneu binecuvântarea. Şi această binecuvântare este realmente o experienţă religioasă, care pentru Krishnamurti îmbracă un caracter de prioritate fundamentală.

Într-o culegere de confesiuni, intitulată *Notebook*, el ne arată cum se realizează în el, în mod conştient, această conştiinţă autentică şi cum disponibilitatea pe care o manifestă faţă de această binecuvântare îl situează la un nivel atât de fundamental, atât de intens, încât devine esenţialmente prioritar. Şi prin contrast cu această esenţă de "pură lumină fără umbre", prin contrast cu această unitate fundamentală, lumea pe care o cunoaştem intervine cu titlu secundar şi derivat. Lucru curios din partea lui Krishnamurti, căci el a folosit foarte rar un astfel de limbaj.

Este vorba, aşadar, de o religie naturală, în cursul căreia fiecare dintre noi poate ajunge, prin exersarea atenţiei, să devină conştient de acest adevăr, de această realitate fundamentală pe care o purtăm în noi. Cum spuneau anticii: "porţi o imagine în sanctuarul inimii."

Şi acum, care este concepţia lui Krishnamurti despre iubire? A spune că Krishnamurti are o învă-

ţătură uscată, că este dur, necruţător înseamnă a nu-l cunoaşte absolut deloc. Am cunoscut mulţi cercetători profunzi ai adevărului – atât în Orient cât şi în alte părţi ale lumii – dar arareori am văzut o fiinţă mai plină de afecţiune. Este un prieten absolut extraordinar. Krishnamurti nu a negat niciodată potenţialul deosebit de revelator al iubirii omeneşti. El a spus doar atât: "Nu ucideţi iubirea". Există însă în iubire două lucruri – flacăra şi fumul. Într-o iubire omenească condiţionată există întotdeauna o flacără îndărătul unei perdele groase de fum. Există flacăra extraordinară care este iubirea incoruptibilă. Însă noi acoperim această flacără cu fumul posesiunii, cu fumul intereselor, al calculelor reci, al geloziei, al senzualismului exacerbat, al caracterului obsesiv al sexualităţii. Pe scurt, fumul pe care-l cunoaştem cu toţii atât de bine. Dar prin exerciţiul vigilenţei, conştienţi fiind de grosimea ecranului pe care l-am ridicat noi înşine în jurul flăcării, există posibilitatea de a ne desprinde de aceste tensiuni conflictuale, de a ajunge la gratuitatea iubirii, la lipsa de posesivitate a iubirii.

Atunci dăm realmente peste acea calitate a iubirii de o atât de mare frumuseţe şi profunzime, şi care este în acelaşi timp inteligenţă. Krishnamurti ne-a spus să ridicăm gândirea pe culmea iubirii. O inimă fără iubire este asemenea unui fluviu secat. Şi trebuie să spunem că Krishnamurti nu este deloc o fiinţă uscată, fără viaţă.

El a spus că starea naturală a fiinţei care se cunoaşte pe deplin – starea de iubire – este asemenea florii care îşi dăruieşte parfumul atât celui care o venerează cât şi celui care o striveşte sub călcâi. Este o optică demnă de subliniat şi care oferă posibilităţi pentru o meditaţie extrem de fecundă.

Ajungem acum la un aspect mult mai profund şi mult mai precis care completează noţiunea de "psihologie" a lui Krishnamurti. El repetă adesea: "Noi suntem doar nişte pachete de amintiri, nu suntem decât condiţionare – la nivel fizic, biologic şi psihologic". Ce înseamnă asta? O ilustrare prodigioasă, o confirmare absolută a acestui fapt o avem în ceea ce realizează progresul actual al fizicii şi biologiei. De la celula nespecializată la creierul cu miliarde de neuroni sau la structura ochiului. este o evoluţie uriaşă. Şi desigur nu ne vom imagina că celulele au parcurs tot acest drum la întâmplare. Nu. Aceste celule au fost dirijate de-a lungul câmpurilor de forţă ale unor trenuri de unde, după o programare de o minuţiozitate extraordinară, urmând ceea ce se numeşte "informaţia codului genetic". Şi deşi toată lumea este de acord cu aceste lucruri, se trece foarte uşor peste ele, fiindcă nu suntem conştienţi de implicaţiile lor imense. Pe acest suport material al unei celule primordiale există circa un milion de miliarde de informaţii, de memorii, de amintiri genetice. Şi unde se află ele? Încercaţi să le căutaţi cu microscopul electronic – nu le veţi găsi. Ele sunt totuşi informaţii extrem de precise, existând sub forma unor unde staţionare. De unde vin ele? Această memorie vine din acumularea a patru miliarde de ani. Memoria despre care vorbeşte Krishnamurti atunci când spune că nu suntem decât memorie, este un proces născut structural acum patru miliarde de ani începând de la moleculele organice. Acum ştim cum se recunosc moleculele de la distanţă; ele îşi trimit mesaje. Acestea sunt fapte elementare, de bază, date biologice destul de bine cunoscute.

Prin urmare, omul este sub aspect fizic încarnarea unor memorii, a unui proces "neguentropic"

ce datează de patru miliarde de ani. Şi nimic nu a fost uitat. NIMIC! Totul a fost înregistrat. Acesta este un fapt riguros ştiinţific. Întrucât noi suntem rezultatul acestui proces început acum patru miliarde de ani, este normal ca acest proces să continue în noi, este normal să încercăm să creştem, să posedăm, căci întreaga istorie a universului este aceasta: a creşte. Este istoria unei asocieri continue şi este un fapt extrem de important, fiindcă el ne arată în ce măsură inconştientul nostru poartă de la naştere amprenta unui dinamism ce există de miliarde de ani: a dori să continui, a vrea să posezi, a dori să dureze la nesfârşit.

Aici este esenţialul gândirii lui Krishnamurti: influenţa acestei memorii. Ea îşi află actualmente delimitarea datorită ştiinţei şi progreselor ei şi acesta este obiectul schimburilor de vederi cu diferiţii savanţi ai lumii. Există, prin urmare, un ansamblu de elemente extrem de importante din punct de vedere biologic. Fără această memorie care operează în noi, nu am putea digera nici o coajă de pâine, deoarece tot procesul digestiei – de exemplu – este dirijat în virtutea acestei memorii. La nivel psihologic noi suntem tot memorie, iar dificultatea problemei se află tocmai aici.

Din fericire noi nu suntem limitaţi de aceste date structurale fiziologice şi psihologice, ci există o realitate fundamentală şi unică dincolo de toate acestea sau mai degrabă înlăuntrul lor, o realitate fundamentală care este faţa universului – cum spun gnosticii de la Princeton, şi cum o recunosc acum şi cea mai mare parte a fizicienilor, inclusiv deţinătorii premiilor Nobel.

Ideea că esenţa universului, dedesubt şi independent de multitudinea enormă a aspectelor de

suprafață, are o unitate de adâncime și este o conștiință cosmică. Asta ne-o spun deținători ai premiului Nobel pentru fizică: "Destinul îl va conduce pe om la posibilitatea de a se face disponibil față de bogățiile acestui ocean, a cărui hartă nu a fost desenată de nici un navigator. Este oceanul acauzalului, oceanul atemporalului, oceanul necondiționalului." Asta o spun doi fizicieni recent premiați.

Ei bine, încă din 1929 Krishnamurti a spus: "Marea aventură umană este aceea a accesului către o realitate care este un vast ocean a cărui hartă nu a trasat-o nimeni ("o realitate fără drumuri")".

Este evident, pentru cei preocupați de informația științifică, că există extraordinare asemănări între gândirea lui Krishnamurti și concluziile unor fizicieni; am spus unor fizicieni, fiindcă desigur sunt și alții care nu sunt de acord. Însă aceasta ne lasă complet indiferenți. Din moment ce deținători ai premiului Nobel cum sunt prof. Herly sau savanți de talia unui Costa de Beauregard și alții ne expun rezultatele explorărilor lor de laborator – și ei nu sunt niște mistici, nici metafizicieni, avem deplină încredere că gândirea lui Krishnamurti este autentificată, confirmată de cercetările științifice.

Ca să conchidem, eu cred că învățătura lui Krishnamurti, contrar afirmațiilor unora, nu este deloc negativă. Ea poate avea o aparență negativă, deoarece denunță obstacolele, diferitele condiționări care paralizează o anumită viziune lăuntrică a lucrurilor și a noastră înșine. Dar ea ne permite accesul la o formă de inteligență perfect valabilă care nu are nimic de a face cu o fabricație mentală, și este foarte important să mai subliniem ceva: când Krishnamurti denunță caracterul limitat și

condiționat al memoriei, al gândirii, să nu credeți absolut deloc că acest lucru ar putea duce la eliminarea totală a gândirii sau a memoriei. Ar fi complet absurd. Nu poți trăi fără memorie, spune Krishnamurti: însă având această memorie practică atât de necesară, este cu totul altceva să fii liber, fără influența și rănile pe care această memorie le impune conștiinței noastre. Altfel spus, amintirile, memoria nu sunt decât trecut și trebuie să ne eliberăm de constrângerea acestei memorii a trecutului, astfel ca plenitudinea conștiinței existente în prezent să nu fie acoperită de umbra acestei identificări cu memoria noastră.

Această constelație enormă de memorie care formează conștientul și inconștientul nu este decât omul vechi. Până și în cele mai vechi scrieri se spune că trebuie să ne debarasăm de acest "om vechi". Este, într-adevăr, o referire la această memorie și la necesitatea de a ne elibera de influența pe care o exercită memoria trecutului asupra vigilenței din prezent. Krishnamurti spune că memoria și gândirea sunt facultăți naturale, cu totul indispensabile atunci când e vorba de necesitățile fizice; dacă trimitem oameni pe lună sau construim un creier electronic, dacă facem un calcul în fizica nucleară, gândirea este un instrument ideal. Să nu uităm însă că pentru fiecare ocupație este necesar instrumentul adecvat. Pentru nevoi practice, un lucrător face un șanț cu un târnăcop mare, însă un specialist în ceasornicărie fină va folosi, pentru meseria sa foarte delicată, unelte extrem de sensibile. Ei bine gândirea, dacă este instrumentul adecvat pentru domeniul tehnic, se dovedește a fi un târnăcop în mâinile unui ceasornicar din momentul în care ne dedicăm investigării zonelor mai adânci ale ființei noastre.

În concluzie găsim aici un instrument extrem de folositor, un factor de armonie, fiindcă ea este capabilă să ne elibereze de tensiunile existente între fragmentele în care s-a dezbinat viața noastră psihologică, găsim un factor de ordine; căci în sfârșit descoperim cu adevărat, nu cerebral, că odată demascate energiile responsabile de condiționarea operațiilor minții noastre, noi avem capacitatea de a realiza o anumită liniște interioară, o anumită ordine. Și această ordine ne permite să luăm contact direct cu energiile naturale, care sunt energiile cele mai prețioase ale universului – deoarece atingem esența supremă a ființelor și a lucrurilor, acea "esență comună", cum o numea Krishnamurti, încă din 1930, "în care lucrurile și ființele se mișcă și se contopesc".

În definitiv în asta constă împlinirea omului, căci grație acestei ordini noi nu mai suntem posedați de facultățile noastre, ci le posedăm. Câtă vreme nu avem deplina conștiință a mobilurilor profunde ce conduc gândirea noastră, suntem posedați de inevitabilele dorințe, de inevitabilele materializări ale activității mentale. Și finalmente, în această ordine, deopotrivă din punctul de vedere al iubirii cât și al inteligenței, este inevitabil ca în viața de zi cu zi comportarea noastră să nu materializeze în acțiune această bogăție interioară. Aceasta va duce firesc la îmbogățirea capacității noastre de a stabili relații cu ceilalți.

Vă doresc, așadar, ca fiecare să realizați lăuntric bucuria de a trăi, întrucât aceasta este speranța lui Krishnamurti, care ne sugerează să ducem o viață simplă, o viață Naturală – cu N mare – o viață care ascultă de natura supremă a lucrurilor. Atunci vom îmbogăți atât inima noastră cât și inima celorlalți.

Întrebare: Eu am învățat multe din cartea dvs. *Psihologia erei noi*, pe care o citesc zilnic, ca și din cuvântările lui Krishnamurti. Însă nu reușesc să transmit nimănui ceea ce am înțeles, nici soției mele, nici copiilor, nimănui! Și te doare inima să ai această forță în tine, iar în jurul tău să fie numai oameni orbi. Ai vrea să-i îndrumi, dar este într-adevăr imposibil.

Linssen: Dacă înțeleg bine întrebarea pe care mi-ați pus-o, în ea sunt două lucruri. Este posibil ca o ființă omenească să ajungă în mod neașteptat la starea cea mai autentică, în care lăuntricul se revelează? Dar să fim foarte atenți: ceea ce căutăm, ceea ce este pregătit cu mintea creează acele stări numite "auto-proiectate", care sunt rezultatul proiecției propriilor noastre eforturi. În timp ce starea reală nu este ceva ce poate fi proiectat. Este un fel de viziune instantanee ce vine din adâncul nostru. Noi putem avea astfel de momente binecuvântate în timp ce contemplăm un apus de soare sau într-o situație mai prozaică, poate pe trotuar, așteptând un tramvai. Ceea ce este important este să realizăm o atitudine interioară de ne-așteptare, o atitudine interioară liberă de orice tensiune. De altfel, orice așteptare este o tensiune.

Dumneavoastră sunteți sigur atunci când primiți acea binecuvântare, acea "vizită" din partea Esenței Ultime? În acel moment există tentația de a vrea să reconstruiești experiența. Evitați acest lucru. Este o tentativă a eului care intră în posesia amintirii unui moment foarte frumos și care devine o simplă senzație – și eul caută senzații. Experiența autentică este un proces de experimentare; în experiența autentică nu mai există conștiința unui experimentator care este prezent "obiectiv" și care spune: percep asta și asta.

În ceea ce priveşte al doilea punct al întrebării, Krishnamurti v-ar replica: "Cine vrea să consimtă să transmită această experienţă? De ce?" În experienţa autentică există un caracter de gratuitate, de impersonalitate ce nu poate fi confundat. Când conştiinţa observatorului este într-adevăr dizolvată, există acel flux extraordinar pe care-l descrie Krishnamurti: "o binecuvântare a iubirii" şi în acel moment, fie că vrei, fie că nu vrei, o transmiţi. Insist mult asupra faptului că gândirea este o forţă. Cum spune Krishnamurti: "Gândirea este materială" – căci lumea psihică este o lume materială, este obiectul unor procese diverse care fac ca atunci când gândim, această gândire să creeze instantaneu mediul din jurul nostru.

Dar dacă din fericire se realizează o deschidere a conştiinţei atunci când acest eu este absent (eul care alege, vrea, refuză, etc.), în acel moment suntem o fereastră deschisă prin care se exprimă această energie din adânc, suntem un canal prin care energia din adâncuri radiază... Mă opresc aici, pentru că ştiţi foarte bine că la acest nivel toate cuvintele nu sunt decât nişte capcane.

În India (deşi Krishnamurti neagă că ar fi un gânditor indian şi evită orice exprimare venită din sanscrită), în India ceea ce se numeşte un eliberat în viaţă "jivan mukta", este potrivit tradiţiei o carapace goală. Ce înseamnă asta? Că o anumită fiinţă, bărbat sau femeie – căci femeile sunt la fel de apte pentru trezirea interioară – este, la nivelul psihologic, un corp golit de orice identitate personală. Adică există o foarte mare zonă interioară şi nu mai există acel centru care vrea să domine, să lupte, să revendice etc. – cam asta ar fi o cochilie goală. "Jivan mukta" nu mai face nimic din voinţă personală sau, pentru a folosi un limbaj mistic (deşi

Krishnamurti neagă că ar fi un mistic) însuşi focul cosmic este cel care trasează calea. Când Krishnamurti vorbeşte despre "pasivitatea creatoare", la acest lucru se referă. Pasivitate, adică eul nu mai intervine cu violenţa şi cu aviditatea sa şi omul este într-o stare de transparenţă interioară; în această totală destindere a fiinţei, în această totală lipsă de rezistenţă, energia adâncului descoperă un câmp adecvat şi se exprimă în mod liber.

Întrebare: Dumneavoastră faceţi o diferenţă între "iubirea gratuită", despre care vorbeşte Krishnamurti şi cealaltă, iubirea obişnuită. Dar eu găsesc că mai există o poziţie între cele două: iubirea marilor sfinţi creştini, de exemplu, care se află în mijlocul suferinţei, al infernului şi în fiecare moment, în mijlocul acestei vieţi, îl caută pe Dumnezeu. Prin urmare, cei care caută "absolutul" evită istoria. Aici este adevărata opoziţie: între sfinţenia creştină şi cea contemplativă orientală. Aceasta ar fi o întrebare. A doua întrebare: nu numai Krishnamurti sau taoismul caută unitatea, ci aceasta reprezintă însăşi problema principală a gândirii orientale.

Linssen: Tot ce pot să spun este că Krishnamurti nu poate fi considerat un mistic oriental sau occidental. El enunţă o învăţătură ce exprimă o spiritualitate cu adevărat omenească. Spiritualitatea nu este nici orientală, nici occidentală, iar starea de iubire despre care vorbeşte el este o stare de a fi. Krishnamurti a fost adesea întrebat dacă are preferinţe în viaţa sa afectivă şi a spus "Nu. Iubirea este pentru mine o stare de a fi, ea este inseparabilă de mine însumi, la fel cum e culoarea pielii mele".

Adică, în această stare de a fi, el nu mai alege ca să radieze mult către unul, puţin către altul. Este o stare de gratuitate, naturală, dar care nu este doar

stare de iubire. Există simultan şi un factor de trezire, de luciditate, care este de asemenea de o extremă intensitate.

În ceea ce priveşte conceptul de iubire la creştini, sunt unii care spun: este imposibil să se realizeze o stare de iubire şi de bucurie perfectă atâta vreme cât există suferinţă pe lume; câtă vreme există această suferinţă este necesar să participi la ea printr-un fel de "comuniune prin suferinţă". Ei bine, această atitudine este total respinsă de maeştrii trezirii interioare. Ei spun: din două, una: ori vă identificaţi şi suferiţi cu cel care suferă şi veţi adăuga alte vibraţii de suferinţă la cele care există deja, ori veţi alege să nu răspundeţi întunericului cu întuneric, ci cu lumină. Şi atitudinea înţeleptului este cea care nu urmează acest enorm dezechilibru al suferinţei care există pe lume, ci îi opune o iradiaţie, o seninătate care, în acelaşi timp, este eficientă şi pe plan energetic.

Am spus mai înainte că gândirea este o forţă. Vreau să semnalez o experienţă de laborator făcută acum câţiva ani. S-au conectat nişte electrozi extrem de sensibili ai unui EEG pe capul unei tinere iepuroaice şi, foarte departe, într-un submarin, a fost omorât unul dintre puii ei. Ei bine, instantaneu, traseele au înregistrat o enormă perturbaţie.

Ulterior s-au făcut şi alte experienţe spre a înţelege acţiunea gândirii ce nu ţine seama de distanţe. S-a dovedit că atunci când emitem un gând de ură, de violenţă, suntem fără ştirea noastră întrucâtva solidari cu toate actele de violenţă din lume. Dar dacă pentru dumneavoastră viaţa lăuntrică nu este doar o simplă curiozitate şi, prin căldura trăirii, vă deschideţi cu adevărat fiinţa la posibilitatea iubirii, în acel moment formele de

gândire pe care le emiteţi ating totalitatea conştientului sau a inconştientului planetei.

Ceea ce vă spun nu reprezintă o afirmaţie vizionară ci este un fapt dovedit ştiinţific, cu ajutorul instrumentelor. Şi acesta este motivul pentru care Krishnamurti a spus adesea: "Dacă cu totalitatea inimii şi sensibilităţii voastre vă angajaţi în această transformare, n-ar fi nevoie decât de patru sau cinci oameni pe an şi am putea transforma "lumea". Este vorba de transformarea psihologică a fiinţei omeneşti. Krishnamurti spune de asemenea: "Pentru a schimba lumea, trebuie să vă schimbaţi pe voi înşivă". Aceasta poate lua timp, însă înţelegem că transformarea autentică despre care vorbeşte el este un lucru atât de minunat încât pune în mişcare energii extrem de puternice pe planul psihologic. Faptul că nu le vedeţi, nu înseamnă că ele nu operează.

Robert Linssen

CUPRINS

I. Căutarea omului – Mintea torturată
Abordarea tradiţională – Capcana
respectabilităţii – Fiinţa umană şi
individualitatea – Conflictul existenţei
Natura fundamentală a omului
Responsabilitatea – Adevărul
Transformarea de sine – Risipa de
energie – Eliberarea de autoritate..... 7

II. Cunoaşterea de sine – Simplitatea şi
umilinţa – Condiţionarea..... 22

III. Câmpul conştiinţei – Totalitatea vieţii
Luciditatea..... 32

IV. Căutarea plăcerii – Dorinţa
Pervertirea gândirii – Memoria
Bucuria.....39

V. Preocuparea de sine – Nesaţul după o
situaţie – Temerile şi frica totală
Fragmentarea gândirii –
Sfârşitul fricii.....45

VI. Violenţa – Mânia – Justificarea şi
condamnarea – Idealul şi actualul..... 57

VII. Relaţiile dintre oameni – Conflictele
Socialul – Sărăcia – Stupefiantele
Dependenţa – Comparaţiile
Dorinţele – Idealurile – Ipocrizia.....68

VIII. Libertatea – Revolta – Singurătatea
Inocența – A trăi cu noi înșine așa
cum suntem..... 79

IX. Timpul – Suferința – Moartea.....85

X. Iubirea.....93

XI. A privi și a asculta – Arta
Frumusețea – Austeritatea – Imaginile
Problemele – Spațiul.....104

XII. Observatorul și lucrul observat.....113

XIII. Ce este gândirea? – Ideile și
acțiunea– Provocarea – Materia
Originea gândirii.....118

XIV. Poverile trecutului – Tăcerea minții
Comunicarea – Realizarea – Disciplina
Liniștea – Adevăr și realitate 125

XV. Experiențele trăite – Satisfacția
Dualitatea – Meditația.....132

XVI. Revoluția totală – Mintea religioasă
Energia – Pasiunea..... 140

Postfață.....149

EDITURA HERALD
Șos. Ștefan cel Mare Nr.58, Bl.39, Apt.63
București – Sector II
Tel. 6880422 / Tel-Fax 6192484
Editor: Aurelian Scrima

Coli tipar: 10,5; Format 16/70 x 100
Comanda 89